इदं पुस्तकं भावनगरस्थ
लल्लुभाई–तनूज–गुलाबचन्द्रेण
स्वकीय "आनन्द प्रीन्टींग प्रेस"
नाम्नि मुद्रणालये मुद्रितम् ।

तच्च भावनगरीय–श्री जैन
आत्मानन्दसभाकार्याधिकारिणा
गांधी त्रिभुवनदासात्मजेन
वल्लभदासेन प्रकाशितम् ।

॥ न्यायांभोनिधि–श्रीमद्विजयानन्दसूरिः ॥

जन्म १८९३. स्वर्ग १९५२.

આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ—ભાવનગર.

इदं पुस्तकं भावनगरस्थ
लल्लुभाई-तनूज-गुलाबचन्द्रेण
स्वकीय "आनन्द प्रीन्टींग प्रेस"
नाम्नि मुद्रणालये मुद्रितम्।

तच्च भावनगरीय-श्री जैन
आत्मानन्दसभाकार्याधिकारिणा
गांधी त्रिभुवनदासात्मजेन
वल्लभदासेन प्रकाशितम्।

॥ न्यायांभोनिधि—श्रीमद्विजयानन्दसूरिः ॥

जन्म १८९३ स्वर्ग १९५३.

[illegible]

લિત ભાષામાં લખાએલ પ્રસ્તાવના આદિ હોય તો એકવાર પુસ્તક હાથમાં આવ્યા પછી બીલકુલ ઉપેક્ષાતો નજ થઇ શકે અને પરિણામે મૂળ ગ્રંથ તરફ રૂચિ આકર્ષાય." ઈત્યાદિ કારણ ઉપર વિચાર કરી અત્યાર સુધીની અમારી ચાલુ પદ્ધતિ બદલી માતૃભાષામાંજ પ્રસ્તાવના કે વિષયાનુક્રમણિકા આપવાનો અમે વિચાર કર્યો છે.

મૂલગ્રન્થ—પ્રસ્તુત પુસ્તક **દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રક** નામનું પ્રકરણ છે. જે આર્યા–પદ્યમય છે. તેની કુલ ગાથાઓ ૩૭૮ છે. ભાષા પ્રાકૃત અને સરલ હોઈ સુબોધ છે. વિષય એનો દેવ અને નરકનાં મુખ્ય સ્થાનો જે કે અનુક્રમે વિમાન અને નરકાવાસના નામથી ઓળખાય છે તે છે. માત્ર મુખ્ય સ્થાનોનું જ નહીં પણ દેવ અને નારકી સાથે સંબંધ ધરાવતા બીજા અનેક વિષયો આ ગ્રંથમાં ચર્ચેલા છે. જે વિષયો બહુધા બીજા કોઈ પણ ગ્રંથમાં અદ્યાપિ જોવામાં આવ્યા નથી. વિષયની માહિતી માટે વાચકે વિષયાનુક્રમ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવવી. વિષયની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથ તદ્દન અપૂર્વ છે. કારણ આ પ્રકરણમાં ચર્ચાએલ વિષય બહુધા અંગ કે ઉપાંગમાં દૃષ્ટિગોચર થતો નથી. એટલું જ નહીં પણ શ્રીમાન્ **જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ** કૃત **સંગ્રહણી**ની ટીકામાં શ્રીમાન્ **મલયગિરિસૂરિએ** અને **શ્રીચન્દ્રીય સંગ્રહણી**ની ટીકામાં **મલધારગચ્છીય શ્રીદેવભદ્રસૂરિએ** પ્રસ્તુત પ્રકરણની અનેક ગાથાઓ પ્રસંગે પ્રસંગે વિષયપુષ્ટિઅર્થે ઉધ્ધૃત કરેલી છે. આ ગ્રંથ બે વિભાગમાં વિભક્ત થએલો છે તેમાં આદિથી ૧૨૭ ગાથામાં નરકેન્દ્ર અને ૧૨૮ થી ૩૭૮ સુધીમાં દેવેંદ્રક છે.

આધાર—પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં વર્ણવેલ વિષય અંગ–ઉપાંગમાં બહુધા ઉપલબ્ધ નથી એ સાંભળતાં જ પ્રશ્ન થાય છે કે ત્યારે આ ગ્રંથ શાના આધારે રચાયો ? તેનો ઉત્તર ટીકાકાર પોતે જ આપે

છે. તે કહે છે કે-વિમાનપ્રજ્ઞપ્તિ-નરકવિભક્તિ આદિ પ્રકીર્ણકના ઉદ્ધાર રૂપે પ્રસ્તુત ગ્રંથની [1]રચના થઈ છે. જે ઉક્ત મહાન્ ગ્રંથોમાં પ્રવેશ કરવા માટે ઉપયોગી છે. આ સ્થલે પ્રશ્ન થાય છે કે તે આધારભૂત વિમાનપ્રજ્ઞપ્તિ અને નરકવિભક્તિ એ બે પ્રકીર્ણકો ક્યાં ? તે ઉપલબ્ધ છે અગર ક્યાંઈએ તેનો ઉલ્લેખ મળે છે ? આનો ઉત્તર એ છે કે—એ બે પ્રકીર્ણકોનું નામ પ્રસ્તુત પ્રકરણની ટીકા સિવાય અન્યત્ર જોવામાં આવ્યું નથી. શ્રીમાન્ મલયગિરિસૂરિએ અને શ્રીદેવભદ્રસૂરિ સુધાં પોતે પોતાની સંગ્રહણીની ટીકામાં દેવેંદ્રનરકેંદ્ર પ્રકરણ જોવાની જ ભલામણ કરે છે. ક્યાંઈએ ઉક્ત એ પ્રકીર્ણકોનો ઉલ્લેખ કરતા નથી. પ્રસ્તુત પ્રકરણના ટીકાકારે એના આધાર તરીકે ઉક્ત બે પ્રકીર્ણક આદિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તે બાબતમાં તેમને કંઈ પ્રમાણ મળેલું હોવું જોઈએ. ગમે તેમ હોય પણ અત્યારે તે પ્રકીર્ણકો ઉપલબ્ધ નથી. નંદીસૂત્ર અને પાક્ષિકસૂત્રમાં ચોરાશી ૮૪ આગમોનાં નામો છે જેમાં ક્ષુલ્લિકા વિમાનપ્રવિભક્તિ અને મહતી વિમાનપ્રવિભક્તિ એ બે નામો [2]મળે છે. સંભવ છે કે પ્રસ્તુત

---

१ "—बहुबुद्धिबोध्यविमानप्रज्ञप्ति—नरकविभक्तिप्रभृतिप्रकीर्णकश्रुताद्यधारणप्रवरान्तः करणानवलोक्यैदंयुगीनमानवांस्तदनुजिघृक्षयेव तदुद्धारभूतं देवेन्द्रनरकेन्द्रकाख्यं प्रकरणं—"

इति देवेन्द्रनरकेन्द्रकप्रकरणवृत्ति पृष्ठ-१। पृष्ठ ६२।

२ "छव्विहमावस्सयं भगवंतं. तंजहा—सामाइयं १ चउवीसत्थओ २ वंदणयं ३ पडिक्कमणं ४ काउस्सग्गो ५ पच्चक्खाणं ६।

उक्कालिअं भगवंतं तंजहा—दसवेयालियं १ कप्पाकप्पियं २ चुल्लकप्पियं ३ महाकप्पसुयं ४ ओवाइयं ५ रायप्पसेणइयं ६ जीवाभिगमो ७ पन्नवणा ८ महापन्नवणा ९, नंदी १० अणुओगदाराइं

પ્રકરણના આધારભૂત ઉક્ત બે પ્રકીર્ણકો પૈકી **વિમાન પ્રજ્ઞપ્તિ** **નંદી** અને **પાક્ષિકસૂત્ર**માં ઉલ્લિખિત તે બે પ્રવિભક્તિઓમાંથી એકાદ હોય, પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે આ બે સૂત્રોમાં ઉલ્લિખિત આગમનામાવલીમાં **નરકવિભક્તિ** નામ મળી આવતું નથી.

---

११ देविंदत्थओ १२ तंदुलवेयालियं १३ चंदाविज्झयं १४ पमायप्पमायं १५ पोरिसीमंडलं १६ मंडलप्पवेसो १७ गणिविज्जा १८ विज्जाचारणविणिच्छओ १९ झाणविभत्ती २० मरणविभत्ती २१ आयविसोही २२ संलेहणासुयं २३ वीयरागसुयं २४ विहारकप्पो २५ चरणविही २६ आउरपच्चक्खाणं २७ महापच्चक्खाणं २८...।

कालियं भगवंतं तंजहा—उत्तरज्झयणाइं १ दसाओ २ कप्पो ववहारो ४ इसिभासिआइं ५ निसीहं ६ महानिसीहं ७ जंबुद्दीवपन्नत्ती ८ सूरपन्नत्ती ९ चंदपन्नत्ती १० दीवसागरपन्नत्ती ११ खुड्डियाविमाणपविभत्ती १२ महल्लियाविमाणपविभत्ती १३ अंगचूलियाए १४ वग्गचूलियाए १५ विवाहचूलियाए १६ अरुणोववाए १७ वरुणोववाए १८ गरुलोववाए १९ धरणोववाए २० वेसमणोववाए २१ वेलंधरोववाए २२ देविंदोववाए २३ उट्ठाणसुए २४ समुट्ठाणसुए २५ नागपरियावणियाणं २६ निरयावलियाणं २७ कप्पियाणं २८ कप्पवडिंसियाणं २९ पुप्फियाणं ३० पुप्फचूलियाणं ३१ वण्हिआणं ३२ वण्हिदसाणं ३३ आसीविसभावणाणं ३४ दिट्ठीविसभावणाणं ३५ चारणसुमिणभावणाणं ३६ महासुमिणभावणाणं ३७ तेयगनिसग्गाणं ३८..।

दुवालसंगं गणिपिडगं भगवंतं तंजहा—आयारो १ सूयगडो २ ठाणं ३ समवाओ ४ वियाहपन्नत्ती ५ नायाधम्मकहाओ ६ उवासगदसाओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ पण्हावागरणं १० विवागसुयं ११ दिट्ठीवाओ १२ ॥"

इति मुद्रितसटीकपाक्षिकसूत्रे ।

કર્ત્તા—પ્રસ્તુત પ્રકરણના કર્તા કોણ હતા ? તે સંબંધમાં કોઇ પણ સ્થળે પ્રમાણ મળી આવતું નથી. આ પ્રકરણના ટીકાકાર સુધ્ધાં આને ચિરંતન આચાર્યની કૃતિ તરીકે ઓળખાવે છે. ચિરંતનાચાર્ય ગમે તે હોય પણ તે બહુ પ્રાચીન હોવા જોઇએ. અને તેઓ પૂર્વધર યા તો વિશેષ આગમજ્ઞ હોવા જોઈએ.

ટીકા અને ટીકાકાર—પ્રસ્તુત પ્રકરણ ઉપર બે ટીકાઓ લખાયાની સાબિતી મળી આવે છે. જેમાંની એક ટીકા શ્રીમાન્ **મલયગિરિસૂરિએ** કરેલી જે અત્યારે ઉપલબ્ધ થતી નથી. તેનો ઉલ્લેખ સ્વયં શ્રી **મલયગિરિ** મહારાજે શ્રીમાન્ **જિનભદ્રગણિ-ક્ષમાશ્રમણ**વિરચિત **સંગ્રહણી**ની ટીકામાં કરેલો છે.[1] બીજી ટીકા મૂળગ્રંથ સાથે જ મુદ્રિત કરવામાં આવી છે, જે અતિ-વિસ્તૃત કે અતિસંક્ષિપ્ત નથી. જો કે ગાથાઓની વ્યાખ્યા બહુધા છાયા રૂપે જણાય છે પણ તે સકારણ છે. પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં અનેક વિષયો હોઈ એક વિષય ઉપર જ્યારે ઘણી ગાથાઓ હોય ત્યારે તે દરેક ગાથાનું સંક્ષિપ્ત અર્થ કથન કરી વિષય સમાપ્ત થતાં તેનો સઘળો ભાવાર્થ એક સાથે કહી દેવાની પ્રાચીન અને પુનરૂક્તિ વિનાની પદ્ધતિ સ્વીકારાએલી છે. ટીકાની ભાષા અને પદ્ધતિ સુંદર છે. આ ટીકાના કર્તા શ્રીમાન્ **મુનિચંદ્રસૂરિ** છે. જેમની ઓળખાણ નીચે પ્રમાણે છે.

(क) ભગવાન્ શ્રી **મહાવીરસ્વામિથી** ૬૨૦ વર્ષ પછી ૧૬ મી પાટે એટલે વિક્રમની બીજી સદીમાં દશપૂર્વધર શ્રી **વજ્ર**-

---

૧ " वृत्तादीनां च प्रतिपृथिवि परिमाणं देवेन्द्रनरकेन्द्रे प्रपञ्चितमिति नेह भूयः प्रपञ्च्यते, ग्रन्थगौरवभयात् । "

इति मुद्रितसंग्रहणीटीका २६३ तमगाथावृत्तौ पृष्ठ-१०६ ॥

સ્વામિના પ્રશિષ્ય શ્રી **ચંદ્રસૂરિ** દ્વારા પ્રસિદ્ધ થએલ **ચંદ્રકુલ**માં[1] અનુક્રમે ૩૪ મી પાટે શ્રી **ઉદ્યોતનસૂરિ** થયા. તેમના હાથે વિક્રમની દશમી સદીમાં **વડગચ્છ** (બૃહદ્‌ગચ્છ) ની સ્થાપના[2] થઈ. આ ગચ્છમાં પ્રસ્તુત પ્રકરણની ટીકાના પ્રણેતા શ્રીમાન્‌ **મુનિચંદ્રસૂરિ** થયા. જેમની જાતિ જન્મભૂમિ ઉમરનું પ્રમાણ આદિ અનેક બાબતમાં કાંઈ માહિતી મળતી નથી. પણ તેમનો સ્વર્ગવાસ વિક્રમ સંવત્‌ ૧૧૭૮માં થયાનું નિશ્ચિત પ્રમાણ[3] મળે છે. તેમની વિદ્વત્તા

---

१ "श्रीवज्रसेना१५च ततो बभूव कुलानि चत्वारि सुविस्तृतानि।
नागेन्द्रचान्द्रे अथ नैर्वृतं च वैद्याधरं वादिजसूरिनाम्ना ॥२४॥
विचित्रशाखाकुलगच्छमूलं नैके बभूवुर्गुरवश्च तेषु ।
प्रणम्य तान् चन्द्रकुलेऽथ सूरीन्
स्तवीमि कांश्चित्क्रमतो गणेन्द्रान् ॥ २५ ॥
नखर्तुवर्षेऽथ ६२० जिनाद्दिवं स श्रीवज्रसेनोऽधिगतः श्रेयेऽस्तु ।
श्रीचन्द्रसूरिश्च १६ पदे तदीयेऽभवद्गुरुश्चन्द्रकुलस्य मूलम् ॥२६॥"
इति मुद्रितगुर्वाल्यां पृष्ठ-३।

२ "उद्द्योतनः सूरि ३४ रवद्यहीनविधानदीविश्रमसिन्धुनाथः ॥४५॥
चतुर्नवत्याभ्यधिकैः शरच्छतैः श्रीविक्रमार्कान्नवभिः स सूरिराट् ।
पूर्वावनीतो विहरन्नथाऽऽगमद्यात्राकृते तस्य गिरेरुपत्यकाम् ॥५३॥
टेलीखेटकसीमसंस्थितवटस्याधः पृथोस्तत्र सः
प्राप्तः श्रेष्ठतमं मुहूर्तमतुलं ज्ञात्वा तदाऽतिष्ठिपत् ।
सूरीन् सौवकुलोदयाय भगवानष्टौ जगुस्त्वेकर्कं
केचिद् वृद्धगणोऽभवद्वटगणाभिख्यस्तदादि ९९४ त्वयम् ॥५४॥"
इति मुद्रितगुर्वावल्यां पृष्ठ-५।

३ "अष्टहयेशमिते११७८ऽब्दे विक्रमकालाद्दिवं गतो भगवान् ।
श्रीमुनिचन्द्रमुनीन्द्रो ददातु भद्राणि संघाय ॥७२॥"
इति मुद्रितगुर्वावल्यां पृष्ठ-७।

ગ્રાહતા શિષ્યપરિવાર આદિનો વિચાર કરતાં એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે-તેઓનું વય ૫૦-૬૦ વર્ષથી ઓછું ન હોવું જોઈએ. તેઓ-શ્રી ભગવાન્ શ્રી મહાવીરસ્વામિની ૩૯ મી પાટે થએલ શ્રી સર્વદેવસૂરિથી ધુરંધર આઠ [1]આચાર્યો થયા તેમાંથી ત્રીજા અને ૪૧ મી પાટે [2]આચાર્ય થયા.

(ગ) શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિ શ્રી વિનયચંદ્ર વાચકના શિષ્ય હતા.[3] તેઓથી નેમિચંદ્રસૂરિને હાથે આચાર્યપદ મેળવ્યું. તેમના

---

१ "नष्टाङ्घ्रिवाद नमस्कारवशाय इन्दु-
निभ्नान्वचारुनिधयो भुवनप्रयाताः ।
श्रीसर्वदेव इति साधुपतिर्बभूव
पादौ नयाय इव सकलमौलिमन्तः ॥ ६ ॥
तस्य श्रीयशोभद्रनेमिचन्द्राद्योऽभवन् ।
[illegible] ॥ ६ ॥"
इति [illegible]

પણ તેઓ વિશુદ્ધ ચારિત્રી અને પ્રખર તપસ્વી હતા. કારણ કે તેઓશ્રીએ આજીવન સઘળી વિકૃતિઓનો ત્યાગ કરેલો વિગેરે ગુણોથી તે સમયમાં તેઓ ગૌતમ તુલ્ય ગણાતા. વળી તેઓશ્રીએ પોતાના ઘણા ગુરૂ બંધવોને દીક્ષા આપી પઠન પાઠન કરાવી આચાર્યપદે સ્થાપિત કર્યા હતા.

(ग) શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિની ૨૭ કૃતિઓ તો ઉપલબ્ધ છે. એ ઉપરાંત બીજી કૃતિઓ હોવાનો ઘણો સંભવ છે. તેઓની કૃતિઓ સ્વતંત્ર અને ટીકાત્મક એમ બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે.

(૧) **સ્વતંત્ર**—૧ અંગુલસિત્તરી ૨ આવશ્યકસપ્તતિ ૩ વનસ્પતિસપ્તતિ ૪ ગાથાકોશ ૫ અનુશાસનાંકુશકુલક, ૬ ઉપદેશામૃતકુલક ૭ ઉપદેશામૃતકુલક બીજું ૮ ઉપદેશપંચાશિકા ૯ ધર્મોપદેશકુલક ૧૦ ધર્મોપદેશકુલક બીજું ૧૧ પ્રાભાતિકસ્તુતિ સંસ્કૃત ૧૨ મોક્ષોપદેશપંચાશિકા ૧૩ રત્નત્રયકુલક ૧૪ શોકહરઉપદેશકુલક ૧૫ સમ્યકત્વોત્પાદ વિધિ ૧૬ સામાન્યગુણોપદેશકુલક ૧૭ હિતોપદેશકુલક ૧૮ કાલશતક ૧૯ મંડલવિચારકુલક ૨૦ દ્વાદશવર્ગ.

(૨) **ટીકાત્મક**—૧ લલિતવિસ્તરાપંજિકા ૨ અનેકાન્તજ-

सौवीरपायीति तदेकवारिपानाद् विधिज्ञो बिरुदं बभार।
जिनागमाम्भोनिधिधौतबुद्धिर्यः शुद्धचारित्रिषु लब्धरेखः ॥६६॥
संविग्नमौलिर्विकृतीः समस्तास्तत्याज देहेऽप्यममः सदा यः।
विद्वद्विनेयालिवृतप्रभावः प्रभागुणौघैः किल गौतमाभः ॥६७॥
आनन्दसूरिप्रमुखा मुनीश्वराः
श्लाघ्या न केषामिह तस्य बन्धवः।
ये दीक्षिताः श्रीमुनिचन्द्रसूरिणा
प्रतिष्ठिताः सूरिपदे च शिक्षिताः ॥ ७१ ॥"
इति मुद्रितगुर्वावल्यां पृष्ठ ७।

કરી શકીએ. તેમ કરતાં આગળ અપૂર્ણતામાં પૂર્ણતા માનવાનો ડોળ કર્યો ગણાય. આ રીતે જોતાં ગમે તે વિષય હોય તેનું જ્ઞા મેળવવું અને તે સંબંધી જુદી જુદી માન્યતાઓ જાણી લેવી વિશેષ જિજ્ઞાસુનું પ્રાથમિક લક્ષણ હોવું જોઇએ. સ્વર્ગ અને નરક કલ્પના માત્ર જૈન શાસ્ત્રમાં નથી દુનીયા ઉપરના પુનર્જન્મવા દરેક સંપ્રદાયે સ્વર્ગ અને નરકનું સામાન્ય તત્વ સ્વીકારેલું તેથી તે સંબંધીની જૈન માન્યતા જોવા ઇચ્છનારને આ ગ્રંથ ખા ઉપયોગી છે. જૈનશાસ્ત્રના ખાસ અભ્યાસિઓને તો આ ગ્રંથમાં સ્વર્ગ નરકને લગતું જેટલું વર્ણન મળશે તેટલું બીજે ક્યાંઇ મળવું કઠણ છે. જેઓ સ્વર્ગ નરકની પુરાણગત વૈદિક તથા બૌ માહિતી ધરાવતા હોય તેઓનો પણ સરખામણી ખાતર તે વિ ચના બધા જૈનગ્રંથો જોવાનો શ્રમ આ એકજ ગ્રંથથી બચી શ છે. દિગંબર શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ પણ આ ગ્રંથથી ઘણું જાણ શકે છે. કારણ આ એકજ ગ્રંથના અવલોકનથી સ્વર્ગ નર સંબંધી શ્વેતાંબરીય સકલ શાસ્ત્રનું મંતવ્ય અનાયાસે જાણ શકાય છે. જૈન શાસ્ત્રના અધ્યાપકોને તો આ ગ્રંથ ઘણીજ નવ બાબતો શિખવી શકે છે. તેથી આ ગ્રંથ કેટલો ઉપયોગી છે એ વાત દરેક વાચકને લક્ષમાં આવી શકશે. ઉપયોગીતાનો આધા અધિકારી ઉપર છે. જે વસ્તુ અમુક માટે બહુ ઉપયોગી હોય ત બીજા માટે ઉપયોગી ન પણ હોય તેથી કાંઇ તેની સામાન્ય ઉપ-યોગીતા બાધિત થતી નથી.

આ રીતે જોતાં સ્વર્ગ અને નરકના વિશેષ જિજ્ઞાસુઓ માટે આ ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી જણાયાથી તેને પ્રકાશિત કરવા પ્રયાસ લીધેલો છે. સાથે સાથે એક પ્રાચીન અને અપૂર્વ ગ્રંથનો ઉદ્ધાર થઇ જાય છે.

પુસ્તક પ્રાપ્તિ—પ્રસ્તુત ગ્રંથ તૈયાર કરવામાં ફક્ત એકજ હસ્ત લિખિત પ્રતિનો આશ્રય લીધેલો છે. કારણ કે અનેક સ્થળે શોધ કર્યાં છતાં બીજી પ્રતિ મળી શકી નહી. જે પ્રતિ મળી હતી તે પૂનાના **ભાંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યુટની** છે. આ પ્રતિ શ્રીયુત-જિનવિજયજી મારફતે મેળવી છે તે બદલ તે સંસ્થા અને શ્રીયુત-જિનવિજયજી એ બન્નેનો આભાર માનીએ છીએ.

અંતિમ નિવેદન—અમને જે પ્રતિ મળી છે તેનાં ૧૦૨ પત્ર છે. ૧૩ ઇંચ લાંબી અને પાંચ ઇંચ પહોળી છે. તેના દરેક પેજમાં સત્તર લાઇનો આવેલી છે. આ પ્રતિ સુંદર જૈન લિપિથી લખાએલ છે. આ પ્રતિમાં ત્રણ ગ્રંથો લખેલા છે. તેમાં પત્ર ૧ થી ૪૩ સુધી **શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય સ્વોપજ્ઞ ટીકા** સાથે, ૪૩ થી ૬૪ સુધીમાં **શ્રાવકધર્મવિધિ પ્રકરણવૃત્તિ** અને ૬૪ થી ૧૦૨ સુધીમાં **દેવેન્દ્રનરકેંદ્રકપ્રકરણ સટીક** છે. આ પ્રતિની અંતિમ લાઇનનો કોઇએ નાશ કર્યો છે. નહીં તો પ્રતિ લખ્યાનો સંવત્ અને લેખકનું નામ ગામાદિ મળી આવવા સંભવ હતો. આ પ્રતિની સ્થિતિ અને લિપી જોતાં ૪૦૦ વર્ષ પહેલાની હોવાનો સંભવ છે. આ પ્રતિ ઘણીજ અશુદ્ધ હતી. તેમજ ઘણે ઠેકાણે પાઠો પરાવર્તિત થએલા અને પાઠો પડી ગએલા હતા. જેના ઉપરથી પ્રસ્તુત પુસ્તકને શુદ્ધરૂપમાં મૂકવાનું કામ મ્હારા માટે જો કે ઘણું કઠણ હતું તથાપિ સહયોગિ મુનિની ખાસ સહાય મળવાથી આ પુસ્તક ઘણે ભાગે શુદ્ધરૂપ થઇ ગયું છે.

પુસ્તકનું સંશોધન કરતી વખતે બનતી કાળજી રાખ્યા છતાં કોઇ ત્રુટિ નહીં રહી હોય તેમજ અક્ષર યોજક કે દૃષ્ટિદોષથી કોઇ સ્થળે ભૂલ નહી રહી હોય એમ કહી શકાય નહીં તેથી વિશેષ દૃષ્ટિએ સંશોધન કરી લેશે એમ ઇચ્છી વિરમું છું. લેખક—સંપાદક.

દેવેન્દ્ર–નરકેન્દ્રક પ્રકરણનો વિષયાનુક્રમ.

ગાથા. વિષય.

નરકેન્દ્ર પ્રકરણ.

॥ अर्हम् ॥

न्यायाम्भोनिधिश्रीमद्विजयानन्दसूरिभ्यो नमः ।

श्रीमन्मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणम् ।

(तत्र नरकेन्द्रप्रकरणम्)

[illegible] प्रपञ्चनपर [illegible] ।

[illegible], [illegible] ॥

[illegible] ।

[illegible], [illegible] ॥ १ ॥

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

तया च मङ्गलं प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यर्थं चाभिधेयं सामर्थ्याक्षिप्तं प्रयोजनं संबन्धं चोपदिदर्शयिषुरादावेवेमां गाथामाह—

सिद्धे निद्धंतरए, केवलवरनाणदंसणसमिद्धे ।
अभिवंदिऊण सिरसा, विमाणणरइंदए वोच्छं ॥ १ ॥

'सिद्धान्' "षिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च" इतिवचनाद् भवजलधिमध्यमज्जज्जनजातसमुत्तारणप्रवणप्रवरप्रवहणप्रतिमप्रवचनानुशासकान् ईतिदुर्भिक्षमारिप्रभृतिविविधविप्लववारनिवारकातिशायिशुभानुभाववशेन प्राप्तपरममङ्गलभावांश्चार्हत इति, यद्वा "षिधू संराद्धौ" इतिवचनात्सिध्यन्ति स्म—निष्ठितार्था अभूवन्निति सिद्धाः—शिवाचलारुजादिस्थानवर्तिनो जीवविशेषास्तान् । उभयानपि कीदृशान्? इत्याह—'निर्ध्मातरजसः' नितरामपुनर्भविष्णुतया ध्मातं—ज्वलज्ज्वलनज्वालाकल्पाविकल्पशुक्लध्यानतो भस्मभावमापादितम्, एकत्र जीववमनरञ्जकत्वाद्रजो—रागवेदनीयं कर्म तत्क्षयाक्षिप्तक्षयत्वेन शेषघातिकर्म च, अन्यत्र च जीवावगुण्डकत्वेन रजोरूपत्वाद्रजः—सर्वमपि कर्म यैस्ते तथा तान् । अथवा निर्गते—विनष्टे ध्वान्तरते—अज्ञानकामक्रीडालक्षणे सर्वदोषहेतू येषां ते तथा तान् । केवले—ज्ञानान्तरविरहितत्वादसहाये वरे—क्षायिकत्वात्प्रधाने ये ज्ञानदर्शने—विशेषसामान्यावबोधरूपे ताभ्यां समृद्धाः—सम्यग्वृद्धिमनुप्राप्ता ये ते तथा तान् । किम्? इत्याह—'अभिवन्द्य' प्रणत्य 'शिरसा' मस्तकेन विमाननरकेन्द्रकान् 'वक्ष्ये' अभिधास्ये । विमानेन्द्रका नाम—उडुविमानादयः सर्वार्थसिद्धिविमानपर्यवसाना आवलिकाप्रविष्टविमानमालागणनामूलभूतत्वेन विमानेषु मध्ये इन्द्रा इवेन्द्रका ऊर्ध्वलोकगता द्वाषष्टिः, तदेकश्रेणिप्रतिबद्धतया चोपचारादन्यान्यप्या-

आवलिकाप्रविष्टानि विमानानि विमानेन्द्रका इत्युच्यन्ते । एवं नरकेन्द्रका अपि सीमन्तकाद्योऽप्रतिष्ठानान्ता अधोलोकगता एकोनपञ्चाशत्, तन्मूलकाश्चान्येऽप्यावलिकागता नरकावासा नरकेन्द्रका वाच्या इति । अत्र "सिद्धानभिवन्द्य" इति मङ्गलमुक्तम्, सिद्धाभिवन्दनस्य सकलाकुशलकलापनिर्मूलोन्मूलनक्षमत्वेन भावमङ्गलत्वात् । "विमाननरकेन्द्रान् वक्ष्ये" इत्यनेन त्वभिधेयम्, तेषामेवात्राभिधातुमभिलषितत्वात् । संबन्धस्त्वभिधानाभिधेयलक्षणोऽभिधेयनिर्देशेनैवावगत इति न साक्षादुक्तः । प्रयोजनं पुनः शास्त्रप्रणयनस्य परार्थतया प्रवृत्तत्वेन कर्तुरनन्तरं सत्त्वानुग्रहः, श्रोतुश्च प्रकरणार्थाधिगमः; परम्परं तूभयोरपि समस्तातङ्कपङ्कविकलोऽपवर्गः, सकलस्यापि कुशलानुष्ठानस्य सिद्धिसौधरोहं प्रत्यवन्ध्यकारणत्वादिति ॥ १ ॥ सांप्रतं "यच्चार्चितं द्वयोः" इति न्यायाद्विमानेन्द्रकाणां प्रथममुपन्यासेऽपि गुणस्थानकानामिव हीनादिक्रमतः सर्वभावानां शास्त्रे प्रज्ञापनमिति नरकेन्द्रकानेव प्रथमतः प्रज्ञापयन्नाह—

दह तियअहिया एगाहिया य नव सत्त पंच तिय एगो ।
नरइंदए कमो खलु, ओसरमाणो उ रयणाई ॥ २ ॥

दश त्र्यधिका नरकेन्द्रकास्त्रयोदशेतिभावः, तथैकाधिका दशेत्यनुवर्तने एकादशेति, यावत् नव सप्त पञ्च त्रय एको नरकेन्द्रक उक्तः, एकारान्तताऽत्र "ए होइ अयारंते" इति प्राकृतलक्षणवशात् । अयं च क्रमः संख्यापरिपाटीलक्षणः 'खलु' वाक्यालङ्कारे 'अपसरंश्च' हीयमान एव । कीदृशः ? इत्याह—'रत्नादिः' पदैकदेशेऽपि पदसमुदायोपचाराद्रत्नप्रभापृथिवीप्रभृतिकः । इदमुक्तं भवति—रत्नप्रभापृथिव्यां त्रयोदश नरकेन्द्रकाः, शर्कराप्रभायामेकादश, एवं यावत्तमस्तमःप्रभाया-

न्वादसंभ्रान्त इन्द्रकः ७ ॥१॥ विभ्रान्तश्च ८ तथा त्रस्तो ९, घर्मायां त्रसितस्ततः १० । वभ्रान्तश्च ११ ए(वभ्रान्तश्चाथ)वक्रान्तो १२. विक्रान्तश्च १३ त्रयोदश: ॥ २ ॥ " ॥५॥ अथ शर्कराप्रभायाम्—

थणिए थणए य तहा, मणए वणए य होइ णायव्वे ।
घट्टे तह संघट्टे, जिब्भे अवजिब्भए चेव ॥ ६ ॥
लोले लोलावत्ते, तहेव थणलोलुए य बोधव्वे ।
बीयाए पुढवीए. एक्कारस इंदया एते ॥ ७ ॥

स्तनितः १ स्तनकश्च २ तथा मनकः ३ वनकश्च ४ भवति ज्ञातव्यः । घट्टः ५ तथेति समुच्चये सङ्घट्टः ६ जिह्वः ७ अपजिह्वः ८ चैवेति ॥६॥

लोलः ९ लोलावर्तः १० तथैव स्तनलोलुपश्च ११ बोद्धव्यः । द्वितीयायां शर्कराप्रभायां पृथिव्यामेकादश 'इन्द्रकाः' नरकेन्द्रका एत इति । एतेऽप्यन्यत्र किञ्चिन्नामभेदेनेत्थमवलोक्यन्ते, यथा—" नरकः १ स्तनकश्चैव २, मनको ३ वनकस्तथा ४ । घाट ५ संघाटनामानौ ६. जिह्वाख्यो ७ जिह्विकाभिधः ८ ॥ १ ॥ लोलश्च ९ लोलुपश्चापि १०. तथान्त्यः स्तनलोलुपः ११ । वंशायामिन्द्रका ह्येते. जिनैरेकादशोदिताः ॥ २ ॥ " इति ॥ ७ ॥ अथ वालुकाप्रभायाम्—

तत्तो तविओ तवणो, य तावणो पंचमो णिदाहो य ।
छट्ठो उण पज्जलिओ. उज्जलिओ सत्तमो णरओ ॥ ८ ॥
संजलिओ अट्ठमओ. संपज्जलिओ य णवमओ णरओ ।
तइयाए पुढवीए. एते णव होंति णरइंदा ॥ ९ ॥

ततः प्रथमः १ तपितो द्वितीयः २ तपनस्तृतीयः ३. 'च' समु-

रोको नरकेन्द्रक इति ॥२॥ साम्प्रतं प्रतिनरकपृथिवि त्रयोदशादीनन-न्तरमेवोद्दिष्टान् क्रमेण नरकेन्द्रकान्नामग्राहमभिधित्सुर्गाथात्रिकमाह —

सीमंतउ त्थ पढमो, बीओ उण रोरुउ त्ति नायव्वो ।
भंतो उण त्थ तइओ, चउत्थओ होइ उब्भंतो ॥ ३ ॥
संभंतमसंभंतो, विब्भंतो चेव सत्तमो णरओ ।
अट्ठमओ तत्तो पुण, णवमो सीउ त्ति णायव्वो ॥ ४ ॥
वक्कंतमवक्कंतो, विक्कंतो चेव रोरुओ णरओ ।
पढमाए पुढवीए, तेरस नरइंदया एते ॥ ५ ॥

'सीमन्तकः' सीमन्तकनामा 'अत्र' नरकेन्द्रकेषु मध्ये 'प्रथमः' आदिभूतः । 'द्वितीयः' द्वितीयसङ्ख्यास्थानवर्ती 'पुनः' विशेषणे 'रोरुकः' रोरुकनामा ज्ञातव्यः । भ्रान्तः पुनरत्र तृतीयः । चतुर्थकः 'भवति' सम्पद्यते उद्भ्रान्त इति ॥ ३ ॥

संभ्रान्तः पञ्चमः, लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, ज्ञातव्य इत्युत्तरेण योगः, एवं सर्वत्र । असंभ्रान्तः षष्ठः, विभ्रान्तश्चैव सप्तमः 'नरकः' इति पदैकदेशेऽपि पदसमुदायोपचारान्नरकेन्द्रकः । अष्टमकस्तप्तः, पुनर्नवमः शीत इति ज्ञातव्यः ॥ ४ ॥

वक्रान्तो दशमः, लिङ्गव्यत्ययः प्राग्वत् । अवक्रान्त एकादशः, विक्रान्तो द्वादशः, चैवेति समुच्चये, रोरुकस्त्रयोदशः 'नरकः' नरकेन्द्रकः । एते च प्रथमायां पृथिव्यां 'त्रयोदश' इति सङ्ख्या 'नरकेन्द्रकाः' महानगराकाराः क्लिष्टसत्त्वावासाः, 'एते' पूर्वोक्ता भवन्तीति । एत एव किञ्चिन्नामपरावृत्त्यान्यत्रैवं दृश्यन्ते, यथा—"सीमन्तको मतः १ पूर्वो, नरको २ रोरुकस्ततः ३ । भ्रान्तो ४ द्भ्रान्तो ५ च संभ्रान्तः ६,

स्यादसंभ्रान्त इन्द्रकः ७ ॥१॥ विभ्रान्तश्च ८ तथा त्रस्तो ९, घर्मायां त्रसितस्ततः १० । वक्रान्तश्च ११ ए(वभ्रान्तश्चाथ)वक्रान्तो १२, विक्रान्तश्च १३ त्रयोदशः ॥ २ ॥ " ॥५॥ अथ शर्कराप्रभायाम्—

थणिए थणए य तहा, मणए वणए य होइ णायव्वे ।
घट्टे तह संघट्टे, जिब्भे अवजिब्भए चेव ॥ ६ ॥
लोले लोलावत्ते, तहेव थणलोलुए य बोधव्वे ।
बीयाए पुढवीए, एक्कारस इंदया एते ॥ ७ ॥

स्तनितः १ स्तनकश्च २ तथा मनकः ३ वनकश्च ४ भवति ज्ञातव्यः । घट्टः ५ तथेति समुच्चये सङ्घट्टः ६ जिह्वः ७ अपजिह्वः ८ चैवेति ॥६॥ लोलः ९ लोलावर्तः १० तथैव स्तनलोलुपश्च ११ बोद्धव्यः । द्वितीयायां शर्कराप्रभायां पृथिव्यामेकादश 'इन्द्रकाः' नरकेन्द्रका एत इति । एतेऽप्यन्यत्र किञ्चिन्नामभेदेनेत्थमवलोक्यन्ते, यथा—" नरकः १ स्तनकश्चैव २, मनको ३ वनकस्तथा ४ । घाट ५ संघाटनामानौ ६, जिह्वाख्यो ७ जिह्विकाभिधः ८ ॥ १ ॥ लोलश्च ९ लोलुपश्चापि १०, तथान्त्यः स्तनलोलुपः ११ । वंशायामिन्द्रका ह्येते, जिनैरेकादशोदिताः ॥ २ ॥ " इति ॥ ७ ॥ अथ वालुकाप्रभायाम्—

तत्तो तविओ तवणो, य तावणो पंचमो णिदाहो य ।
छट्ठो उज्जलिओ, उज्जलिओ सत्तमो णरओ ॥ ८ ॥
संजलिओ अट्ठमओ, संपज्जलिओ य णवमओ णरओ ।
तइयाए पुढवीए, एते णव होंति णरइंदा ॥ ९ ॥

च्चये, तापनश्चतुर्थः ४ पञ्चमो निदाघश्च ५ षष्ठः पुनः प्रज्वलितः
उज्ज्वलितः सप्तमः ७ 'नरकः' इति नरकेन्द्रकः ॥ ८ ॥

संज्वलितोऽष्टमकः ८ संप्रज्वलितश्च नवमको नरकः ९। तृतीय
वालुकाप्रभायां पृथिव्यामेते नव भवन्ति नरकेन्द्रकाः। अन्यत्राप्य
धायि—"ततश्च तपितश्चान्यस्तपनस्तापनः परः। पञ्चमश्च निदाघ
षष्ठः प्रज्वलितो मतः ॥ १ ॥ तथैवोज्ज्वलितो ज्ञेयस्ततः संज्वलि
ऽष्टमः। संप्रज्वलित इत्यन्त्यस्तृतीयाया नवेन्द्रकाः ॥ २ ॥" इ
॥ ९ ॥ अधुना पङ्कप्रभायाम्—

आरे तारे मारे, वच्चे तमए य होंति णायव्वे।
खाडखडे य खडखडे, इंदयणरया चउत्थीए ॥ १० ॥

आरः १ तारः २ मारः ३ वर्चः ४ तमकश्च ५ भवति ज्ञातव्
खाडखडश्च ६ खडखडः ७ 'इन्द्रकनरकाः' नरकेन्द्रकाश्चतुर्थ्यां नर
पृथिव्याम्। एतदेवान्यत्र किञ्चिद्विशेषेण प्रत्यपादि, तद्यथा—"आ
स्तारश्च मारश्च, वर्चस्कस्तमकस्तथा। खण्डः खडखडस्सप्त, स्युश्चतुर्थ्य
नितीन्द्रकाः ॥ १ ॥" इति ॥ १० ॥ धूमप्रभायां पुनः—

खाए तमए य तहा, झसे य अंधे य तह य तिमिसे य।
एते पंचमपुढवीएँ पंच णरइंदया होंति ॥ ११ ॥

खादः १ तमकश्च २ तथा झषश्च ३ अन्धकश्च ४ तथा
तमिस्रः ५ 'च' पूरणे। एते पञ्चमपृथिव्यां पञ्च नरकेन्द्रका भवन्ति
एतदेव सविशेषमन्यत्राप्यवाचि— "तमो भ्रमो झषोऽन्धश्च, तमित
श्चेत्यमी स्मृताः। इन्द्रका नगराकाराः, पञ्चम्यां पञ्चसंमिताः ॥१॥"
इति ॥ ११ ॥ तमःप्रभामहातमःप्रभयोस्तु—

हिमवद्दललल्लके, तिणि य णरइंदया उ छट्ठीए।

एक्को य सत्तमाए, बोधव्वो अप्पइट्ठाणो ॥ १२ ॥

हिम १ वार्दल २ लल्लकाः ३, एकारः प्राकृतत्वेन। एते त्रयो नरकेन्द्रकास्तु षष्ठ्याम्। एकश्च सप्तम्यां बोद्धव्योऽप्रतिष्ठानो नरकेन्द्रक इति। अन्यत्राप्युक्तम्—"हिम १ वार्दल २ लल्लकास्त्रयः ३ षष्ठ्यामपीन्द्रकाः। सप्तम्यामप्रतिष्ठानमेकमेवेन्द्रकं विदुः ॥ १ ॥" इति ॥ १२ ॥ इत्थं प्रतिपृथिवि इन्द्रकाणां त्रयोदशसीमन्तकाद्याख्यानां संख्यां नामानि चाभिधाय साम्प्रतं सर्वसंख्यां पश्चानुपूर्वीक्रमं चाभिधित्सुराह—

एवं पुव्वाणुपुव्वीएँ इंदया होंति अउणपन्नासं।

पच्छाणुपुव्विए उण, एगादि दुरुत्तरा णिच्चा ॥१३॥

'एवं' त्रयोदशभ्यो द्वाभ्यां द्वाभ्यां हीनतया यावदेकम् एक इत्यनेन क्रमेण 'पूर्वानुपूर्व्या' रत्नप्रभाप्रभृतिलक्षणया 'इन्द्रकाः' सीमन्तकनरकेन्द्रकादयोऽप्रतिष्ठानावसाना 'भवन्ति' वर्तन्ते, कियन्तः ? इत्याह—'एकोनपञ्चाशत्' एकेन हीना पञ्चाशदिति। 'पश्चानुपूर्व्या पुनः' तमस्तमःप्रभाप्रभृतिलक्षणया 'एकादयः' 'एकादि' [illegible] कियन्तः ? इत्याह—'द्व्युत्तराः' द्वौ द्वावुत्तरौ—अधिकौ [illegible] तथा, 'नित्याः' नित्यं—अवस्थितं [illegible] नरकेन्द्रका इति भावः। तद्यथा— [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ १३ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ ८ ॥

[illegible] ॥ २ ॥ " इति ॥ ९ ॥ अधुना पङ्कप्रभायाम्—

आरे तारे मारे, वच्चे तमए य [illegible] ।
खाडखडे य खडखडे, इंदयणारग [illegible] चउत्थीए ॥ १० ॥

आरः १ तारः २ मारः ३ वर्चः ४ [illegible] तमकश्च ५ भवति ज्ञातव्यः, खाडखडश्च ६ खडखडः ७ इन्द्रकनारका [illegible] नरकेन्द्रकाश्चतुर्थ्यां नरकपृथिव्याम्। एतदेवान्यत्र किञ्चिद्विशेषेण [illegible] प्युक्तमस्ति, तथा—"आरस्तारश्च मारश्च, वर्चस्कस्तमकस्तथा। खाडः खडखडश्चैव, सप्ततुर्या-मितीन्द्रकाः ॥ १ ॥" इति ॥ १० ॥ धूमप्रभायां पुनः—

खाए तमए य तहा, झसे य अंधे य तह य [illegible] तमिसे य।
एते पंचमपुढवीए पंच णारइंदया होंति ॥ ११ ॥

खादः १ तमकश्च २ तथा झषश्च ३ अन्धकश्च ४ तथा च तमिस्रः ५ 'च' पूरणे। एते पञ्चमपृथिव्यां पञ्च नरकेन्द्रका भवन्ति। एतदेव सविशेषमन्यत्राप्यवाचि— "तमो भ्रमो झषो [illegible] श्च, तमिस्रश्चेत्यमी स्मृताः। इन्द्रका नगराकारा, पञ्चम्यां पञ्चसंमिताः ॥१॥" इति ॥ ११ ॥ तमःप्रभामहातमःप्रभयोस्तु—

हिमवद्दललल्लक्के, तिरिण य णारइंदया उ छट्ठीए।
एक्को य सत्तमाए, बोधव्वो अप्पइट्ठाणो ॥ १२ ॥

हिम १ वार्दल २ लल्लकाः ३, एकारः प्राकृतत्वेन। एते त्रयो रकेन्द्रकास्तु षष्ठ्याम्। एकश्च सप्तम्यां बोद्धव्योऽप्रतिष्ठानो नरकेन्द्रक ति। अन्यत्राप्युक्तम्—"हिम १ वार्दल २ लल्लकास्त्रयः ३ षष्ठ्या- पीन्द्रकाः। सप्तम्यामप्रतिष्ठानमेकमेवेन्द्रकं विदुः ॥ १ ॥" इति । १२ ॥ इत्थं प्रतिपृथिवि इन्द्रकाणां लब्धसीमन्तकाद्याख्यानां संख्यां नामानि चाभिधाय साम्प्रतं सर्वसंख्यां पश्चानुपूर्वीक्रमं चाभिधित्सुराह—

एवं पुव्वणुपुव्वीएँ इंदया होंति अउणपरणासं।
पच्छाणुपुव्विए उण, एगादि दुरुत्तरा णिरया ॥१३॥

'एवं' त्रयोदशभ्यो द्वाभ्यां द्वाभ्यां हीनतया यावदन्त एक इत्यनेन क्रमेण 'पूर्वानुपूर्व्या' रत्नप्रभाप्रभृतिलक्षणया 'इन्द्रकाः' सीमन्तकनरकेन्द्रकादयोऽप्रतिष्ठानावसानाः 'भवन्ति' वर्तन्ते, कियन्तः? इत्याह—'एकोनपञ्चाशत्' एकेन हीना पञ्चाशदिति। 'पश्चानु- पूर्व्या पुनः' तमस्तमःप्रभापृथिवीप्रभृतिलक्षणया 'एकादयः' एकप्रभृ- तयः, कीदृशाः? इत्याह—'द्व्युत्तराः' द्वौ द्वावुत्तरौ–वृद्धौ येषु ते तथा, 'निरयाः' निर्गतं–अपोढं अयः–इष्टफलं कर्म येभ्यस्ते तथा नर- केन्द्रका इति भावः। तद्यथा—एकस्तमस्तमःप्रभायाम्, त्रयस्तमःप्रभा- याम्, पञ्च धूमप्रभायाम्, एवं द्व्युत्तरवृद्ध्या यावत्त्रयोदश रत्नप्रभायाम्, एवमप्येकोनपञ्चाशत्। अत्र च सीमन्तकादिनरकेन्द्रकसंबन्धात्मन- श्रेणिव्यवस्थितनरकावासरूपाः प्रस्तटा अप्येतन्नामान एतत्संख्याश्च वगन्तव्या इति ॥ १३ ॥ इत्थमिन्द्रकप्ररूपणां प्रतिपाद्य क्रमेण

विदिक्षु चावलिकाप्रमाणं प्रमाणतो गणनाप्रमाणतश्च प्रतिपादयन् गाथाद्वयमाह—

एगूणपन्नणिरया, सेढी सीमंतगस्स पुव्वेण ।
उत्तरत्रो अवरेण य, दाहिणात्रो चेव बोधव्वा ॥ १४ ॥

एकोनपञ्चाशन्निरया 'श्रेणिः' पङ्क्तिः 'सीमन्तकस्य' इति विभक्तिव्यत्ययात् सीमन्तकात् नारकावासात् 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि 'अपरेण च' अपरस्यां दिशि 'दक्षिणतश्चैव' दक्षिणस्यां च दिशि 'बोद्धव्याः' एकोनपञ्चाशन्निरया प्रत्येकं श्रेणिर्ज्ञातव्या इति ॥ १४ ॥

अडयालीसं णिरया, सेढी सीमंतगस्स बोधव्वा ।
पुव्वुत्तरेण णिरया, एवं सेसासु विदिसासु ॥ १५ ॥

अष्टचत्वारिंशत् 'निरयाः' नारकावासाः, किम्? इत्याह—'श्रेणिः' पङ्क्तिः 'सीमन्तकस्य' इति सीमन्तकाद् रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटप्रथमनरकावासान्तमवधीकृत्येत्यर्थः, विभक्तिव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, 'बोद्धव्याः' विज्ञेयाः 'पूर्वोत्तरेण' पूर्वोत्तरस्यां दिशि १ ईशानकोणयित्यर्थः। अतिदेशमाह—'निरयाः' उक्तलक्षणाः 'एवं' अनेन प्रकारेणाष्टचत्वारिंशल्लक्षणेन 'शेषासु' उत्तरपश्चिमा २ पश्चिमदक्षिणा ३ दक्षिणपूर्वालक्षणासु ४ विदिक्षु श्रेणयो भवन्ति। अत्र चैकोनपञ्चाशदष्टचत्वारिंशल्लक्षणं प्रमाणप्रमाणम्, प्रत्येकं ताश्चतस्र इति गणनाप्रमाणमवगन्तव्यमिति ॥ १५ ॥ एवं दिक्षु विदिक्षु च प्रतिप्रस्तटं श्रेणीषु प्रवृत्तासु सर्वपर्यन्तवर्तिनि प्रस्तटे यत्संपन्नं तदाह—

विलए विलए भंगाए, आगाए पागए य बोलक्के ।
कलिकालकणिगाविज्जु, असणी इंदासणी चेव ॥ २६ ॥

विलय १ विलायमा २ [illegible] ३ आगानः ४ पानक्क ५ बोलक्क्य । काल ६ काल ७ [illegible] ८ विद्युत् ९ अशनिः १० इन्द्राशनिः ११ चेति ॥ २६ ॥

सप्पविसप्पे मुच्छियपमुच्छिए तह य लोमहरिसे य ।
खग्गफरुसअग्गिवेविय, उड्ढड्ढ चेव विदड्ढे (ड्ढ) ॥२७॥

सर्प १२ विसर्पौ १३ मूर्छित १४ प्रमूर्छितौ १५ तथा च लोमहर्षश्च १६ खड्गपरुष १७ अग्नि १८ वेपिता १९ उद्दग्धः २० चैव विदग्धः २१ इति ॥ २७ ॥

उव्वेयगाए विज्जलविमुहे तह विच्छवी विहयाणू य ।
ओलट्टणपब्भट्ठे, रुट्ठविरुट्ठे य नट्ठे य ॥२८॥

उद्वेजनकः २२ विजल २३ विमुखौ २४ तथा विच्छविः २५ व्यधज्ञः २६ च अवलटन २७ प्रभ्रष्टौ २८ रुष्ट २९ विरुष्टौ ३० च नष्टः ३१ चेति ॥ २८ ॥

विगए विणए मंडलजिब्भे जरए तहेव पज्जरए ।
अपइट्ठिए य खंडे, पप्फुडिए पावदंडे य ॥ २९ ॥

विगतः ३२ विनयः ३३ मण्डल ३४ जिह्वौ ३५ ज्वरकः ३६ तथैव प्रज्वरकः ३७ अप्रतिष्टितः ३८ च खण्डः ३९ प्रस्फुटितः ४० पापदण्डः ४१ चेति ॥ २९ ॥

[illegible] ड, तहेव बोधव्वे ।
[illegible] तह लोलपच्छे य ॥ ३० ॥

पर्पटकपाचकः ४२ घातकः ४३ च तथैव स्फुटितः ४४ बोद्धव्यः। कालः ४५ क्षारश्च ४६ तथा लोलः ४७ तथा लोलपाक्षश्च ४८। अत्र च गाथापञ्चके चादय शब्दाः कचिद्गाथापूरणफलाः कचित्समुच्चयार्थाश्च व्याख्येया इति ॥३०॥ एवं पूर्वदिक्श्रेणिनरकावासनामानि निर्दिश्य प्रस्तुते योजयन् शेषदिक्श्रेणिवृत्तान्ताभिधानायाह—

एवं पुरच्छिमाए, दिसाए निरयाण नामनिद्देसो।
सीमंतगसेढीसु उ, सेसासु इमं कमं जाण ॥ ३१ ॥

'एवम्' उक्तक्रमेण 'पौरस्त्यायां' पूर्वस्यां दिशि निरयाणां नामनिर्देश आवलिकाप्रविष्टानां कृतः। 'सीमन्तकश्रेणिषु तु' सीमन्तकात्प्रवृत्तासु श्रेणीषु पुनः 'शेषासु' उत्तरपश्चिमदक्षिणदिग्भागव्यवस्थितासु 'इमं' वक्ष्यमाणं 'क्रमं' परिपाटिं जानीहीति ॥३१॥ यथा—

मज्झा उत्तरपासे, आवत्ता अवरओ मुणेयव्वा।
सिट्ठा दाहिणपासे, पुव्विल्लाओ विभइयव्वा ॥ ३२ ॥

'मध्याः' मध्यशब्दोपपदाः उत्तरपार्श्वे विलयविलात्मप्रभृतयो नरकावासा आवलिकाप्रविष्टा विज्ञेयाः। त एव 'आवर्त्ताः' आवर्त्तोपपदाः 'अपरतः' पश्चिमायां दिशि मुणितव्याः। तथा 'शिष्टाः' इति शिष्टशब्दोपपदाः विलयप्रभृतय एव दक्षिणपार्श्वे, किमुक्तं भवति?—पौरस्त्यान् नरकावासानेव तत्र इच्छन्ति (इत्थं त्रिः) 'विभक्तव्याः' नामान्यपेक्ष्य च शेषदिग्वर्तिनो विभागवन्तो विधेया नरकावासाः। इदमुक्तं भवति पूर्वस्यां विलयो विलात्मा स्तनितः, एवमवशिष्टनामानोऽष्टचत्वारिंशदपि नरका वाच्याः। उत्तरस्यां पुनर्मध्यविलयो मध्यविलात्मा मध्यस्तनित इत्यादि। अपरस्यामावर्त्तविलय आवर्तवि-

त्मा आवर्त्तस्तनित इत्यादि । दक्षिणस्यां शिष्टविलयः शिष्टविलात्म शिष्टस्तनित इत्यादीनि ॥ ३२ ॥ एतद्व्याख्यानार्थं गाथामेवाह—

विलयाईया पुव्वावलीअ मज्झाइ उत्तरावलिया ।
आवत्ताई अवरा, सिट्ठाई दाहिणावलिया ॥ ३३ ॥

इयं च गाथा भावितार्थैवेति ॥ ३३ ॥ इत्थं प्रथमप्रस्तटे [चतसृषु] दिगावलिकागतनरकावासनामान्यभिधाय शेषप्रस्तटेष्वपि तान्यभिधातुमाह—

सेसा ते चेव भवे, नामा पुव्वावलीए जे भणिया ।
नरगावासाण पुणो, नामाइं समासओ सुणसु ॥ ३४ ॥

'शेषाणि' रोरुकादिलड्डुकपर्यन्तप्रस्तटावलिकागतद्वितीयादिनरकावाससंबन्धीनि तानि चैव भवेयुः 'नामानि' अभिधानानि, तानि कानि ? इत्याह—'पूर्वावलिकायां' सीमन्तकसंबन्धिन्यामुपलक्षणत्वाच्छेषदिगावलिकासु च यानि भणितानि, तानि चैवम्—यथा पूर्वावलिकायां विलयो विलात्मा स्तनित इत्यादि, उत्तरस्यां मध्यविलयो मध्यविलात्मा मध्यस्तनित इत्यादि, अपरस्यामावर्तविलय आवर्त्तविलात्मा आवर्तस्तनित इत्यादि, दक्षिणस्यां पुनः शिष्टविलयः शिष्टविलात्मा शिष्टस्तनित इत्यादि । किन्तु सीमन्तकादधोऽधः प्रतिप्रस्तटं सर्वावलिकासु पर्यन्ते नरकावासहानिक्रमेण नामहानिर्वाच्या। ये च रोरुकादीन्द्रकासन्नवर्तिनश्चत्वारश्चत्वारो नरकावासास्तेषां "एवं नामविभत्ता" (गाथा २२) इत्याद्युक्तग्रन्थन्यायेन नामनिर्देशोऽभिधानीय इति। एवं तावत्प्रतिप्रस्तटं नामनिर्दिशो नेयो यावल्लड्डुकेऽष्टचत्वारिंशत्तमप्रस्तटे लड्डुकप्रभः लड्डुकमध्यमः लड्डुकावर्तः लड्डुकावशिष्टः इद्रकानन्तरवर्तिनश्चत्वारो

दुष्टमुत्तरं—पर्यवसानफलं यस्य स तथा, तथाविधप्रयोजनारम्भे तन्नाम-श्रवणेऽमङ्गलभावात् । केषां ? इत्याह—' सर्वाशुभनाम्नां ' विशेषां दुष्टाभिधानानाम् । संख्यातरूपाणि चैतानि सर्वाक्षरसंयोगानां संख्यातत्वेन सर्वशुभाशुभनाम्नामपि संख्येयरूपत्वात् । अत्रैव किञ्चिद्विशेषमाह—' नरकास्तु ' नरकावासाः पुनः ' मुणितव्या ' बोद्धव्या ' बहुविधाः ' नानाप्रकाराः ' एकैकनाम्नि ' एकैकस्मिन् व्याख्यातनाम्नि, यदेकस्य नाम तद्बहूनां नामेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ [illegible] प्रस्तटप्रमाणं प्रथम प्रस्तटावलिकागतनरकावासप्रमाणं चाभिधित्सुराह

एवं तु पत्थडा खलु, अउणापण्णं तु होंति निरयाणं ।
निरिया सया णिरयाणं, अउणाणाउई य पत्थारं ॥ ३७ ॥

' एवं तु ' [illegible] इत्यादिना पूर्वक्रमेणैव ' प्रस्तटाः [illegible] [illegible] नरकाणां [illegible] [illegible] ' इत्याह [illegible] नरकाणा [illegible] [illegible] प्रथमे [illegible] ॥ ३७ ॥ [illegible]—

[illegible] होंति [illegible] ।
[illegible] ॥ ३८ ॥

[illegible]

तत्रावलिकागतनरकावासप्रमाणं भवति । एवं तावन्नेयं यावदप्रतिष्ठानप्रस्तटेऽवशिष्टाः पञ्च नरकावासा इति ॥४०॥ एवं सीमन्तकादधस्तादिष्टप्रतरगतावलिकानरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रत्यप्रतिष्ठानादूर्ध्वं तत्प्रतिपादयन्नाह—

जइमं इच्छसि सेढिं, उवरिमहुत्तो उ ठावए तइमं ।
सा सेढी रूवूणा, अट्ठगुणा सपंचगं पयरं ॥ ४१ ॥

'जइमं' ति यत्प्रमाणां 'इच्छसि' वाञ्छसि 'ज्ञातुम्, काम् ? इत्याह—'श्रेणिं' श्रेणिगतनरकावासप्रमाणवत्तया प्रस्तटं 'उवरिमहुत्तो उ' त्ति ऊर्ध्वाभिमुखं पुनः 'स्थापयेः' न्यसेः त्वं 'तइमं' ति तत्प्रमाणाम्, ततः सा 'श्रेणिः' प्रतरप्रमाणरूपा रूपोनाऽष्टगुणा 'सपञ्चगं' ति सपञ्चका 'प्रतरं' प्रतरगतावलिकानरकावासप्रमाणं जानीहि । यथा—अप्रतिष्ठानादुपरि द्वितीयप्रस्तटो द्विरूपः स्थाप्यते, स चैकोनः सञ्जात एककः, तस्मिन्नष्टगुणे सपञ्चके च जातं प्रकृतं प्रस्तटनरकावासप्रमाणं त्रयोदश । एवं सर्वत्र, यावत्सीमन्तके त्रीणि शतान्येकोननवतानि नरकावासानामिति ॥ ४१ ॥ सांप्रतं " नरइंदयम्मि जो जम्मि " इत्यादि (३९–४०) गाथाद्वयोक्तमेवार्थं प्रत्येकं रत्नप्रभादिपृथ्व्याश्रयेणाह—

रूवूणमिट्ठपयरं, अट्ठगुणं पढमपत्थडग्गाओ ।
सोहेत्तु जमवसेसं, णिरयग्गं रयणमाईणं ॥ ४२ ॥

'रूपोनं' रूपहीनम् 'इष्टप्रतरं' इष्टप्रतरसंख्यां त्रयोदशैकादशनवाद्यन्तर्गतम्, किम् ? इत्याह—अष्टगुणं सन्तं 'प्रथमप्रस्तटाग्रात्' प्रथमप्रस्तटगतावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणात् 'सोहेत्तु' त्ति अपनीय यद-

पञ्चाशत्तमः प्रस्तटः । तत्र किल पञ्च नरकावासाः, तेषु प्रथमप्रस्तटाग्राच्छोधितेषु शेषं त्रीणि शतानि चतुरशीत्यधिकानि, तेषु चाष्टाभिर्विभक्तेषु लब्धाऽष्टचत्वारिंशद्रूपाधिका कृता संजाता एकोनपञ्चाशत् ४९, सा चेष्टप्रतरप्रमाणं भवतीति ॥ ४३ ॥ संप्रत्यप्रतिष्ठानादूर्ध्वमुखं प्रस्तुतप्रस्तटप्रमाणानयनायैवाह—

णिरयग्गे पंचूणे, अट्ठविभत्तम्मि रूवसहियम्मि ।
हेट्ठा वियाण पयरं, तं पि य रूवूणयं सोहे ॥ ४४ ॥

'निरयाग्रे' नरकप्रमाणे कस्मिंश्चिद् दृष्टे ततः 'पञ्चोने' पञ्चभिरूने कृते 'अष्टविभक्ते' अष्टभिर्हृतभागे यल्लब्धं तस्मिन् रूपसहिते सति 'अधस्तात्' तलभागात् 'विजानीहि' अवबुध्यस्व 'प्रतरं' इष्टप्रतरसंख्यामूर्ध्वं सीमन्तकनरकावासं यावत् । इत्थमधस्तात्प्रतरप्रमाणानयनं प्रतिपाद्योपरिष्टादपि भङ्ग्यन्तरेण तत्प्रतिपादयन्नाह—'तदपि च' तदेव प्रतरप्रमाणं पूर्वप्रकारलब्धं 'रूपोनकं' रूपमात्रहीनं 'शोधयेत्' अपनयेत्, प्रतरप्रमाणादौघिकादेकोनपञ्चाशल्लक्षणादिति गम्यते । ततो यत्तत्रावशिष्टं तदुपरितनभागादधोभिमुखं प्रतरप्रमाणं भवति । यथा—नरकाग्रेऽप्रतिष्ठानप्रस्तटसंबन्धिनि पञ्चकलक्षणे पञ्चोने कृते स्थितं शून्यम्, तस्मिन्नष्टाभिर्विभक्ते "खस्य गुणनादिके खम्" इति वचनात् लब्धं शून्यमेव, तस्मिन् रूपसहिते जात एककः, अधस्तादूर्ध्वक्रमापेक्षयाऽप्रतिष्ठानः प्रथमः प्रस्तटो भवतीत्यर्थः । एवं तावन्नेयं यावन्नरकाग्रे सीमन्तकनरकप्रस्तटसंबन्धिनि पञ्चोने कृते सत्यष्टाभिर्विभक्ते लब्धाष्टचत्वारिंशत्, तस्यामेककसहितायां जातैकोनपञ्चाशत्, तावत्तिथोऽप्रतिष्ठानात्सीमन्तकप्रस्तटो भवति । यदा तदेव प्रस्तटप्रमाणमुपरिष्टादधोमुखं वि-

वक्ष्यते तदानन्तरकरणलब्धमेव प्रमाणं रूपोनं सच्छोधयेदेकोनपञ्चाशल्लक्षणात्सर्वप्रतरप्रमाणात्, ततो यत्तत्रावशिष्टं तत्प्रतरप्रमाणं भवति । यथा—अप्रतिष्ठानप्रस्तटप्रमाणमेककलक्षणम्, तच्च रूपोनं संजातं शून्यम्, तस्मिन्नेकोनपञ्चाशतः शोधिते "राशिरविकृतः खयोजनापगते" इति वचनात् स्थिता एकोनपञ्चाशदेव, ततश्च सीमन्तकादप्रतिष्ठानस्तावत्तिथो भवति । एवं तावन्नेयं यावदेकोनपञ्चाशद् रूपोना जाता अष्टचत्वारिंशत्, तस्यां सर्वप्रतरप्रमाणाच्छोधितायामवशिष्ट एकः, तत्प्रमाणः सीमन्तकः प्रतरो भवतीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ अथैकोनपञ्चाशति नरकप्रस्तटेऽन्तिमधनसर्वधने येन करणेनागच्छतस्तत्सिद्धये परिभाषामाह—

पंचेव हवइ आई, अट्ठेव य उत्तरं मुणेयव्वं ।
अउणापराणं गच्छो, णारयावलि त(इ)त्तिया चेव ॥४५॥

पञ्चैव नरकावासाः 'भवन्ति' संपद्यन्ते 'आदिः' मूलम् । अप्रतिष्ठानादूर्ध्वं नरकावासवृद्धिचिन्तायां 'अष्टैव च' अष्टप्रमाणमेव 'उत्तरं' प्रतिप्रतरं नरकावासवृद्धिलक्षणं 'मुणितव्यं' ज्ञातव्यम्, तथैकोनपञ्चाशद् 'गच्छः' सर्वप्रतरप्रमाणलक्षण इहोच्यते । तथा 'नरकावलयः' नरकश्रेणय एकैकस्यां दिशि सप्तस्वपि नरकपृथ्वीषु 'इयत्यश्चैव' एकोनपञ्चाशत्प्रमाणा एव, स्वरूपज्ञापनमेतदासामिति ॥ ४५ ॥ इदानीं करणमुच्यते—

गच्छुत्तरसंवग्गे, उत्तरहीणम्मि पक्खिवे आई ।
अंतिमधनमाइजुयं, गच्छद्धगुणं तु सव्वधणं ॥ ४६ ॥

आदिः ५ उत्तरं ८ गच्छः ४९ । ततः गच्छोत्तरयोः 'संवर्गे' अभ्यासे जातानि त्रीणि शतानि द्विनवत्यधिकानि ३९२, तत्र गते

उत्तरं ८. त्रयोदश प्रस्तटा गच्छः १३. ततो गच्छोत्तरयोः संवर्गे जातं चतुरुत्तरं शतम् १०४. तस्मिन्नुत्तरहीने षण्णवतिप्रमाणे कृते आदिना त्रिनवत्यधिकद्विशतप्रमाणेन युक्ते सति लब्धं सीमन्तकधनमिदम्—३८९ । यदा अत एव गतेः प्रथमप्रस्तटस्था सर्वधनमानेतुमिष्यते तदासौ राशिरादियुक्तो विधीयते जातं ६८२. ततो गच्छस्य त्रयोदशलक्षणस्यार्द्धाभावादुक्त एव राशिरर्द्धीक्रियते जातं ३४१. तस्मिन् गच्छे गुणिते लब्धं सर्वधनं ४४३३ । एवं शर्कराप्रभादिष्वपि आदिप्रमाणं गच्छप्रमाणं च विज्ञाय पूर्वक्रमेणान्तिमधनं च स्वयमेवाभ्यूह्य वाच्यमिति ॥ ४७ ॥ सांप्रतमाद्युक्तगच्छक्रमेणैवान्त्यमध्यमसर्वधनानि यथा ज्ञायन्ते तथा करणमाह—

गच्छगुणमुत्तरं उभयसहियं आइसहियमंतधणं ।
आइजुयद्धं मज्झिमधणं तु गच्छाहयं सव्वं ॥४८॥

[illegible]गुणं' गच्छाभ्यस्तं 'उत्तरं' उत्तररूपमेव क्रियते, ततस्तदेव [illegible]तं' उत्तरप्रमाणराशिनोनीकृतं यदा 'आदिसहितं' आदि-[illegible] विधीयते तदा 'अन्त्यधनं' पर्यन्तवर्तिप्रस्तटप्रमाणं [illegible] तथा 'आदियुतार्द्धं' तदेवादियुक्तस्य यदर्द्धं दलम्, [illegible]—'मध्यमधनं' मध्यवर्तिप्रस्तटप्रमाणं भवति । तु-[illegible]निर्दिष्टमानं [illegible], ततश्च मध्यमधनमेव [illegible]गच्छाभ्यस्तं पुनः 'सर्वं' इति सर्वधनं भवति ।

[illegible]गुणितमुत्तरप्रमाणं जातं [illegible]
[illegible]उत्तरहीनं [illegible]आदिसहितं च क्रियते तदा जातमिदं [illegible]
[illegible]तदेव अन्त्यधनम् । यदा अयमेव राशिरादियुतोऽर्द्धी[illegible]

'उत्तरहीने' उत्तरेण—अष्टरूपेण हीने सति 'प्रक्षिपेत्' न्यसेत् 'आदिं' पञ्चकरूपम्, ततो जातमिदम् ३८९, तदिदं 'अन्तिमधनं' सीमन्ताख्यपर्यन्तप्रस्तटनरकावासप्रमाणं संपद्यते। यदा त्वन्त्यधनमेव 'आदियुतं' मूलसमेतं चतुर्णवतित्रिशतप्रमाणं सत् 'गच्छार्द्धगुणं तु' गच्छस्यैकोनपञ्चाशल्लक्षणस्यार्द्धेन—दलेन संगुणितं पुनः क्रियते तदा 'सर्वधनं' सर्वप्रस्तटनरकावासप्रमाणं भवतीति ॥ ४६ ॥ "गच्छार्द्ध-संगुणं" इत्युक्तम्, अयं च गच्छो विषमपदव्यवस्थितत्वेनार्द्धेन विभक्तुं [न] शक्यते, अतः किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—

जो गच्छु न देइअद्धं, तस्स उ रासीए गिण्हिऊणद्धं।
गच्छगुणं सव्वधणं, एवं सत्तण्ह वि करेज्जा ॥ ४७ ॥

यो 'गच्छः' एकोनपञ्चाशल्लक्षणः 'न' नैव 'दत्ते' प्रयच्छति 'अर्द्धं' द्विभागरूपं 'तस्य तु' गच्छस्य पुनः संबन्धिनः 'राशेः' गुण्यस्य 'गृहीत्वा' आदाय 'अर्द्धं' उक्तलक्षणं 'गच्छगुणं' कुर्यात् ततः सर्वधनं भवति। यथा—एकोनपञ्चाशल्लक्षणे गच्छेऽर्द्धमददाने तेन यो राशिर्गुणयितुमिष्टः चतुर्णवतशतत्रयमानः ३९४, तस्यार्द्धं सप्तनवत्यधिकशतमानं १९७ गृहीत्वा गच्छेनैकोनपञ्चाशल्लक्षणेन गुण्यते जातानि षण्णवतिशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि ९६५३, एतच्च सर्वधनप्रमाणमिति। एवमविभागेनावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य सांप्रतं प्रतिपृथिवि तदेवातिदिशन्नाह—'एवं' सामान्यन्यायेन 'सप्तानामपि' रत्नप्रभादीनां पृथ्वीनां प्रत्येकं करणं 'कुर्याद्' विदधीत, ततश्चान्तिमधनं सर्वधनं चागच्छति। यथा—रत्नप्रभायां पर्यन्तप्रस्तटे आवलिकागतनरकावासप्रमाणं द्वे शते त्रिनवते २९३ एष किलादिः,

उत्तरं ८, त्रयोदश प्रस्तटा गच्छः १३, ततो गच्छोत्तरयोः संवर्गे जातं चतुरुत्तरं शतम् १०४, तस्मिन्नुत्तरहीने षण्णवतिप्रमाणे कृते आदिना त्रिनवत्यधिकद्विशतप्रमाणेन युक्ते सति लब्धं सीमन्तकधनमिदम्— ३८९। यदा अत एव राशेः प्रथमपृथ्व्याः सर्वधनमानेतुमिष्यते तदासौ राशिरादियुक्तो विधीयते जातं ६८२, ततो गच्छस्य त्रयोदशलक्षणस्यार्द्धाभावादुक्त एव राशिरर्द्धीक्रियते जातं ३४१, तस्मिन् गच्छे गुणिते लब्धं सर्वधनं ४४३३। एवं शर्कराप्रभादिष्वपि आदिप्रमाणं गच्छप्रमाणं च विज्ञाय पूर्वक्रमेणान्तिमधनं च स्वयमेवाभ्यूह्य वाच्यमिति ॥ ४७ ॥ सांप्रतमाद्युत्तरगच्छक्रमेणैवान्त्यमध्यमसर्वधनानि यथा ज्ञायन्ते तथा करणमाह—

गच्छगुणमुत्तरं उत्तरूणियं आइसहियमंतधणं ।
आदिजुयद्धं मज्झिमधणं तु गच्छाहयं सव्वं ॥४८॥

'गच्छगुणं' गच्छाभ्यस्तं 'उत्तरं' उत्तररूपमेव क्रियते, ततस्तदेव 'उत्तरोनितं' उत्तरप्रमाणराशिनोनीकृतं यदा 'आदिसहितं' आदिराशिना युक्तं विधीयते तदा 'अन्त्यधनं' पर्यन्तवर्तिप्रतरनरकावासप्रमाणं भवति। तथा 'आदियुतार्द्धं' तस्यैवादियुक्तस्य यदर्द्धं दलम्, तत्किम्? इत्याह—'मध्यमधनं' मध्यवर्तिप्रतरनरकाग्रं भवति। तुशब्दो भिन्नक्रमे गच्छाहतमित्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यः, ततश्च मध्यमधनमेव 'गच्छाहतं तु' गच्छाभ्यस्तं पुनः 'सर्वं' इति सर्वधनं भवति। यथा—गच्छेनैकोनपञ्चाशल्लक्षणेन गुणितमुत्तरमष्टलक्षणं जातं ३९२, यदि तदेवोत्तरहीनं पञ्चलक्षणादिसहितं च क्रियते तदा जातमिदं ३८९, एतदेव चान्त्यधनम्। यदा अयमेव राशिरादियुतोऽर्द्धीक्रियते तदा जात-

'उत्तरहीने' उत्तरेण–अष्टरूपेण हीने सति 'प्रक्षिपेत्' न्यसेत् 'आदिं' पञ्चकरूपम्, ततो जातमिदम् ३८९, तदिदं 'अन्तिमधनं' सीमन्ताख्यपर्यन्तप्रस्तटनरकावासप्रमाणं संपद्यते। यदा त्वन्त्यधनमेव 'आदियुतं' मूलसमेतं चतुर्णवतित्रिशतप्रमाणं सत् 'गच्छार्द्धगुणं तु' गच्छस्यैकोनपञ्चाशल्लक्षणस्यार्द्धेन–दलेन संगुणितं पुनः क्रियते तदा 'सर्वधनं' सर्वप्रस्तटनरकावासप्रमाणं भवतीति ॥ ४६ ॥ "गच्छार्द्ध-संगुणं" इत्युक्तम्, अयं च गच्छो विषमपदव्यवस्थितत्वेनार्द्धेन विभक्तुं [न] शक्यते, अतः किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—

जो गच्छु न देअद्धं, तस्स उ रासीएँ गिण्हिऊणद्धं।
गच्छगुणं सव्वधणं, एवं सत्तण्ह वि करेज्जा ॥ ४७ ॥

यो 'गच्छः' एकोनपञ्चाशल्लक्षणः 'न' नैव 'दत्ते' प्रयच्छति 'अर्द्ध' द्विभागरूपं 'तस्य तु' गच्छस्य पुनः संबन्धिनः 'राशेः' गुण्यस्य 'गृहीत्वा' आदाय 'अर्द्ध' उक्तलक्षणं 'गच्छगुणं' कुर्यात् ततः सर्वधनं भवति। यथा–एकोनपञ्चाशल्लक्षणे गच्छेऽर्द्धमददाने तेन यो राशिर्गुणयितुमिष्टः चतुर्णवतशतत्रयमानः ३९४, तस्यार्द्धं सप्तनवत्यधिकशतमानं १९७ गृहीत्वा गच्छेनैकोनपञ्चाशल्लक्षणेन गुण्यते जातानि षण्णवतिशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि ९६५३, एतच्च सर्वधनप्रमाणमिति। एवमविभागेनावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य सांप्रतं प्रतिपृथिवि तदेवातिदिशन्नाह–'एवं' सामान्यन्यायेन 'सप्तानामपि' रत्नप्रभादीनां पृथ्वीनां प्रत्येकं करणं 'कुर्याद' विदधीत, ततश्चान्तिमधनं सर्वधनं चागच्छति। यथा–रत्नप्रभायां पर्यन्तप्रस्तटे आवलिकागतनरकावासप्रमाणं द्वे शते त्रिनवते २९३ एष किलादिः,

उत्तरं ८, त्रयोदश प्रस्तटा गच्छः १३, ततो गच्छोत्तरयोः संवर्गो जातं चतुरुत्तरं शतम् १०४, तस्मिन्नुत्तरहीने षण्णवतिप्रमाणे कृते आदिना त्रिनवत्यधिकद्विशतप्रमाणेन युक्ते सति लब्धं सीमन्तकधनमिदम्— ३८९। यदा अत एव राशेः प्रथमपृथ्व्याः सर्वधनमानेतुमिष्यते तदासौ राशिरादियुक्तो विधीयते जातं ६८२, ततो गच्छस्य त्रयोदशलक्षणस्यार्द्धाभावादुक्त एव राशिरर्द्धीक्रियते जातं ३४१, तस्मिन् गच्छे गुणिते लब्धं सर्वधनं ४४३३। एवं शर्कराप्रभादिष्वपि आदिप्रमाणं गच्छप्रमाणं च विज्ञाय पूर्वक्रमेणान्तिमधनं च स्वयमेवाभ्यूह्य वाच्यमिति ॥ ४७ ॥ सांप्रतमाद्युत्तरगच्छक्रमेणैवान्त्यमध्यमसर्वधनानि यथा ज्ञायन्ते तथा करणमाह—

गच्छगुणमुत्तरं उत्तरूणियं आइसहियमंतधणं।
आदिजुयद्धं मज्झिमधणं तु गच्छाहयं सव्वं ॥४८॥

'गच्छगुणं' गच्छाभ्यस्तं 'उत्तरं' उक्तरूपमेव क्रियते, ततस्तदेव 'उत्तरोनितं' उत्तरप्रमाणराशिनोनीकृतं सद्यदा 'आदिसहितं' आदिराशिना युक्तं विधीयते तदा 'अन्त्यधनं' पर्यन्तवर्तिप्रतरनरकावासप्रमाणं भवति। तथा 'आदियुतार्द्धं' तस्यैवादियुक्तस्य यदर्द्धं दलम्, तत्किम्? इत्याह—'मध्यमधनं' मध्यवर्तिप्रतरनरकाग्रं भवति। तुशब्दो भिन्नक्रमे गच्छाहतमित्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यः, ततश्च मध्यमधनमेव 'गच्छाहतं तु' गच्छाभ्यस्तं पुनः 'सर्वं' इति सर्वधनं भवति। यथा—गच्छेनैकोनपञ्चाशल्लक्षणेन गुणितमुत्तरमष्टलक्षणं जातं ३९२, यदैतदेवोत्तरहीनं पञ्चकलक्षणादिसहितं च क्रियते तदा जातमिदं ३८९, एतदेव चान्त्यधनम्। यदा अयमेव राशिरादियुतोऽर्द्धीकृतस्तदा जात-

बोद्धव्यमिति ॥ ४९ ॥ इदानीं मुखभूमिप्रमाणानि षट्सु पृथ्वीषु स्वयमेव ग्रन्थकार आह—

तिरिण सय अउणनउया, दो तेणउया य होंति पढमाए।
दो सय पंचासीया, पंचोत्तर दोरिण बितियाए ॥ ५० ॥
सत्ताणउयं च सयं, तेत्तीस सयं सयं च पणुवीसं।
सत्तत्तरि अउणत्तरि, सत्तत्तीसा य उणतीसा ॥ ५१ ॥
तेरस मुहभूमिओ, दो दो रयणादिछट्ठिअंताणं।
सेढिंदयाण करणं, सेढिंदयवज्जिया सेसा ॥ ५२ ॥

त्रीणि शतान्येकान्ननवतानि ३८९ द्वे शते त्रिनवत्यधिके च २९३ भवतः 'प्रथमायां' रत्नप्रभायामित्यर्थः, यथाक्रमं मुखभूमिप्रमाणमेतत्। तथा द्वे शते पञ्चाशीते २८५ पञ्चोत्तरे द्वे शते २०५ 'द्वितीयायां' शर्कराप्रभायामित्यर्थः ॥ ५० ॥ तथा सप्तनवतं च शतं १९७ त्रयस्त्रिंशं शतम् १३३ एतत्तृतीयायामिति। तथा शतं च पञ्चविंशं १२५ सप्तसप्ततिः ७७ चतुर्थ्याम्। तथा एकोन्नसप्ततिः ६९ सप्तत्रिंशच्च ३७ पञ्चम्याम्। तथा एकोन्नत्रिंशत् २९ ॥ ५१ ॥ त्रयोदश १३ षष्ठ्याम्। किम्? इत्याह—'मुखभूमी' यथाक्रमं मुखभूमिप्रमाणे भवतः। कथम्? इत्याह—द्वे द्वे यथाक्रमम्, कासाम्? इत्याह—'रत्नादिषष्ठ्यन्तानां' रत्नप्रभादीनां षष्ठपृथ्वीपर्यन्तानां पृथ्वीनाम्। यच्च पूर्वं "प्रथमायां द्वितीयायां" इति भणनेऽपि पुनरिह तयोरुपादानं कृतं तत्समुदायधर्मानुवर्तनार्थम्। ततः किम्? इत्याह—'श्रेणीन्द्रकाणां' आवलिकागतनरकावासलक्षणानां प्रमाणानयनाय 'करणं' उपायविशेषः "मुहभूमिसमासद्धं" (गा० ५४) इत्यादिलक्षणं

वर्तते। इत्थं षष्ठीं यावत्करणबीजमुक्तं सप्तम्यां का वार्त्ता ? इत्याह— ' श्रेणीन्द्रकवर्जिता ' आवलिकागतनरकावासविहीना ' शेषा ' सप्तम पृथ्वी, तस्यां दिक्ष्वेकैकस्यैव नरकावासस्य भावाद् द्विप्रभृतीनां च लोके शास्त्रे च श्रेणित्वेन रूढत्वादिति ॥ ९२ ॥ इत्थं प्रतिपृथिवि मुख-भूमिप्रमाणा [नि] प्रतिपाद्येदानीं सर्वपृथ्वीगतावलिकाप्रविष्टनरका-वासप्रमाणानयनायैतदेवाह—

पत्थडतेरे पढमिल्लुयम्मि भूमी उ सा भवे णियमा ।
माघवतीते पणगं, मुहं पुणो तं वियाणाहि ॥ ९३ ॥

' पत्थडतेरे ' त्ति प्रस्तटत्रयोदशके रत्नप्रभापृथ्वीसंबन्धिनि ' पढ-मिल्लुयम्मि ' त्ति यः प्रथमप्रस्तटस्तत्र याऽऽवलिकागतनरकावाससंख्या, किम् ? इत्याह—' भूमिस्तु ' भूमिरेव सा ' भवेत् ' स्यात् ' नियमात् ' निश्चयेन । तथा ' माघवत्यां ' सप्तमपृथिव्यां यत्पञ्चकं नरकावासानां ' मुखं ' आदिः पुनः ' तत् ' पञ्चकं ' विजानीहि ' अवबुध्यस्व । अत्राह रत्नप्रभादिपृथिवीष्वाद्यन्तप्रस्तटनरकावाससंख्ये मुखभूमितयोक्ते, इह तु किमिति तद्वैपरीत्येन मुखभूमिप्रज्ञापना कृता ? अत्रोच्यते, विचित्रविवक्षाप्रधानत्वाच्छास्त्रकाराणामित्थमपि न कश्चिद्दोषः, परमा-र्थतस्तुल्यफलत्वाद् । एवमन्यत्रापि व्यत्ययनिर्देशहेतुर्वाच्य इति ॥ ९३ ॥

पृथक्पृथक् पृथ्व्याश्रयेण मुखभूमियन्त्रकमिदम्—

नरकना०	रत्नप्र०	शर्करा०	वालुका०	पंकप्र०	धूमप्र०	तमःप्र०	सप्तम्यां, पञ्चका ७	भूमिः	३८९
मुखानि.	३८९	२८५	१९७	१२५	६९	२९		मुखम्.	५
भूमयः	२९३	२०५	१३३	७७	३७	१३			

इत्थं करणोपयोगिनीं परिभाषां प्रतिपाद्य करणमाह—

मुहभूमिसमासद्धं, अवलंबगसंगुणं तु सव्वग्गं।
पुढवीए पुढवीए, णिरयाणं एस संखेवो ॥ ५४ ॥

'मुखभूम्योः' "पत्थडनेरे" (गा० ५३) इत्यादिना प्रतिपादितस्वरूपयोर्यः समासः—मीलकस्तस्यार्द्ध—दलम्, किम्? इत्याह—'अवलम्बकसंगुणं तु' अवलम्बकेन—सर्वपृथिवीप्रस्तटप्रमाणलक्षणेन सं—एकीभावेन गुणितं पुनः 'सर्वाग्रं' समस्तपृथ्वीगतावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणं भवति। यथा सामान्येन तथा विशेषेणा(विशेषेणा)पि प्रमाणं मन्तव्यमित्याह—'पृथिव्यां पृथिव्यां' प्रतिपृथिवीत्यर्थः 'निरयाणां' नरकावासानां 'एषः' "मुखभूमिसमासार्द्धम्" इत्यादिक्रमगतः 'संक्षेपः' सर्वाग्रलक्षणो भवति। नवरं त्रयोदशैकादशादिलक्षणोऽवलम्बको दृश्य इति ॥५४॥

अस्या एव गाथायाः पूर्वार्द्धं व्याचष्टे—

भूमिमुहाणेतेसिं, समाससद्देण मेलओ होइ।
मिलियस्सद्धं उणपन्नगुणं तु सव्वग्गं ॥ ५५ ॥

भूमिमुखयोः 'एतयोः' उक्तप्रमाणयोः समासशब्देन मीलको भवति भणितः। ततो मिलितस्य यदर्द्धं तदेकोनपञ्चाशदवलम्बकगुणं 'तु' पुनरर्थः सर्वाग्रं भवति। यथा—रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटे नरकावासैकोननवत्यधिकशतत्रयप्रमाणं भूमिः, सर्वान्तिमनरकावासपञ्चकं च मुखम्, तयोर्मीलनेऽर्द्धे च कृते जातं १९७, तस्यैकोनपञ्चाशता ४९ अवलम्बकेन गुणने जातानि त्रिपञ्चाशदधिकानि षण्णवतिशतानि ९६५३। एवं प्रत्येकमपि रत्नप्रभादीनां स्वस्वमुखभूमिसमासार्द्धस्य त्रयोदशैकादशादिगुणने श्रेणिगतनरकावाससर्वाग्रसंख्या भवन्तीति ॥५५॥ अथ सर्वपृथ्वीनां प्रत्येकमावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणं प्रचक्षाह—

तीसा य पन्नवीसा, पन्नरस दसेव सयसहस्साइं ।
तिन्नेगं पंचूणं, पंचेव अणुत्तरा निरया ॥ ५६ ॥

त्रिंशत् पञ्चविंशतिः पञ्चदश दश चैव 'शतसहस्राणि' लक्षा इत्यर्थः, त्रीणि च, शतसहस्रम्, एकं लक्षमित्यर्थः, पञ्चोनम्, पञ्चैव अनुत्तराः अत्यन्तानिष्टत्वाद् नरकावासा निरयाः । अयमत्र भावः रत्नप्रभायां त्रिंशल्लक्षनरकावासाः भवन्ति । शर्कराप्रभायां पञ्चविंशतिः । वालुकाप्रभायां पञ्चदश । पङ्कप्रभायां दश । धूमप्रभायां त्रीणि । तमःप्रभायामेकं शतसहस्रं पञ्चभिर्नरकावासैरूनम् । महातमःप्रभायां पञ्चैव नरकावासा इति ॥ ५६ ॥ इत्थं सामान्येन रत्नप्रभादिषु पृथ्वीषु पृथक्पृथक् नरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य सम्प्रति प्रत्येकमावलिकाबाह्यानावलिकागतांश्च नरकावासान् प्रमाणतः प्रतिपादयन् गाथासप्तकमाह

सत्तट्ठा पंच सया, पणनउइ सहस्स लक्ख इगुनतीसं ।
रयणाए सेढिगया, चोयाल सया उ तेत्तीसं ॥ ५७ ॥

'सत्तट्ठानि' सप्तषष्ट्यधिकानि पञ्च शतानि पञ्चनवतिः सहस्राणि लक्षा एकोनत्रिंशत् पदैकदेशेऽपि पदसमुदायोपचारात् 'रत्नायां' रत्नप्रभायां वक्ष्यमाणविशेषणान्यथानुपपत्तिवशेन श्रेणिबाह्या नरकावासा बोद्धव्याः, अङ्कतश्च २९९५५६७ । श्रेणिगता नरकावासाश्चतुश्चत्वारिंशच्छतानि, 'तु' विशेषणार्थः, 'त्रयस्त्रिंशानि' त्रयस्त्रिंशत्समधिकानि भवन्ति, अङ्कतोऽपि ४४३३ ॥ ५७ ॥

सत्ताणउइ सहस्सा, चउवीसं लक्ख तिसय पंचहिया ।
बीयाए सेढिगया, छव्वीस सया उ पणनउया ॥ ५८ ॥

सप्तनवतिः सहस्राणि चतुर्विंशतिर्लक्षास्त्रीणि शतानि पञ्चाधिकानि 'द्वितीयायां' शर्कराप्रभायामावलिकाबाह्यनरकावासप्रमाणमेतत्, अङ्कतोऽपि [२४९७३०५ । श्रेणिगता नरकावासा षड्विंशतिः शतानि पञ्चनवत्यधिकानि, 'तुः' पुनरर्थः, भवन्ति, अङ्कतश्च] २६९५ ॥५८॥

पंच सया पराणारा, अडणउति सहस्स लक्ख चोद्दस य ।
तइयाए सेढिगया, पणसीया चोद्दस सया उ ॥ ५६ ॥

पञ्च शतानि 'पण्णार' त्ति पञ्चदशाधिकान्यष्टानवतिः सहस्राणि लक्षाश्चतुर्दश च 'तृतीयायां' वालुकाप्रभापृथिव्यामावलिकाव्यतिरिक्तनरकावासप्रमाणं भवति, अङ्कापेक्षयापि १४९८५१५ । श्रेणिगता नरकावासाः पञ्चाशीतानि चतुर्दश शतानि, 'तुः' पुनरर्थः, भवन्ति बोद्धव्याः, अङ्कतोऽपि १४८५ ॥ ५९ ॥

तेणउया दोरिण सया, णवणउति सहस्स णव य लक्खाइं ।
पंकाए सेढिगया, सत्त सया होंति सत्तहिया ॥ ६० ॥

त्रिनवते द्वे शते नवनवतिः सहस्राणि नव लक्षाणि 'पङ्कायां' पङ्कप्रभायां चतुर्थपृथिव्यां श्रेणिवर्जितनिरयावासप्रमाणमेतत्, अङ्कतोऽपि ९९९२९३। श्रेणिगता निरयाः सप्त शतानि भवन्ति सप्ताधिकानि, अङ्कतोऽपि ७०७ ॥ ६० ॥

सत्त सया पणतीसा, णवणउति सहस्स दो य लक्खाइं ।
धूमाए सेढिगया, पणणट्ठा दो सया होंति ॥ ६१ ॥

सप्त शतानि पञ्चत्रिंशानि नवनवतिः सहस्राणि द्वौ च लक्षौ 'धूमायां' धूमप्रभायां पञ्चमपृथिव्यामावलिकाविकलनिरयावासप्रमाण-

मिदम्, अङ्कतश्च २९९७३३ । श्रेणिगता नरकावासाः पञ्चषष्टे द्वे शते भवतः, अङ्कोऽपि २६५ ॥ ६१ ॥

णवणउइं च सहस्सा, णव चेय सया हवंति बत्तीसा ।
पुढवीए छट्ठीए, पइण्णगाणेस संखेवो ॥ ६२ ॥

सेढिंदयणरया णं, तेवट्ठी खलु हवंति छट्ठीए ।
पंचेव सत्तमीए, पइण्णगा णत्थि बोधव्वा ॥ ६३ ॥

नवनवतिश्च सहस्राणि नव चैव शतानि भवन्ति द्वात्रिंशानि 'पृथिव्यां षष्ठ्यां' तमःप्रभाभिधानायां 'प्रकीर्णकानां' श्रेणिबाह्यनरकावासानां 'एषः' अनन्तरोक्तः 'संक्षेपः' संक्षिप्यते–वस्त्वियत्तयाऽवध्रियतेऽनेनेति संक्षेपः–प्रमाणं भवतीति, अङ्कोऽपि ९९९३२॥६२॥ 'श्रेणीन्द्रकनरकाः' आवलिकाप्रविष्टनरकावासाः 'णं' इति वाक्यालङ्कारे त्रिषष्टिः ६३ । 'खलु' इति निश्चये 'भवन्ति' संपद्यन्ते षष्ठ्याम, पुनः षष्ठपृथ्वीग्रहणं विस्मरणशीलशिष्यावबोधार्थम् । तथा पञ्चैव सप्तम्यां दिग्गताः । 'प्रकीर्णकाः' विप्रकीर्णनरकावासा न सन्तीति बोद्धव्या इति ॥ ६३ ॥ इत्थं प्रत्येकं पृथ्वीष्वावलिकाबाह्यानां तदितरेषां च नरकावासानां प्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति सर्वावलिकाबाह्यनरकावासप्रमाणं तदितरप्रमाणमुभयप्रमाणं चाभिधित्सुर्गाथाद्वयमाह—

एवं पइण्णगाणं, नेसीति होति सयसहस्साइं ।
णउइं चावि सहस्सा, तिण्णि सया चेव सीयाला ॥ ६४ ॥

णव चेव सहस्साइं, छच्चेव सया हवंति तेवण्णा ।
सेढिंदयणरयाणं, एवं लक्खा वि चुलसीति ॥ ६५ ॥

प्रतरप्रमाणे रूपहीनैः परिहीणानि स्वमुखान्येवैकान्नपञ्चाशदादीनि भूमयो भवन्ति सप्तत्रिंशत्षड्विंशतिसप्तदशादिका इति ॥ ६८ ॥ एवं सति यानि प्रमाणानि मुखभूम्यो[रव]लम्बानि तानि दर्शयितुमाह—

अउणापण्णं छत्तीसा पणुवीसा दुअट्ठ नव चउरो ।
सत्तत्तीस छव्वीसा, सत्तर दस पंच दो य दिसिं ॥ ६९ ॥

एकान्नपञ्चाशत् षट्त्रिंशत् पञ्चविंशतिः 'दुअट्ठ' त्ति अष्टद्वयः षोडश इत्यर्थः, नव चत्वार इति मुखानि । भूमयः पुनः सप्तत्रिंशत् षड्विंशतिः 'सत्तर' त्ति सप्तदश दश पञ्च द्वौ च दिक्ष्विति ॥६९॥ स्थापना—इत्थं दिक्षु मुखानि भूमीश्च प्रतिपाद्य विदिक्षु तथैव प्रतिपादयन् करणमाह—

नरकनामा०	रत्न०	शर्करा०	वालु०	पंक०	धूम०	तमः०
मुखानि	४९	३६	२५	१६	९	४
भूमयः	३७	२६	१७	१०	५	२

अडयालीसं पढमं, सेसा परपयररहिय होंति मुहा ।
सगपयरेहिं विरहिया, स्नूणेहिं मुहा भूमी ॥ ७० ॥

अष्टचत्वारिंशन्नरकावासाः प्रथमं मुखमिति गम्यते । 'शेषाणि' शर्कराप्रभाप्रभृतिपृथ्वीसंबन्धीनि परप्रतररहितानि भवन्ति मुखानि । किमुक्तं भवति ? रत्नप्रभामुखमष्टचत्वारिंशत्संख्यम्, शर्कराप्रभायां पुनः परप्रतरे रत्नप्रभासंबन्धिभिस्त्रयोदशभिरूनीकृतं रत्नप्रभामुखमेव मुखं भवति, तच्च पञ्चत्रिंशद्रूपम् । एवं शर्कराप्रभामुखं स्वप्रतररहितं वालुकाप्रभाया मुखं भवति, एतच्च चतुर्विंशतिः । एवं तावन्नेयं यावत् षष्ठीति । इत्थं मुखान्यभिधाय भूमीः प्रतिपादयन्नाह

'सीमन्तकस्तु' सीमन्तकनामैव नरकेन्द्रकः 'उपरि' प्रथम इत्यर्थः, 'सर्वाधः' सर्वेषामिन्द्रकाणामधोभागवर्ती भवति 'अप्रतिष्ठानः' सप्तमपृथ्वीन्द्रकः। शेषाणां का वार्ता? इत्याह—'सर्वेषां' निरयाणामावलिकागतानां मध्ये 'एक' इति एकैको नरकावासः 'ऋजुः' समश्रेणिव्यवस्थिततयाऽभिमुख, कस्य? इत्याह एकैकस्य नरकावासस्य। इदमुक्तं भवति—सर्वेऽपीन्द्रकनरकावासाः समश्रेणितया ऊर्ध्वाधोभावेन व्यवस्थिताः, ये च शेषा आवलिकाप्रविष्टा नरकावासास्तेऽप्येवमेवेति ॥ ६७ ॥ अथावलिकाप्रविष्टेष्वेव वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रनरकावासप्रमाणप्रतिपादनार्थेकदिगपेक्षया प्रतिपृथिवि मुखभूमिप्रमाणानयनाय करणं तावदाह—

अउणापन्नं पढमं, सेसा परपयररहिय होंति मुहा ।
सगपयरेहि विरहिया, रूवूणेहिं मुहा भूमी ॥ ६८ ॥

एकोनपञ्चाशत्प्रथमं मुखम्। 'शेषाणि' शर्कराप्रभादिपृथिवीसंबन्धीनि 'परप्रतररहितानि' उपरितनपृथ्वीप्रस्तटप्रमाणरहितानि उपरितनपृथ्वीमुखान्येव भवन्ति मुखानि। तथा 'स्वकप्रतरैः' त्रयोदशादिभिः 'विरहितानि' परित्यक्तानि, कीदृशैः? इत्याह—'रूपोनैः' रूपरहितैर्द्वादशादिप्रमाणैरिति भावः, 'मुखानि' विवक्षितपृथ्वीगतान्येव 'भूमयः' तलानि भवन्ति। अयमत्र तात्पर्यार्थः—यथा रत्नप्रभायामेकान्नपञ्चाशन्मुखम्, एतदेव शर्कराप्रभायां रत्नप्रभाप्रतरहीनं संजातषट्त्रिंशत्संख्यं मुखम्, एतदेव वालुकाप्रभायामेकादशलक्षणशर्कराप्रभाप्रतररहितं पञ्चविंशतिलक्षणं मुखम्। एवं तावन्नेयं यावत्तमःप्रभायां चत्वारो मुखमिति। एवं त्रयोदशैकादशनवकादिलक्षणैः स्व-

शतप्रमाणं रूपहीनैः परिहीणानि स्वमुक्तान्येवैकोनपञ्चाशदादीनि भूयो भवन्ति सप्तत्रिंशत्षड्विंशतिसप्तदशादिका इति ॥ ६८ ॥ एवं सति यानि प्रमाणानि मुक्तभूम्योर्विलम्बानि तानि दर्शयितुमाह—

अउणापन्नं छत्तीसा पणुवीसा दुअट्ठ नव चउरो ।
सगतीस छव्वीसा, सत्तर दस पंच दो य तिन्नि ॥ ६९ ॥

एकोनपञ्चाशत् षट्त्रिंशत् पञ्चविंशतिः 'दुअट्ठ' त्ति अष्टद्वयः षोडश इत्यर्थः, नव चत्वार इति मुक्तानि । भूमयः पुनः सप्तत्रिंशत् षड्विंशतिः 'सत्तर' त्ति सप्तदश दश पञ्च द्वौ च त्रिन्निति ॥६९॥ स्थापना—इत्थं दिक्षु मुक्तानि भूमीश्च प्रतिपाद्य विदिक्षु नैव प्रतिपादयन्नाह—

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
मुक्तानि	४९	३६	२५	१६	९	४
भूमयः	३७	२६	१७	१०	५	[illegible]

छायालीसं पढमं, सेसा पणपन्नवज्जिय होंति मुआ ।
सगपयरेहिं विसोहिया, सत्ताणउई मुआ भूमी ॥ ७० ॥

[illegible] प्रथमं मुक्तमिति ज्ञायते । [illegible] [illegible] भवन्ति मुक्तानि । [illegible] भवति । [illegible] पुनः [illegible] भवति, तथा [illegible] । [illegible] भवति, [illegible] । [illegible] । इदं मुक्त[illegible]

हितानि, कथंभूतैः? इत्याह—रूपोनैः मुखानि भूमयो भवन्ति। यथा—रत्नप्रभायामष्टचत्वारिंशन्मुखम्, तदेव स्वप्रतरै रूपोनैर्द्वादशप्रमाणैरूनीकृतं जाता षट्त्रिंशत्, इयमेव तत्र भूमिः। तथा शर्कराप्रभामुखं पञ्चत्रिंशद्रूपं स्वकप्रतरै रूपोनैरूनीकृतं [संजाता पञ्चविंशतिः, इयमेव तत्र भूमिः। तथा वालुकाप्रभामुखं चतुर्विंशतिरूपं स्वकप्रतरै रूपोनैरूनीकृतं] संजाताः षोडश, एत एव तत्र भूमिः। एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु स्वमुखेभ्यो रूपोनस्वप्रतरहीनेभ्यो भूमयः साध्या इति ॥ ७० ॥ अथ पूर्वगाथोक्तोपायलब्धमेव मुखप्रमाणं भूमिप्रमाणं च क्रमेण प्रतिपादयन्नाह—

अडयाला पणतीसा, चउवीसा पनरस ट्ठ तिरणेव।
छत्तीसा पणुवीसा, सोलस णव चउर एगं च ॥ ७१ ॥

अष्टचत्वारिंशत् पञ्चत्रिंशत् चतुर्विंशतिः पञ्चदशाष्टौ त्रय एवेति रत्नप्रभादिषु षट्सु पृथ्वीषु विदिक्षु [मुखानि], भूमयस्तु षट्त्रिंशत् पञ्चविंशतिः षोडश नव चत्वार एकश्चेति विदिक्ष्वैशान्यादिषु। स्थापना—

नरकनामा०	रत्न०	शर्क०	वालु०	पंक०	धूम०	तमः
मुखानि	४८	३५	२४	१५	८	३
भूमयः	३६	२५	१६	९	४	१

सप्तमपृथिव्यां तु एकत्वात्प्रतरस्य मुखभूमिकल्पनाया अभाव इति ॥७१॥ इत्थं करणोपयोगिनीर्मुखभूमीः प्रतिपाद्य गाथासप्तकेन करणमाह—

मुहभूमिसमासद्धं, दिसाण विदिसाण होति रूवूणं।
सयपयरेहि गुणेयं(उं), सोहणयं सोहय इमं तु ॥ ७२ ॥

मुखभूमिसमासार्द्धं 'दिशां विदिशां' इति दिग्वर्तिनां विदिग्व-

'एतत्' शोधनकं 'बाहाग्रात्' मुखभूमिसमासार्द्धस्य प्रतरगुणनेन लब्धनरकप्रमाणलक्षणात्सकाशात् 'अपनीय' त्यक्त्वा यच्छेषं तत्त्रिभिर्विभज्य यल्लब्धं तत्त्रिषु स्थानेषु स्थापयित्वा 'शोधनकस्यापि' द्विरूपस्य हर भागम् ॥ ७५ ॥ कैः ? इत्याह—

तिहि चेव सयाकालं, जं लद्धं तं तिहा उ काऊणं ।
दो भागा ऊ तंसे, पक्खेवो एग चउरंसे ॥ ७६ ॥

त्रिभिश्चैव 'सदाकालं' यदा यदा वृत्तादिसंख्याऽऽनेतुमिष्यते तदा तदेत्यर्थः । ततो यल्लब्धं तत् 'त्रिधा तु' त्रिधैव कृत्वा ततोऽपि 'द्वौ भागौ तु' त्रिभागलक्षणौ पुनः 'त्र्यस्रे' त्र्यस्रराशौ प्रक्षिप्यत इति प्रक्षेपः—न्यास्यो राशिर्विधेः, तथा एको भागश्चतुरस्रे प्रक्षेप इति ॥ ७६ ॥ आह यदा शोधनकं त्रिभिरपि विभक्तं न शुध्यति तदा का वार्ता ? इत्याह—

सोहण दो उद्धरिया, तत्थेगो तंसि एग चउरंसे ।
एगुद्धरियं तंसे, एगा बाहा हवति एसा ॥ ७७ ॥

'शोधनके' उक्तलक्षणे यदा द्वावुद्धरितौ लभ्येते तदा 'तत्र' तयोर्मध्ये एकोऽङ्कः 'त्र्यस्रे' त्र्यस्रराशौ एकः 'चतुरस्रे' चतुरस्रराशौ प्रक्षिप्यते । अथ 'एकं' एकरूपमङ्कस्थानमुद्धरितं वर्तते तदा तत्त्र्यस्रे प्रक्षेपणीयम् । एवं सति किं सिद्धम् ? इत्याह—एका दिग्गता विदिग्गता च 'बाहा' नरकावासश्रेणिलक्षणा 'भवति' संपद्यते 'एषा' पूर्वोक्ता ॥ ७७ ॥ ततोऽपि किं सपन्नम् ? इत्याह—

एयं एगदिसग्गं, चउसंगुणियं तु होइ सव्वग्गं ।
पुढवीए पुढवीए, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ ७८ ॥

'एतत्' पूर्वक्रमलब्धं 'एकदिगग्रं' पूर्वाद्येकदिग्गतनरकावासप्रमाणं भवति, उपलक्षणत्वाद्विदिगग्रं च। 'चतुःसंगुणितं तु' चतुर्भिर्गुणितं पुनरेतदेव 'भवति' जायते 'सर्वाग्रं' सर्वदिग्विदिग्वर्तिनरकावासप्रमाणम्, क? इत्याह—'पृथिव्यां पृथिव्यां' रत्नप्रभादिषु षष्ठपृथ्वीपर्यन्तास्विति भावः। किमुक्तं भवति? इत्याह—वृत्तादयस्ताः चकारो भिन्नक्रमे ततश्चतुरस्राश्च नरकावासा भवन्ति ॥ ७८ ॥

अथनस्य गाथासप्तकस्य भावः—

यथा रत्नप्रभायां पूर्वस्यां दिश्येकोनपञ्चाशन्नरकावासा मुखम्, सप्तत्रिंशद्भूमिः, ततो मुखभूमिलमासार्द्धे जाता त्रिचत्वारिंशत् ४३। अस्यां त्रयोदशभिर्गुणितायां जातानि पञ्चशतान्येकोनषष्टानि ५५९, एतदेव च प्राहाग्रम्। अस्माच्च त्रयोदशप्रस्तटप्रमाणं शोधनकं शोधनीयम्। ननु केऽमी त्रयोदश ये शोध्यन्ते? इत्युच्यते—सर्वप्रस्तटप्रमाणं रत्नप्रभायां त्रयोदश, तावतो वारांश्च प्रथमप्रस्तटप्रथमदिग्गतनरकावासप्रमाणमेकोनपञ्चाशत्संख्यमेष येकैकोनतया संस्थाप्यते यावत्सप्तत्रिंशत्, तत एतेषु राशिषु प्रत्येकं त्रिभिर्विभक्तेषु यथाक्रमं शुद्धशेषम्—
१—०—२—१—०—२—१—०—२—१—०—२—१। एवं पञ्चानामेककानां चतुर्णां च द्विकानां मीलने जातं प्रथमपृथ्वीप्रस्तटतुल्यं शोधनकम्। तच्च प्राहाग्रात्शोधितं ततो जातमिदं ५४६, अस्य च त्रिभिर्भागे लब्धं द्व्यशीतं शतम्, तच्च वृत्तान्यतचतुरस्रेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततश्च शोधनकस्यापि त्रयोदशकस्य त्रिभिर्भागे

१ [illegible] " [illegible] " ([illegible] १—३—२३) इति [illegible]। [illegible] [illegible]॥

दीयते, लब्धश्चतुष्कक एकश्चावशिष्टः, स च चतुष्ककस्त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र च द्वौ चतुष्कौ त्र्यस्रेषु क्षिप्येते एकश्च चतुष्कश्चतुरस्रेषु, यश्चैकोऽवशिष्टः स त्र्यस्रेषु क्षिप्यते, ततो जातं रत्नप्रभायां पूर्वदिग्गतवृत्तादिराशित्रयम्, तच्चेदम्–१८२–१९१–१८६। यदा चतुर्दिगपेक्षया चिन्त्यते तदेतदेव राशित्रयं प्रत्येकं चतुर्भिर्गुण्यते, ततश्च वृत्तादीनां सर्वाग्रं भवति, तच्चाग्रे स्वयमेव शास्त्रकारः प्रतिपादयिष्यति। विदिक्षुः पुना रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटे ऐशान्यामष्टचत्वारिंशन्नरकावासाः, तेऽप्येकैकहान्या दिग्गतनरकावासक्रमेण स्थाप्यन्ते यावत् षट्त्रिंशत्, ततश्चैतेषु राशिषु प्रत्येकं त्रिभिर्भक्तेषु लब्धमवशिष्टं यथाक्रमम्— ०–२–१–०–२–१–०–२–१–०–२–१–० । एवं चतुर्णां द्विकानामेककानां च मीलने द्वादशरूपं शोधनकं भवति, शेषं सर्वं दिग्वद्भावनीयम्। एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु सर्वा करणभावना कार्येति॥

संप्रति प्राक्करणेन साधितान् वृत्तादिनरकावासान् प्रतिपृथिवि गाथाषट्केन कथयन्नाह—

अडवीसा चोसट्ठा, चोयाला सत्त सत्त य सया उ।
वारस चोयालाया, अडवीसहिया उ विदिसासु ॥ ७९ ॥

अष्टाविंशानि चतुःषष्टानि चतुश्चत्वारिंशानि, कानि? इत्याह— सप्त सप्त शतानि चशब्दतुशब्दौ पूरणार्थौ। इदमुक्तं भवति—रत्नप्रभायामष्टाविंशानि सप्त शतानि वृत्तानाम्, चतुःषष्टानि सप्त शतानि त्र्यस्राणाम्, चतुश्चत्वारिंशानि सप्तैव शतानि चतुरस्राणां नरकावासानां दिक्षु सर्वाग्रं भवतीति। तथा 'वारस चोयालाया अडवीसहिय' त्ति द्वादशभिश्चतुश्चत्वारिंशताऽष्टाविंशत्या चाधिकानि सप्त सप्त शतानीति संबध्यते,

'तुः' पूर्ववत् । इदमत्र हृदयम्—द्वादशाधिकानि चतुश्चत्वारिंशदधिकान्यष्टाविंशत्यधिकानि च सप्त शतानि यथाक्रमं वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रप्रमाणं भवति 'विदिक्षु' विदिग्विषये । एवं सर्वत्र । अङ्कतोऽपि दिक्षु वृ० ७२८, त्र्य० ७६४, च० ७४४ । विदिक्षु वृ० ७१२, त्र्य० ७४४, च० ७२८ ॥७९॥ एतद्रत्नप्रभायाम् । शर्कराप्रभायां पुनः—

चत्ता य अट्ठसट्ठा, छप्पन्नहिगा य चउ चउ सया उ ।
चउवीसा छप्पन्ना, चत्तालहिगा य विदिसासु ॥ ८० ॥

चत्वारिंशानि 'चः' पूर्ववत्, अष्टषष्टानि षट्पञ्चाशदधिकानि च चत्वारि [चत्वारि] शतानि 'तुः' पूर्ववत्, दिक्षु ४४०–४६८–४५६ । तथा चतुर्विंशानि षट्पञ्चाशानि चत्वारिंशदधिकानि च चत्वारि चत्वारि शतानीति संबध्यते विदिक्ष्विति, ४२४–४५६–४४० ॥८०॥

अथ तृतीयायाम्—

वत्ता चउसट्ठा या, बावण्णा दोसिया दोसिया उ सया उ ।
अट्ठवीसा बावण्णा, चत्ताला चेव विदिसासु ॥ ८१ ॥

चत्वारिंशे चतुःषष्टे चकारोऽभिन्नक्रमे ततो द्वापञ्चाशे च 'दो दो' शते तु 'दो दो' एव शते पुनर्भवतो दिक्षु, २४०–२६४–२५२ । तथाष्टाविंशे द्वापञ्चाशे चत्वारिंशदधिके चैव द्वे द्वे शते इति योज्यते, २२८–२५२–२४० विदिक्ष्विति ॥ ८१ ॥

बाणउयं [illegible], [illegible] तह सयं चउत्थीए ।
[illegible], बाणउइं चेव विदिसासु ॥ ८२ ॥

[illegible]

[illegible]

चतुरधिकं विंशत्यधिकं द्वादशाधिकं चैव शतं १०४-१२०-११२ विदिक्ष्विति ॥ ८२ ॥

चत्ताला बावरणा, अडयाला पंचमीए पुढवीए ।
बत्तीसा अडयाला, चत्ताला चेव विदिसासु ॥ ८३ ॥

चत्वारिंशद्द्वापञ्चाशदष्टचत्वारिंशत्पञ्चम्यां पृथिव्याम् ४०-५२-४८, एतद्दिक्षु । द्वात्रिंशदष्टचत्वारिंशच्चत्वारिंशच्चैव ३२-४८-४० विदिक्ष्विति ॥ ८३ ॥

अट्ठ य सोलस बारस, बट्टाइ दिसासु छट्ठपुढवीए ।
चउ बारस ट्ठ य तहा, बट्टाई होंति विदिसासु ॥ ८४ ॥

अष्टौ 'चः' पूरणे षोडश द्वादश च ८-१६-१२ 'वृत्तादयः' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रा दिक्षु षष्टपृथिव्याम । चत्वारो द्वादशाष्टौ च ४-१२-८ तथेति पूर्ववत् 'वृत्तादयः' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्राः' भवन्ति ' जायन्ते नरकावासा विदिक्ष्विति ॥ ८४ ॥ इत्थं रत्नप्रभादिपृथ्वीषु दिक्षु विदिक्षु च प्रत्येकं वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति तास्वेव समुदायेन वृत्तादिसंख्यानयनायोपायं वक्तुकामो मुखभूमिप्रमाणं शोधनकानि चाभिधातुं गाथात्रयमाह--

सत्तगाउइ होइ मुहं, सत्तरि तिहि अहियया भवे भूमी ।
इगसत्तरि होइ मुहं, भूमी इगवन्न बीयाए ॥ ८५ ॥
एगूणपन्न तेत्तीसा मुह भूमी य तइयपुढवीए ।
इगतीसेगुणवीसा, मुहभूमीओ चउत्थीए ॥ ८६ ॥
पंचमपुढवी सत्तर, नव सत्त तियं च छट्ठपुढवीए ।
पणुवीस तिवीस हार तेर एक्कार छ य सोज्झं ॥ ८७ ॥

चतुर्भिरं त्रिकोणाभिः द्वात्रिंशिकः चेत्र गुणं [illegible] ११८ ११२ [illegible] ॥ [illegible] ॥

तत्ताला बावट्ठा, अडयाला पंचमीए पुढवीए ।
चत्तीसा अडयाला, बत्ताला नेव विदिसासु ॥ ८३ ॥

[illegible] १० १४, ४८, [illegible] । [illegible] ३४–४८ ४० [illegible] ॥ [illegible] ॥

अट्ठ य सोलस बारस, [illegible] दिसासु छट्ठपुढवीए ।
नव बारस ट्ठ य नरा, [illegible] होंति विदिसासु ॥ ८४ ॥

अष्टौ [illegible] षोडश द्वादश [illegible] 'वृत्तादयः' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रा दिक्षु यथासंख्यम् । तथा द्वादशाष्टौ च ४–१२–८ तथैव पूर्ववत् 'वृत्तादय' 'त्र्यस्रचतुरस्रा' 'भवन्ति' नायन्ते नरकावासा विदिक्ष्विति ॥ ८४ ॥ इत्थं रत्नप्रभादिपृथ्वीषु दिक्षु विदिक्षु च प्रत्येकं वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य सम्प्रति तास्वेव समुदायेन वृत्तादिसंख्यानयनायोपायं वक्तुकामो मुखभूमिप्रमाणं शोधनकानि चाभिधातुं गाथात्रयमाह-

सत्तगाउड होइ मुहं, सत्तरि तिहि अहियया भवे भूमी ।
इगसत्तरि होइ मुहं, भूमी इगवन्न बीयाए ॥ ८५ ॥
एगुणपन्न तेत्तीसा मुह भूमी य तइयपुढवीए ।
इगतीसेगुणवीसा, मुहभूमीओ चउत्थीए ॥ ८६ ॥
पंचमपुढवी सत्तर, नव सत्त तियं च छट्ठपुढवीए ।
पणुवीस तिवीस हार तेर एक्कार छ य सोज्झं ॥ ८७ ॥

क्षिप्यन्ते, ततो जातं रत्नप्रभायां दिग्विदिग्वर्ति वृत्तादिराशित्रयम्, तच्चेदम्—वृ० १४५३, त्र्य० १५०८, च० १४७२ । एवं शेषास्वपि पृथिवीषु स्वकीयमुखभूमिशोधनकान्यपेक्ष्य भावना कार्येति ॥ छ ॥

इदानीं "मुहभूमिसमासद्धं" (गा० ८८) इत्यनेन करणेन दिग्विदिशां यौगपद्येन वृत्तादिनरकावासप्रमाणं यदागतं तद्रत्नप्रभादिपृथ्वीषु पृथक्पृथक्प्रदर्शयन् गाथाषट्कमाह—

चोद्दस सय तेवण्णा, पण्णरस सया उ अट्ठमहिगा उ ।
चोद्दस सय बावत्तर, वट्टाई होंति रयणाए ॥ ९० ॥

चतुर्दश शतानि त्रिपञ्चाशानि, पञ्चदश शतानि 'तुः' पुनरर्थः, अष्टभिरधिकानि, मकारोऽलाक्षणिकः, 'तुः' पूरणार्थः, चतुर्दश शतानि द्वासप्ततानि, किम्? इत्याह—'वृत्तादयः' यथाक्रमं वृत्त १४५३—त्र्यस्र १५०८ चतुरस्राः १४७२ नरकावासा भवन्ति 'रत्नायां' रत्नप्रभायामिति ॥ ९० ॥

अट्ठ सय पंचहत्तर, नव चेव सया उ होंति चउवीसा ।
छण्णउया अट्ठ सया, वट्टाई होंति बीयाए ॥ ९१ ॥

अष्ट शतानि पञ्चसप्ततानि, नव चैव शतानि 'तुः' पुनरर्थे भवन्ति चतुर्विंशानि, षण्णवतान्यष्टौ शतानि, किम्? इत्याह—'वृत्तादयः' वृत्त ८७५ त्र्यस्र ९२४ चतुरस्राः ८९६ भवन्ति द्वितीयायां पृथिव्यामिति ॥ ९१ ॥

चउ सय सत्तत्तर पंच सोल चउरो सया उ बाणउया ।
पुढवीए तइयाए, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ ९२ ॥

चत्वारि शतानि सप्तसप्ततानि, पञ्चशतानि षोडशानि, चत्वारि

शतानि ' तुः ' पुनरर्थः द्वानवतानि पृथिव्यां तृतीयायाम्, किम्? इत्याह—वृत्ताः ४७७ त्र्यस्राः ९१६ ' चः ' समुच्चये चतुरस्राश्च ४९२ नरकावासा भवन्तीति ॥ ९२ ॥

तेवीसा वावरणा, वत्तीसा दोरिण दोरिण य सया उ ।
पुढवीइ चउत्थीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ६३ ॥

त्रयोविंशे द्वापञ्चाशे द्वात्रिंशे ' दोण्णि दोण्णि य ' त्ति द्वे द्वे च शते ' तुः ' पूर्ववत् पृथिव्यां चतुर्थ्याम्, किम्? इत्याह—' वृत्तादयः ' वृत्त २२३ त्र्यस्र २५२ चतुरस्राः २३२ नरकावासा भवन्ति ज्ञातव्या इति ॥ ९३ ॥ ॥

सत्तत्तरी सयं चेव तह य णिरयाण अट्ठसीती य ।
पुढवीएँ पंचमीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ६४ ॥

सप्तसप्ततिः शतं चैव ' तथा च ' इति पूरणे निरयाणामष्टाशीतिश्च पृथिव्यां पञ्चम्यां ' वृत्तादयः ' वृत्त ७७ त्र्यस्र १०० चतुरस्राः ८८ भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ ९४ ॥

पराणरस अट्ठवीसा, वीसा वट्टादि छट्ठपुढवीए ।
एगो वट्टो तंसा, चउरो खलु सत्तमीए उ ॥ ६५ ॥

पञ्चदश अष्टाविंशतिर्विंशतिः ' वृत्तादयः ' वृत्त १५ त्र्यस्र २८— चतुरस्राः २० षष्ठपृथिव्यां भवन्ति । तथा एकः ' वृत्तः ' इन्द्रकरूपः १ त्र्यस्राश्चत्वारः ४ ' खलुः ' वाक्यालङ्कारे सप्तम्यां तु पृथिव्यामिति ॥ ९५ ॥ इत्थं प्रत्येकं रत्नप्रभादिषु वृत्तादिपरिमाणं प्रतिपाद्य सप्तस्वपि यौगपद्येन तत्प्रतिपादयितुमुपायमाह—

मुहभूमीओ सव्वा, दिसिविदिसा सव्वमेलियाणद्धं ।
उणपन्नड्यालगुणं, दिसिविदिसा चेव सव्वग्गं ॥ ९६ ॥

इह दिशां विदिशां च पृथक्पृथग्वृत्तादिपरिमाणमानेतुमिष्टमास्ते, ततो मुखभूमयः ' सर्वाः ' समस्ताः । सामस्त्यमेव भावयति—' दिसिविदिस ' त्ति दिशां विदिशां च संबन्धिन्य एकोनपञ्चाशदेककाष्टचत्वारिंशदेककलक्षणाः स्वयमेव ज्ञातव्याः । ततः किम्? इत्याह—'सर्वमीलितानां ' सर्वासां मुखभूमीनां संश्लिष्टानां यदर्द्धम्, तत्किम्? इत्याह—एकोनपञ्चाशदष्टचत्वारिंशद्गुणं क्रियते ततो यथासंख्यं दिशां विदिशां चेव ' सर्वाग्रं ' सर्ववृत्तादिनरकावासप्रमाणं भवति । शेषं शोधनकापनयनादि पूर्ववत् । यथा चैतत्समागच्छति तथोपरिष्टात्सविशेषं वक्ष्याम इति ॥ ९६ ॥ सर्वाग्रमेव प्रमाणतो गाथाद्वयेन प्रतिपादयन्नाह—

पणरस अट्ठसट्ठा, सया उ तह चेव सतरस सयाइं ।
सोलस बत्तीसाइं, दिसाए वट्टादिसव्वग्गं ॥ ९७ ॥
पणार सया चउराहिया उ सोलस सया उ बत्तीसा ।
पणारस्सट्ठी वि य, वट्टादी विदिसि सव्वग्गं ॥ ९८ ॥

पञ्चदशाष्टषष्टानि शतानि ' तुः ' पुनरर्थः, ' तथा चैव ' इति समुच्चये, सप्तदश शतानि शुद्धान्येव, षोडश द्वात्रिंशानि शतानीत्यनुवर्तते, किम्? इत्याह—' दिशां ' चतसृणामपि संबन्धि ' वृत्तादिसर्वाग्रं ' वृत्त १५६८ त्र्यस्र १७०० चतुरस्र १६३२ नरकावासप्रमाणं भवतीति ॥ ९७ ॥

पञ्चदश शतानि चतुरधिकानि तु षोडश शतानि तु द्वात्रिंशानि तुशब्दो पूर्ववत्, पञ्चदश शतानि ' अष्टषष्टिरपि ' अष्टषष्ट्यधिका-

शतानि 'तुः' पुनरर्थः द्वानवतानि पृथिव्यां तृतीयायाम्, किम्? इत्याह—वृत्ताः ४७७ त्र्यस्राः ५१६ 'चः' समुच्चये चतुरस्राश्च ४९२ नरकावासा भवन्तीति ॥ ९२ ॥

तेवीसा बावरणा, बत्तीसा दोरिण दोरिण य सया उ।
पुढवीइ चउत्थीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९३ ॥

त्रयोविंशे द्वापञ्चाशे द्वात्रिंशे 'दोण्णि दोण्णि य' त्ति द्वे द्वे च शते 'तुः' पूर्ववत् पृथिव्यां चतुर्थ्याम्, किम्? इत्याह—'वृत्तादयः' वृत्त २२३ त्र्यस्र २५२ चतुरस्राः २३२ नरकावासा भवन्ति ज्ञातव्या इति ॥ ९३ ॥ ॥

सत्तत्तरी सयं चेव तह य णिरयाण अट्ठसीती य।
पुढवीएँ पंचमीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९४ ॥

सप्तसप्ततिः शतं चैव 'तथा च' इति पूरणे निरयाणामष्टाशीतिश्च पृथिव्यां पञ्चम्यां 'वृत्तादयः' वृत्त ७७ त्र्यस्र १०० चतुरस्राः ८८ भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ ९४ ॥

पराणरस अट्ठवीसा, वीसा वट्टादि छट्टपुढवीए।
एगो वट्टो तंसा, चउरो खलु सत्तमीए उ ॥ ९५ ॥

पञ्चदश अष्टाविंशतिर्विंशतिः 'वृत्तादयः' वृत्त १५ त्र्यस्र २८—चतुरस्राः २० षष्ठपृथिव्यां भवन्ति। तथा एकः 'वृत्तः' इन्द्रकरूपः १ त्र्यस्राश्चत्वारः ४ 'खलुः' वाक्यालङ्कारे सप्तम्यां तु पृथिव्यामिति ॥ ९५ ॥ इत्थं प्रत्येकं रत्नप्रभादिषु वृत्तादिपरिमाणं प्रतिपाद्य सप्तस्वपि यौगपद्येन तत्प्रतिपादयितुमुपायमाह—

मुहभूमीओ सव्वा, दिसिविदिसा सव्वमेलियाणद्धं ।
ऊणपन्नडयालगुणं, दिसिविदिसा चेव सव्वग्गं ॥ ९६ ॥

इह दिशां विदिशां च पृथक्पृथग्वृत्तादिपरिमाणमानेतुमिष्टमास्ते, ततो मुखभूमयः ' सर्वाः ' समस्ताः । सामस्त्यमेव भावयति–' दिसिविदिस ' त्ति दिशां विदिशां च संबन्धिन्य एकोनपञ्चाशदेककाष्टचत्वारिंशदेककलक्षणाः स्वयमेव ज्ञातव्याः । ततः किम् ? इत्याह—'सर्वमीलितानां ' सर्वासां मुखभूमीनां संश्लिष्टानां यदर्द्धम्, तत्किम् ? इत्याह— एकोनपञ्चाशदष्टचत्वारिंशद्गुणं क्रियते ततो यथासंख्यं दिशां विदिशां चैव ' सर्वाग्रं ' सर्ववृत्तादिनरकावासप्रमाणं भवति । शेषं शोधनकापनयनादि पूर्ववत् । यथा चैतत्समागच्छति तथोपरिष्टात्सविशेषं वक्ष्याम इति ॥ ९६ ॥ सर्वाग्रमेव प्रमाणतो गाथाद्वयेन प्रतिपादयन्नाह—

पण्णरस अट्ठसट्ठा, सया उ तह चेव सतरस सयाइं ।
सोलस बत्तीसाइं, दिसाण वट्टादिसव्वग्गं ॥ ९७ ॥
पण्णार सया चउराहिया उ सोलस सया उ बत्तीसा ।
पण्णारट्ठट्ठी वि य, वट्टादी विदिसि सव्वग्गं ॥ ९८ ॥

पञ्चदशाष्टषष्टानि शतानि ' तुः ' पुनरर्थः, ' तथा चैव ' इति समुच्चये, सप्तदश शतानि शुद्धान्येव, षोडश द्वात्रिंशानि शतानीत्यनुवर्तते, किम् ? इत्याह—' दिशां ' चतसृणामपि संबन्धि ' वृत्तादिसर्वाग्रं ' वृत्त १५६८ त्र्यस्र १७०० चतुरस्र १६३२ नरकावासप्रमाणं भवतीति ॥ ९७ ॥

पञ्चदश शतानि चतुरधिकानि तु षोडश शतानि तु द्वात्रिंशानि तुशब्दौ पूर्ववत्, पञ्चदश शतानि ' अष्टषष्टिरपि ' अष्टषष्ट्यधिका-

शतानि 'तुः' पुनरर्थः द्वानवतानि पृथिव्यां तृतीयायाम्, किम्? इत्याह—वृत्ताः ४७७ त्र्यस्राः ९१६ 'चः' समुच्चये चतुरस्राश्च ४९२ नरकावासा भवन्तीति ॥ ९२ ॥

तेवीसा बावएणा, बत्तीसा दोण्णि दोण्णि य सया उ ।
पुढवीइ चउत्थीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९३ ॥

त्रयोविंशे द्वापञ्चाशे द्वात्रिंशे 'दोण्णि दोण्णि य' त्ति द्वे द्वे च शते 'तुः' पूर्ववत् पृथिव्यां चतुर्थ्याम्, किम्? इत्याह—'वृत्तादयः' वृत्त २२३ त्र्यस्र २५२ चतुरस्राः २३२ नरकावासा भवन्ति ज्ञातव्या इति ॥ ९३ ॥ ॥

सत्तत्तरी सयं चेव तह य णिरयाण अट्ठसीती य ।
पुढवीएँ पंचमीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९४ ॥

सप्तसप्ततिः शतं चैव 'तथा च' इति पूरणे निरयाणामष्टाशीतिश्च पृथिव्यां पञ्चम्यां 'वृत्तादयः' वृत्त ७७ त्र्यस्र १०० चतुरस्राः ८८ भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ ९४ ॥

पण्णरस अट्ठवीसा, वीसा वट्टादि छट्टपुढवीए ।
एगो वट्टो तंसा, चउरो खलु सत्तमीए उ ॥ ९५ ॥

पञ्चदश अष्टाविंशतिर्विंशतिः 'वृत्तादयः' वृत्त १५ त्र्यस्र २८—चतुरस्राः २० षष्ठपृथिव्यां भवन्ति । तथा एकः 'वृत्तः' इन्द्रकरूपः १ त्र्यस्राश्चत्वारः ४ 'खलुः' वाक्यालङ्कारे सप्तम्यां तु पृथिव्यामिति ॥९५॥ इत्थं प्रत्येकं रत्नप्रभादिषु वृत्तादिपरिमाणं प्रतिपाद्य सप्तस्वपि यौगपद्येन तत्प्रतिपादयितुमुपायमाह—

इति ॥ छ ॥ इत्थं दिक्षु विदिक्षु च पृथक्पृथग्वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति दिक्षु विदिक्षु च यौगपद्येनैव सर्वपृथिवीगतं वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपिपादयिषुराह—

पणुवीसं पण्णगुणा, चउवीसगुणा तहेव गुणपण्णा ।
बारस पणुवीसाइं, छहत्तरेगारससयाइं ॥ ९९ ॥

पञ्चविंशतिरेकोनपञ्चाशद्गुणा क्रियते इत्येको राशिः । चतुर्विंशतिगुणा तथैवैकोनपञ्चाशदिति द्वितीयः । यदनयोर्जातं तद्दर्शयति—द्वादश पञ्चविंशानि प्रथमे १२२५ । द्वितीये पुनः षट्सप्तत्यन्येकादशशतानीति ११७६ ॥ ९९ ॥ यदत्र विधेयं तद्दर्शयन्नाह—

एएसिं तु समासे, सत्ताणउइं च सोहणं पाडे ।
सेसं तिहि भइऊणं, लद्धा अट्ठट्ठि सत्त सया ॥१००॥

'एतयोः' राश्योः 'तुः' पुनरर्थः 'समासे' मीलने कृते सति सप्तनवतिं च शोधनकं दिग्विदिक्शोधनकनिष्पन्नं पातयेत्, ततो जातमिदं २३०४ । एवं शोधनके शोधिते 'शेषं' अमुमेव राशिं त्रिभिर्विभज्य लब्धान्यष्टषष्टानि सप्तशतानि ७६८ । ततः प्रागुद्दिष्टन्यायेनैतेषु त्रिषु [स्थानेषु] स्थापितेषु शोधनकस्य सप्तनवतिलक्षणस्य त्रिभिर्भागो देयः, लब्धा द्वात्रिंशदेकश्चावशिष्टः, ततो द्वात्रिंशत्त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र च द्वात्रिंशद्द्वयमेकश्च स्थलराशौ क्षिप्येते, एका च द्वात्रिंशच्चतुरस्रराशाविति ॥ १०० ॥ ततस्त्रिष्वपि राशिषु चतुर्गुणेषु वृत्तराशौ चैकोनपञ्चाशदिन्द्रकप्रक्षेपे यद्भवति तदाह—

---

१ "पणुवीसं गुणपण्णा"—"पणुवीसं पणिगुणा" इति वा पाठान्तरं स्यात् ।

नीत्यर्थः, किम्? इत्याह—विभक्तिव्यत्ययात् 'वृत्तादीनां' वृत्त १९०४— त्र्यस्र १६३२ चतुरस्राणां १९६८ विदिक्षु सर्वाग्रं भवति ॥ ९८ ॥ गाथात्रयस्यापि भावना—

रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटैकदिग्गतनरकावासप्रमाणं [मुखम् ४९, तमस्तमा- पृथिव्येकदिग्गतनरकावासः] पुनर्भूमिस्तच्चेदम्—१, अनयोः समासः ५०, तदर्द्धं च २५ एकोनपञ्चाशल्लक्षणावलम्बकगुणितं जातमिदं १२२५, अस्माच्छोधके एकोनपञ्चाशल्लक्षणे पातिते शेषराशौ त्रिभिर्विभक्ते लब्धमिदं ३९२, पुनरस्मिन्नेव राशौ त्रिषु स्थानेषु वृत्तत्र्यस्रचतुरस्र- संज्ञितेषु स्थापिते शोधनकमपि त्रिभिर्विभज्यते, लब्धः षोडशक एक एकश्चावशिष्टः, स च षोडशकः त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र द्वौ षोडशकावेककश्च त्र्यस्रराशौ क्षिप्यन्ते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रराशौ नि- क्षिप्यते, ततस्त्रिष्वपि राशिषु दिक्चतुष्टयगुणनाल्लभ्यते यथानिर्दिष्टं वृत्ता- दिपरिमाणमिति। विदिक्षु पुनरष्टचत्वारिंशन्मुखम्, षष्ठपृथ्वीचरमप्रस्त- टविदिग्नरकावासो भूमिः स चैकः, अनयोः समास एकोनपञ्चाशत्, ततो- ऽर्द्धदानाभावादवलम्बकराशिरष्टचत्वारिंशल्लक्षणोऽर्द्धीक्रियते जाता चतु- र्विंशतिः, ततोऽनयो राश्योः परस्परगुणने जातमेकादश शतानि षट्- सप्तत्यधिकानि, अङ्कतोऽपि ११७६, ततोऽस्मादष्टचत्वारिंशल्लक्षणे शोधनके शोधिते त्रिभिश्च भागे पातिते लब्धं ३७६, एतच्च वृत्तत्र्य- स्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, शोधनकराशिरपि त्रिभिर्वि- भज्यते लब्धः षोडशकः, स च त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततो द्वौ षोड- शकौ त्र्यस्रस्थाने क्षिप्येते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रस्थान इति, ततस्त्रि- ष्वपि राशिषु विदिक्चतुष्टयगुणने वृत्तादिपरिमाणमुक्तलक्षणं लभ्यत

इति ॥ छ ॥ इत्थं दिक्षु विदिक्षु च पृथक्पृथग्वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति दिक्षु विदिक्षु च यौगपद्येनैव सर्वपृथिवीगतं वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपिपादयिषुराह—

पणुवीसं पणगुणा, चउवीसगुणा तहेव गुणपन्ना ।
वारस पणुवीसाइं, छहत्तरेगारससयाइं ॥ ९९ ॥

पञ्चविंशतिरेकोनपञ्चाशद्गुणा क्रियते इत्येको राशिः । चतुर्विंशतिगुणा तथैवैकोनपञ्चाशदिति द्वितीयः । यदनयोर्जातं तद्दर्शयति—द्वादश पञ्चविंशानि प्रथमे १२२५ । द्वितीये पुनः षट्सप्तत्येकादशशतानीति ११७६ ॥ ९९ ॥ यदत्र विधेयं तद्दर्शयन्नाह—

एएसिं तु समासे, सत्ताणउइं च सोहणं पाडे ।
सेसं तिहि भइऊणं, लद्धा अट्ठट्ठि सत्त सया ॥१००॥

'एतयोः' राश्योः 'तुः' पुनरर्थः 'समासे' मीलने कृते सति सप्तनवतिं च शोधनकं दिग्विदिक्शोधनकनिष्पन्नं पातयेत्, ततो जातमिदं २३०४ । एवं शोधनके शोधिते 'शेषं' अमुमेव राशिं त्रिभिर्विभज्य लब्धान्यष्टषष्टानि सप्तशतानि ७६८ । ततः प्रागुद्दिष्टेष्वानन्तेषु त्रिषु [स्थानेषु] स्थापितेषु शोधनकस्य सप्तनवतिरूपस्य त्रिभिर्भागो देयः, लब्धा द्वात्रिंशदेकश्चावशिष्टः, ततो द्वात्रिंशत्त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यन्ते, तत्र च द्वात्रिंशत्प्रथमेऽथ [illegible] क्षिप्यते, एवं च द्वात्रिंशत्[illegible] ॥ १०० ॥ [illegible]

नीत्यर्थः, किम्? इत्याह—विभक्तिव्यत्ययात् 'वृत्तादीनां' वृत्त १२०४—त्र्यस्र १२३२ चतुरस्राणां १९६८ विदिक्षु सर्वाग्रं भवति ॥ ९८ ॥

गाथात्रयस्यापि भावना—

रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटैकदिग्गतनरकावासप्रमाणं [मुखम् ४९, तमस्तमा-पृथिव्येकदिग्गतनरकावासः] पुनर्भूमिस्तचेदम्—१, अनयोः समासः ५०, तदर्द्धं च २५ एकोनपञ्चाशल्लक्षणावलम्बकगुणितं जातमिदं १२२५, अस्माच्छोधके एकोनपञ्चाशल्लक्षणे पातिते शेषराशौ त्रिभिर्विभक्ते लब्धमिदं ३९२, पुनरस्मिन्नेव राशौ त्रिषु स्थानेषु वृत्तत्र्यस्रचतुरस्र-संज्ञितेषु स्थापिते शोधनकमपि त्रिभिर्विभज्यते, लब्धः षोडशक एक एकश्चावशिष्टः, स च षोडशकः त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र द्वौ षोडशकावेककश्च त्र्यस्रराशौ क्षिप्यन्ते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रराशौ नि-क्षिप्यते, ततस्त्रिष्वपि राशिषु दिक्चतुष्टयगुणनाल्लभ्यते यथानिर्दिष्टं वृत्ता-दिपरिमाणमिति। विदिक्षु पुनरष्टचत्वारिंशन्मुखम्, षष्ठपृथ्वीचरमप्रस्त-टविदिग्नरकावासो भूमिः स चैकः, अनयोः समास एकोनपञ्चाशत्, ततो-ऽर्द्धदानाभावादवलम्बकराशिरष्टचत्वारिंशल्लक्षणोऽर्द्धीक्रियते जाता चतु-र्विंशतिः, ततोऽनयो राश्योः परस्परगुणने जातमेकादश शतानि षट्-सप्तत्यधिकानि, अङ्कतोऽपि ११७६, ततोऽस्मादष्टचत्वारिंशल्लक्षणे शोधनके शोधिते त्रिभिश्च भागे पातिते लब्धं ३७६, एतच्च वृत्तत्र्य-स्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, शोधनकराशिरपि त्रिभिर्वि-भज्यते लब्धः षोडशकः, स च त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततो द्वौ षोड-शकौ त्र्यस्रस्थाने क्षिप्येते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रस्थान इति, ततस्त्रि-ष्वपि राशिषु विदिक्चतुष्टयगुणने वृत्तादिपरिमाणमुक्तलक्षणं लभ्यत

तिगसहस्सूणा पुढवी, सगपयरेहिं तिसहस्सगुणिएहिं ।
ऊणा स्वरूणियपयरभाइया पत्थडंतरयं ॥ १०३ ॥

द्वाभ्यां सहस्राभ्यां बाहल्यमपेक्ष्येति गम्यते, ऊना ' पृथ्वी ' रत्नप्रभादिका कृता सती ' स्वकप्रतरैः ' निजप्रस्तटैः, कीदृशैः ? इत्याह—त्रिसहस्रगुणैः कृता, तथा रूपोनितप्रतरभाजिता, किम् ? इत्याह—' प्रस्तटान्तरकं ' प्रस्तटात्प्रस्तटस्यान्तरालं भवति । यथा—रत्नप्रभायां लक्षमशीतिसहस्राधिकं बाहल्यम्, तच्चाधस्तनोपरितनेन च सहस्रेणोनं कृतं जातमष्टसप्ततिसहस्राधिकं लक्षम्, तत्तु त्रयोदशानां स्वप्रस्तटानां त्रिसहस्रगुणितानामूनितेषु योऽवशिष्टो राशिस्तस्य स्वप्रस्तटप्रमाणेन रूपोनेन भागे हृते लब्धं योजनानामेकादश सहस्राणि पञ्चशतानि त्र्यशीतानि, अङ्कतोऽपि ११५८३, अवशिष्टमिदं—१/३ योजनस्यापि चतुर्विंशत्यङ्गुलैः संपन्नो योजनत्रिभागः, स चायं १/३ । एवमन्यास्वपि प्रस्तटान्तराण्यानेतव्यानि ॥ १०३ ॥ यदभिप्रायेण स्वप्रस्तटैस्त्रिसहस्रगुणितैरित्युक्तं तदभिप्रायप्रकाशनायाह—

हेट्ठा घणा सहस्सं, उप्पिं संकुच सहस्समेगं तु ।
मज्झे झुसिर सहस्सं, तिविह सहस्सतिया सव्वा ॥१०४॥

' सहस्रम् ' सहस्रं ' घनाः ' निचिताः [illegible]
[illegible] । उपरीति ऊर्ध्वं संकुचितानि संकुचः संकुचिताः
इत्यर्थः [illegible] । तथा मध्ये [illegible] सुषिराः [illegible]
[illegible] । एवं [illegible] त्रिविधा-
[illegible] इत्यर्थः ' सहस्राः ' [illegible] १०४ ।
[illegible]

इगतीसा इगवीसा, तेत्तीस सया य होंति बत्तीसा ।
बत्तीसं चेव सया, सत्तसु वट्टाइसव्वग्गं ॥ १०१ ॥

एकत्रिंशच्छतान्येकविंशानि त्रयस्त्रिंशच्छतानि च भवन्ति द्वात्रिंशानि द्वात्रिंशच्चैव शतानि शुद्धानि सप्तसु नरकपृथ्वीषु 'वृत्तादिसर्वाग्रं' यथासंख्यं वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रप्रमाणं भवतीति, अङ्कतोऽपि ३१२१--३३३२--३२०० । यदा पुनरेतदेव राशित्रयं मील्यते तदाऽऽवलिकागतनरकावासप्रमाणं त्रिपञ्चाशदधिकषण्णवतिशतरूपं ९६५३ संपद्यत इति ॥ १०१ ॥

इत्थमावलिकाप्रविष्टास्तदितरानुभयरूपानावलिकाप्रविष्टेष्वपि वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रान्प्रतिपृथिवि समुदायेन च नरकावासान्प्रतिपाद्य संप्रति पृथिवीनामेव बाहल्यप्रमाणं प्रतिपादयन्नाह—

पढमासीतिसहस्सा बत्तीसा अट्ठवीस वीसा य ।
अट्ठार सोलसट्ठ य, सहस्स लक्खोवरिं कुज्जा ॥ १०२ ॥

विभक्तिव्यत्ययात् 'प्रथमायां' रत्नप्रभाभिधानायां अशीतिसहस्राणि "लक्षोपरि कुर्यात्" इत्युत्तरेण योगः, अशीतिसहस्राधिकं लक्षं बाहल्यमस्या इति गर्भः । तदनु क्रमेण द्वितीयादिषु पृथ्वीषु द्वात्रिंशतं अष्टाविंशतिं विंशतिं च अष्टादश षोडश अष्टौ च सहस्राणि लक्षोपरि कुर्यात्, एवं च कृते आसामेतदेव बाहल्यप्रमाणं भवतीति । अङ्कतोऽपि प्रथमायां १८००००, द्वितीयायां १३२०००, तृतीयायां १२८०००, चतुर्थ्यां १२००००, पञ्चम्यां ११८०००, षष्ठ्यां ११६०००, सप्तम्यां १०८००० ॥ १०२ ॥ अथ सर्वपृथ्वीषु प्रस्तटान्तरप्रमाणानयनायोपायमाह—

तिसहस्सूणा पुढवी, सगपयरेहिं तिसहस्सगुणिएहिं।
ऊणा रूवूणियपयरभाइया पत्थडंतरयं ॥ १०३ ॥

द्वाभ्यां सहस्राभ्यां बाहल्यमपेक्ष्येति गम्यते, ऊना 'पृथ्वी' रत्नप्रभादिका कृता सती 'स्वकप्रतरैः' निजप्रस्तटैः, कीदृशैः? इत्याह—त्रिसहस्रगुणैरूना, तथा रूपोनितप्रतरभाजिता, किम्? इत्याह—'प्रस्तटान्तरकं' प्रस्तटात्प्रस्तटस्यान्तरालं भवति। यथा—रत्नप्रभायां लक्षमशीतिसहस्राधिकं बाहल्यम्, तच्चाधस्तनेनोपरितनेन च सहस्रेणोनं कृतं जातमष्टसप्ततिसहस्राधिकं लक्षम्, तदनु त्रयोदशसु स्वप्रस्तटेषु त्रिसहस्रगुणितेष्वपनीतेषु योऽवशिष्टो राशिस्तस्य स्वप्रस्तटप्रमाणेन रूपोनेन भागे हृते लब्धं योजनानामेकादश सहस्राणि पञ्चशतानि त्र्यशीतानि, अङ्कतोऽपि ११५८३, अवशिष्टमिदं—$\frac{4}{12}$ उभयस्यापि चतुर्भिरपवर्तने संपन्नो योजनत्रिभागः, स चायं $\frac{1}{3}$। एवमन्यास्वपि प्रस्तटान्तराण्यानेतव्यानीति ॥ १०३ ॥ यदभिप्रायेण स्वप्रतरैस्त्रिसहस्रगुणितैरित्युक्तं तदभिप्रायप्रकाशनायाह—

हेट्ठा घणा सहस्सं, उप्पिं संकुय सहस्समेगं तु।
मज्झे झुसिर सहस्सं, तिन्नि सहस्सूसिया नरया ॥१०४॥

'अधस्तात्' तलभागे 'घनाः' निश्छिद्राः सहस्रं यावद्योजनानां सर्वेऽपि नरकावासाः। 'उप्पिं'ति उपरि संकुचन्तीति संकुचाः संकुचिता इत्यर्थः सहस्रं 'एकं तु' एकमेव। तथा 'मध्ये' मध्यभागे 'शुषिराः' रन्ध्रभाजनाः सहस्रम्। एवं 'त्रीणि सहस्राणि उच्छ्रिताः' प्रत्येकं त्रिसहस्रबाहल्या इत्यर्थः 'नरकाः' इति नरकावासप्रस्तटा इति ॥१०४॥ संप्रति प्रतिपृथिवि यत्प्रस्तटान्तरं तत्सूत्रकारः साक्षादेव दर्शयन् गाथापञ्चकमाह—

तेसीया पंच सया, एक्कारस चेव जोयणसहस्सा ।
रयणाए पत्थडंतरमेगो त्रि य जोयणतिभागो ॥ १०५ ॥
सत्ताणउइसयाइं, वितियाए पत्थडंतरं होति ।
पणसत्तय तिणिण सया, वारस य सहस्स तइयाए ॥१०६॥
छावट्ठि सयं सोलस, सहस्स पंकाए दो तिभागा य ।
अड्ढाइज्जसयाइं, पणुवीस सहस्स धूमाए ॥ १०७ ॥
वावण्णसहस्साइं, पंचेव य होंति जोयणसयाइं ।
पत्थडमंतरमेयं, तु छट्ठपुढवीए णायव्वं ॥ १०८ ॥

त्र्यशीतानि पञ्च शतानि एकादश चैव योजनसहस्राणि 'रत्नायां' रत्नप्रभायां 'प्रस्तटान्तरं' प्रस्तटात्प्रस्तटस्यान्तरालम्, एकः 'अपि च' इति समुच्चये योजनत्रिभागो भवतीति, [अङ्कतोऽपि ११५८३$\frac{1}{3}$] ॥ १०५ ॥ सप्तनवतिशतानि द्वितीयायां पृथिव्यां प्रस्तटान्तरं भवति, अङ्कतोऽपि ९७०० । एवं पञ्चसप्ततानि त्रीणि शतानि द्वादश च सहस्राणि तृतीयायां पृथिव्याम्, अङ्कतोऽपि १२३७५ ॥ १०६ ॥ षट्षष्टं शतं षोडश सहस्राणि 'पङ्कायां' पङ्कप्रभायां पृथिव्यां द्वौ भागौ त्रिभागलक्षणौ योजनस्य, अङ्कतोऽपि १६१६६ $\frac{2}{3}$ । 'चः' समुच्चये । तथा 'अर्द्धतृतीयानि शतानि' द्वे शते पञ्चाशदभ्यधिके इत्यर्थः, पञ्चविंशतिः सहस्राणि 'धूमायां' धूमप्रभायामिति, अङ्कतोऽपि २५२५० ॥ १०७ ॥ द्विपञ्चाशत्सहस्राणि पञ्चैव च भवन्ति योजनशतानि प्रस्तटान्तरं मकारोऽलाक्षणिकः, एतच्च 'तुः' पुनरर्थः षष्ठपृथिव्यां ज्ञातव्यमिति, अङ्कतोऽपि ५२५०० ॥ १०८ ॥ सप्तम्यां च कश्चिद्विशेषः समस्तीति तं दर्शयन्नाह—

छसु चेव हवंति अंतर-मेयं चिय सत्तमाए हेट्ठुवरिं ।
निरयरहियं मुणेज्जा, सेसेसु निरंतरा निरया ॥ १०९ ॥

'षट्स्वेव' पृथिवीषु भवति अन्तरं प्रस्तटात्प्रस्तटस्य, यत एक एव प्रस्तटः सप्तम्यां वर्त्तते । ततोऽवधारणफलमाह—'एयं चिय' त्ति एतदेव पूर्वोक्तं प्रमाणं सार्द्धद्विपञ्चाशत्सहस्रस्वरूपं 'सप्तम्यां' महातमःप्रभायां 'हेट्ठुवरिं' ति अधस्तादुपरि च, किम् ? इत्याह— 'निरयरहियं' ति त्रिसहस्ररूपनरकावासरहितं मन्वीत । इदमत्र तात्पर्यम्—षट्स्वेव पृथिवीष्वनेकप्रस्तटसद्भावादन्तरालं भवति । सप्तम्यां त्वेक एव, ततश्च यत्प्रमाणमष्टसहस्राधिकलक्षस्वरूपं तत्सहस्रत्रयरूप-प्रस्तटप्रमाणरहितं द्विधाकृतं सदधस्तादुपरि च सार्द्धद्विपञ्चाशत्सहस्र-लक्षणं क्षेत्रं नरकरहितं बोद्धव्यम्, अङ्कतोऽपि ५२५०० । अन्तरा-लविरहिते स्थाने का वार्त्ता ? इत्याह—'शेषेषु' अन्तरालविरहितेषु नियतक्षेत्रविभागेषु निरन्तरा निरया भवन्तीति ॥ १०९ ॥ संप्रति सीमन्तकप्रस्तटादप्रतिष्टानप्रस्तटं यावदेकस्यां दिशि विदिशि च विव-क्षितश्रेणौ वृत्तादयो ये नरकावासास्तानुपजिज्ञासोरतिदिशन्नाह—

एगदिसं जं सेढिं, इच्छसि जे तत्थ होंति णिरया उ ।
तिगभइयसुद्धवट्टा, इग तंसे दो य चउरंसे ॥ ११० ॥

'एकदिशि' पूर्वादिकायां उपलक्षणत्वाद्विदिशि चाग्नेय्यादिकायां या श्रेणिर्व्यवस्थिता विभक्तिव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, 'इच्छसि' अभि-लषसि 'जे' इति यावन्तः 'तत्र' श्रेणौ भवन्ति नरकावासास्तान् ज्ञातुं 'तुः' पुनरर्थः, ततः किम् ? इत्याह—'त्रिकभक्तशुद्धवृत्ताः' त्रिकभक्तायां श्रेणौ शुद्धाः—त्रिभागलब्धा वृत्ता भवन्ति, न कश्चित्तत्र

प्रतरः कार्य इति भावः। यदि पुनस्त्रिभिर्भागे हृते एकोऽधिकस्तिष्ठति तदा स एकक 'त्र्यस्रे' त्र्यस्रराशौ क्षिप्यते 'दो य चउरंसे' त्ति यदा द्वावधिकौ भवतस्तदैकस्त्र्यस्रे चतुरस्रे चैकः क्षिप्यत इति। इदमुक्तं भवति यदा सीमन्तकादेः कस्यचित्प्रस्तटस्य एकस्यां दिशि विदिशि वा वृत्तादिनरकावासप्रमाणं ज्ञातुमिच्छति तदा या काचिदेकोनपञ्चाशदादिका त्रिपञ्चाशदादिका वा श्रेणिरवाप्यते तस्यास्त्रिभिर्विभक्तायां लब्धं वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, यदि च विभक्तशेष एकको भवति तदा त्र्यस्रराशौ क्षिप्यते, द्वौ पुनर्विभक्तशेषौ यदा भवतस्तदैकस्त्र्यस्रे एकश्चतुरस्रे निक्षिप्यते, ततो वृत्तादिप्रमाणं स्फुटं भवतीति ॥ ११० ॥ एवं सप्तस्वपि पृथ्वीषु नरकावासस्वरूपं सप्रपञ्चं प्रतिपाद्य साम्प्रतं तास्वेव सामान्येन प्रतिप्रस्तटं विशेषेण चायुरुत्कृष्टतो जघन्यतश्च प्रतिपादयितुमिच्छुर्गाथाषोडशकमाह—

एगं ति सत्त दस सत्तरेव बावीस तह य तेत्तीसा ।
रयणाइसु पुढवीसु, उक्कोस ठिती उ अयराणि ॥ १११ ॥

एकं त्रीणि सप्त दश सप्तदशैव द्वाविंशतिः तथा च त्रयस्त्रिंशत् अतराणीत्युत्तरेण संबन्धः, किम्? इत्याह—'रत्नादिषु' रत्नप्रभादिषु पृथ्वीषु 'उत्कृष्टा स्थितिः' उत्कर्षप्राप्तमवस्थानं 'तुः' पूरणार्थः 'अतराणि' सागरोपमानीति ॥ १११ ॥ अथ जघन्या स्थितिरुच्यते—

दसवाससहस्साइं, एग ति सत्त दस तह य सत्तरस ।
बावीसा अयराइं, रयणाईणं जहराणं ॥ ११२ ॥

दशवर्षसहस्राणि एकं त्रीणि सप्त दश तथा च सप्तदश द्वाविंशतिः 'अतराणि' सागरोपमानि, किम्? इत्याह—'रत्नादीनां' रत्नप्रभा-

दशभागाः, दश दशभागाः सागरोपमस्येत्यर्थः । इदमत्र गाथाद्वयस्य तात्पर्यम्—षष्ठप्रस्तटे द्वौ दशभागौ सागरोपमस्य जघन्या, त्रयश्चोत्कृष्टा। सप्तमप्रस्तटे त्रयः सागरोपमदशभागा जघन्या चत्वार उत्कृष्टा स्थितिः। एवं पूर्वप्रस्तटोत्कृष्टान् भागान् जघन्यपदे स्थापयता सजघन्यांश्चैकेन दशभागेनाभ्यधिकानुत्कृष्टपदे कुर्वता तावज्ज्ञेयं यावत्त्रयोदशप्रस्तटे नव सागरोपमदशभागा जघन्या, उत्कृष्टा तु [दश] दशभागा इति ॥११५॥

इत्थं प्रथमपृथिव्यां प्रतिप्रस्तटं जघन्यामुत्कृष्टां च स्थितिं प्रतिपाद्य शेषास्वप्युत्कृष्टां तां तावत्प्रतिपादयन्नाह—

उवरिखिइठिइविसेसो, सगपयरविभाग इच्छसंगुणिओ ।
उवरिमखिइठिइसहिओ, इच्छियपयरम्मि उक्कोसा ॥११६॥

[उपरिक्षितिस्थितिविश्लेषः] उपरिक्षितिस्थितेः पात इत्यर्थः, स्वकप्रतरैर्विभागः क्रियते यश्च तत्र लभ्यते भागः सः 'इच्छासंगुणितः' इच्छयाऽभीष्टप्रतरसंख्यालक्षणया गुणितः सन् 'उपरिमक्षितिस्थितिसहितः' सागरोपमादिपाश्चात्यपृथ्वीस्थितिसमन्वितः ['इच्छितप्रतरे'] अभीष्टप्रतरे उत्कृष्टा स्थितिर्भवति। इयमत्र भावना—यदा शर्कराप्रभायां प्रथमप्रस्तट एवोत्कृष्टा स्थितिर्ज्ञातुमिष्यते तदा शर्कराप्रभाया उत्कृष्टस्थितेः सागरोपमत्रयलक्षणाया मध्याद्रत्नप्रभोत्कृष्टा स्थितिः सागरोपमलक्षणा पात्यते, ततो जातं सागरोपमद्वयम्, तच्चैकादशभिः शर्कराप्रभाप्रतरैरपहृतम्, अपहृते च लब्धौ द्वौ सागरोपमैकादशभागौ, तौ चेष्टप्रतरप्रमाणेनैकलक्षणेन गुणिते "एकगुणं तत्तियं चेव" इति वचनात् तन्मात्रस्थितावुपरितनक्षितिस्थित्या सह संयोजने तयोर्जातमिदमेकं सागरोपमं द्वौ सागरोपमस्यैकादशभागौ, इयं च तत्रोत्कृष्टा स्थितिः ।

एवं तावन्नेयं यावदेकादशप्रस्तटे द्वौ सागरोपमैकादशभागावभीष्टप्रतरसंख्ययैकादशलक्षणया गुणितौ, ततो जाता द्वाविंशतिः सागरोपमैकादशभागाः, तेषां चैकादशभिर्भागे हृते लब्धे द्वे सागरोपमे, तत उपरितनक्षित्या एकसागरोपमलक्षणया सह मीलने जातानि त्रीणि सागरोपमानि, इदमेव च तत्रोत्कृष्टा स्थितिः। एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु प्रतिप्रस्तटं परिभाव्योत्कृष्टा स्थितिरानेयेति ॥ ११६ ॥ इयं च भागवृद्धिः कासु कासु पृथ्वीषु भवति कासु च न भवति? इति दर्शयन्नाह—

रयणाइपुढवीणं, णायव्वा जा खिई चउत्थी उ ॥
पंचमियाइविसेसो, जहण्णसहियं फलं होइ ॥ ११७ ॥

रत्नादिपृथ्वीनां प्रस्तटेषु ज्ञातव्या भागवृद्धिस्तावद्यावत् 'क्षितिः' पृथ्वी चतुर्थी। 'तुः' पूर्ववत्। ततः परं का वार्त्ता? इत्याह—'पञ्चम्यादिविशेषः' पञ्चम्यादिपृथ्वीषु विशेषः प्राक्पृथिव्यपेक्षया प्रस्तटेष्वानुपूर्व्या वर्त्तते, स चायम्—प्राक्पृथ्वीन्द्यस्तनोपरितनस्थितिविश्लेषे (श्ले) षस्य स्वप्रतरैर्भागापहारे आद्यप्रस्तटेषु भागलाभ एवासीत्। पञ्चम्यादिषु तु प्रथमत एव सकलसागरोपमलाभः। यथा—चतुर्थ्यां दश सागरोपमानि, पञ्चम्यां तु सप्तदश परा स्थितिः, तयोर्विश्ले (श्ले) षे जातं सप्त सागरोपमाणि, तेषां पञ्चमपृथ्वीप्रतरैः पञ्चभिर्भागे हृते लब्धं सागरोपमं द्वौ च सागरोपमस्य पञ्चभागौ, इदं तु लब्धमिष्टप्रतरसंख्यया संख्यया यदा गुण्यते तदा वक्ष्यमाणं फलं भवतीति। अथ किं केवलोत्कृष्टस्थितिप्रस्तावोऽस्मिन् प्रस्तावेऽपि विशेषः समस्ति? इत्याशंक्याह—'जघन्यसहितं' सर्वोपरितनस्थितिसमन्वितं "उवरि-खिइठिइविसे (श्ले) सो" इत्यादिना प्रकारेण संकलनं कर्त्तव्यम्? इत्याह—

'फलं' उत्कृष्टस्थितिलक्षणं भवतीति ॥ ११७ ॥ आह विदितमेतद्यदुदितं पञ्चम्याः प्रभृति विशेषः, परं द्वितीयादिपृथ्वीषु षष्ठादिप्रस्तटेषु भागगणनया यदा सागरोपमं लभ्यते तदा च का वार्त्ता ? इत्याह—

पयरम्मि जम्मि अयरं, सयलं वड्ढइ गणिज्जमाणम्मि ;
भागेहिं तओ करणं, छेयविभत्तं फलं होइ ॥ ११८ ॥

प्रतरे यस्मिन 'अतरं' सागरोपमं 'सकलं' परिपूर्णं 'वर्धते' वृद्धिं याति, कथंभूते सति ? इत्याह—'गण्यमाने' संख्यायमान इत्यर्थः, तदनन्तरं किं विधेयम् ? इत्याह—भागैस्ततः करणं वाह्यते, तत इष्टप्रतरे ये लब्धा भागास्ते छेदेन विभज्यन्ते, ततश्छेदविभक्तं फलं भवति । अयमत्र भावः—यथा द्वितीयपृथिव्यामिष्टप्रतरे षष्ठे एकादशभक्तसागरोपमभागद्वयस्य मूलप्रतरलब्धस्य षड्भिर्गुणने जाता द्वादश भागाः, एतेषामेकादशभिर्भागे लब्धमेकं सागरोपममवशिष्टश्चैकादशभागः । ततः सप्तमप्रस्तटे तस्मिन्नवशिष्टैकादशभागे मूलप्रतरलब्धं भागद्वयं क्षिप्तं जातास्त्रय एकादशभागाः । अष्टम एतत्त्रयमध्ये द्वयक्षेपे पञ्च । नवमे पञ्चकमध्ये द्वयक्षेपे सप्त । दशमे सप्तसु द्वयक्षेपे नव । एकादशे तु नवसु द्वयक्षेपे जाता एकादश भागाः, एषां चैकादशभिर्भागे दत्ते लब्धं पुनः सागरोपमम्, तस्मिंश्च षष्टप्रतरलब्धसागरोपमक्षेपे रत्नप्रभा [सागरोपमक्षेपे च] सागरोपमत्रयम्, एतदेव च तत्रोत्कृष्टा स्थितिः । एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु स्वस्वभागक्षेपेण भावना कार्येति ॥ ११८ ॥ इदानीं द्वितीयादिपृथ्वीप्रस्तटेषु षट्त्रिंशत्संख्येषु प्रमाणं जघन्यमुत्कृष्टं च दर्शयन्नाह—

अयरोवमं जहण्णं, बितियाए पत्थडम्मि पढमम्मि ।
अयरोवममुक्कोसं, एक्कारसभाग दो अण्णे ॥ ११९ ॥

न तीर्यत इत्यतरः—सागरस्तेनोपमा यस्य तदतरोपमं ‘जघन्यं’ जघन्यस्थितिप्रमाणम्. क ? इत्याह—द्वितीयायाः पृथिव्याः संबन्धिनि प्रस्तटे प्रथमे। तथा ‘अतरोपमं’ उक्तस्वरूपमेव ‘उत्कृष्टं’ स्थितिप्रमाणमेकादशभागौ द्वावन्याविति ॥११९॥ अस्यामेव शेषप्रतरातिदेशमाह—

एवं विउत्तराए, वड्ढीए जाव तिण्णि अयराइं।
ताइं चिय तइयाए, पढमे पयरे जहण्णेणं ॥ १२० ॥
ताइं चिय उक्कोसा, चउरो णवभाग होंति अण्णे उ।
चउरुत्तरिया वड्ढी, णेयव्वा जाव सत्तयरा ॥ १२१ ॥
सत्तेव चउत्थीए, अयरोवम ठिति जहण्णया होइ।
सत्तेव य उक्कोसा, तिण्णेव य सत्तभागा उ ॥ १२२ ॥

‘एवं’ प्रथमप्रतरवद् ‘द्व्युत्तरया वृद्ध्या’ प्रतिप्रतरमेकादशभागद्वयवृद्धिलक्षणया तावन्नेयं यावदेकादशप्रस्तटे जातानि त्रीण्यतराणि, एकस्य सागरोपमस्य रत्नप्रभापृथ्वीगतस्येहानुवर्त्तनाद्द्वयोश्च भागवृद्धिवशेन लब्धत्वात्। अथ वालुकां प्रतीत्याह—‘तानि चैव’ त्रीणि सागरोपमानि तृतीयायां पृथिव्यां प्रथमे प्रतरे ‘जघन्येन’ जघन्यतः स्थितिर्भवतीति ॥१२०॥ ‘तान्येव’ त्रीणि सागरोपमानि ‘उत्कृष्टा’ उत्कर्षवती स्थितिः ‘चत्वारो नवभागाः’ नवकृतस्य सागरोपमस्य चत्वारो भागा इत्यर्थः, भवन्ति ‘अन्ये तु’ सागरोपमत्रयातिरेकिणः पुनः प्रथमप्रतरे। यथा प्रथमप्रस्तटे तथा शेषेष्वपि इत्याह—चतुरुत्तरिका पूर्वा(र्वे)पूर्वसागरोपमनवभागचतुष्टयलक्षणे वृद्धिर्नेतव्या यावन्नवमप्रतरे जातान्युत्कृष्टतः सप्तसागरोपमाणीति ॥१२१॥ [illegible] चतुर्थ्यां पृथिव्यां प्रथमप्रस्तटे सागरोपमाणि स्थितिर्जघन्या

॥ अर्हम् ॥

द्वितीयं देवेन्द्रप्रकरणम्।

—॥◎॥—

उक्ता नरकेन्द्रकाः। संप्रति देवेन्द्रकान् वक्तुकामः प्राक्सामान्येन कृतमङ्गलाभिधेयादिनिर्देशोऽपि विस्मृतिशीलशिष्यसंस्मृत्यर्थमधिकारान्तरत्वाद्वा विशेषमङ्गलाभिधेयाभिधानायाह—

तेलोक्कमत्थयत्थे, सिद्धे अभिवंदिऊण तिविहेण।
देविंदया उ वोच्छं, गुरूवएसाणुसारेण ॥ १२८ ॥

'त्रैलोक्यमस्तकस्थान्' सर्वासाधारणगुणग्रामरमणीयस्वरूपतया लोकत्रयोपरिवर्तिक्षेत्रव्यवस्थिततया च त्रिजगज्जनजातमौलिमाणिक्यकल्पान् 'सिद्धान्' प्रागेव निरूपितनिरुक्तान् 'अभिवन्द्य' प्रणामस्तवाभ्यामभिवाद्य 'त्रिविधेन' मनोवाक्कायलक्षणेन करणेन, किम्? इत्याह—'देवेन्द्रकान्' विमानावासविशेषान् 'तुः' पूरणे 'वक्ष्ये' अभिधास्ये 'गुरूपदेशानुसारेण' विमानप्रविभक्तिनामकाध्ययननिरूपणनिपुणधिषणाधिकचिरन्तनाचार्यप्रवर्त्तितोपदेशानुवर्तनेन। अत्र च मङ्गलाभिधेयप्रयोजनसंबन्धचर्चः सामान्यमङ्गलाभिधायकादिसूत्रवत्स्वयमेव वाच्य इति ॥ १२८ ॥ देवेन्द्रकानेव प्रमाणतोऽभिधित्सुराह—

तेरस बारस छ प्पंच चेव चत्तारि चउसु कप्पेसु।
गेवेज्जेसुं तिय तिय, एगो उ अणुत्तरेसु भवे ॥ १२९ ॥

त्रयोदश सौधर्मेशानयोः प्रथमद्वितीयकल्पयोः समभूमिकयोः।

द्वादश सनत्कुमारमाहेन्द्रयोस्तृतीयचतुर्थयोर्देवनिवासयोः समतयाऽवस्थितयोः । षड् ब्रह्मलोके पञ्चमदेवलोके । पञ्च चैव लान्तके षष्ठे । 'चत्तारि' त्ति चत्वारश्चत्वारो विमानेन्द्रकाः 'चतुर्षु' चतुःसङ्ख्येषु, तद्यथा—शुक्रे सप्तमे चत्वारः, सहस्रारेऽष्टमे चत्वारः, आनतप्राणतयोस्समभूमिकयोश्चत्वारः, आरणाच्युतयोरपि समभूमिकयोश्चत्वारः । 'कल्पेषु' देवाधिवासेषु—देवलोकेष्वित्यर्थः, कल्पशब्दस्याधिवासपर्यायस्यापि संभवात्, यथोक्तम्—"सामर्थ्ये वर्णनायां च, कल्पने छेदने तथा । औपम्ये चाधिवासे च, कल्पशब्दं विदुर्बुधाः ॥ १ ॥" तथा 'ग्रैवेयकेषु' लोकपुरुषग्रीवास्थानभवेष्वधस्तनमध्यमोपरितनसंज्ञितेषु प्रत्येकमधस्तनाधस्तनादिभेदेन त्रिकेषु नवसु विमानविशेषेषु 'त्रिकं त्रिकं' एकैकस्मिन् त्रिके त्रयस्त्रयः, सर्वे नवेत्यर्थः । 'एकस्तु' एकः पुनः 'अनुत्तरेषु' सर्वविमानोपरिवर्तितया प्राप्तानुत्तराभिधानेषु विमानभेदेषु 'भवेत्' जायेतेन्द्रक इति । एवं चैते त्रयोदशादिसङ्ख्यसर्वेन्द्रकमीलने द्वाषष्टिर्भवन्तीति । स्थापना चेयम्—१३।१२।६।५।४।४।४।४।३।३।३।१। सर्वेऽपि ६२ ॥ १२९ ॥ अत एवाह—

बावट्ठि विमाणिंदा, पढमावलिया वि तत्तिया चेव ।
एगट्ठी पुण बीए, सेसा एगेगपरिहीणा ॥ १३० ॥

'द्वाषष्टिर्विमानेन्द्राः' ऊर्ध्वलोकविमानावासमस्तका भवन्ति । तथा 'प्रथमावलिकापि' चतुर्णामपि प्रथमप्रस्तटमध्यवर्ति (इं० १०००) विमानेन्द्रकं प्रतीत्य चतसृषु दिक्षु प्रवृत्ता विमानश्रेणिः, न पुनरेकैकं सर्वेन्द्रकसम्बन्धेत्यपि ज्ञातव्यम्, 'तावती चैव' प्रत्येकं द्वाषष्टिसंख्यैव । 'एकषष्टिः पुनः' एकषष्टिविमानेन्द्रकसमाना श्रेणिः पुनः 'द्वितीये'

वज्रः २५ अञ्जन २६ वरमाल २७ अरिष्टाः २८ तथा च देवः
२९ सोमः ३० च लाङ्गलः ३१ बलभद्रः ३२ च, दीर्घत्वं च प्राकृ-
तत्वात् । चक्रं ३३ गदा ३४ स्वस्तिकः ३५ नन्दावर्तः ३६ । इयं
च पूर्वार्द्धसनद्वितीयार्द्धा गीतिसंज्ञा गाथा विज्ञेयेति ॥ १३३ ॥

आभंकरे य गिद्धी, केऊ गरुले य होइ बोधव्वे ।
बंभे बंभहिए पुण, बंभुत्तर लंतए चेव ॥ १३४ ॥

आभङ्करः ३७ च गृद्धिः ३८ केतुः ३९ गरुडः ४० च भवति
बोद्धव्यः । ब्रह्मा ४१ ब्रह्महितः पुनः ४२ ब्रह्मोत्तरः ४३ ल(लां)न्त-
कः ४४ चैवेति ॥ १३४ ॥

महसुक्कसहस्सारे, आणय तह पाणए य बोधव्वे ।
पुप्फमलंकारे आरणे य तह अच्चुए चेव ॥ १३५ ॥

महाशुक्र ४५ सहस्रारौ ४६ आनतः ४७ तथा प्राणतः ४८ च
बोद्धव्यः । पुष्पं ४९ अलङ्कारः ५० आरणः ५१ च तथाऽच्युतः ५२
चैवेति ॥ १३५ ॥

सुदंसणे सुप्पबुद्धे, मणोरमे चेव होति बोधव्वे ।
तत्तो य सव्वओभद्दे, विसाले सुमणे इय ॥ १३६ ॥

सुदर्शनः ५३ सुप्रबुद्धः ५४ मनोरमः ५५ चैव भवति बोद्धव्यः
'ततश्च' तदनन्तरं पुनः सर्वतोभद्रः ५६ विशालः ५७ सुमनाः ५८
इति च । इयं च गाथा " विपमाक्षरपादं च " इत्यादिगाथालक्षणा-
नुसारिणी विज्ञेयेति ॥ १३६ ॥

---

१ " महत्तः " इत्यन्यत्र ।

सोमणसे पीइकरे, आइच्चे चेव होइ बोधव्वे ।
सव्वट्ठसिद्धिणामे, सुरिंदया एते बावट्ठी ॥ १३७ ॥

सौमनसः ५९ प्रीतिकरः ६० आदित्यः ६१ चैव भवति बोद्धव्यः। सर्वार्थसिद्धिनामा ६२ । एवं 'सुरेन्द्रकाः' विमानेन्द्रकाः 'एते' ये प्रागुक्तास्ते द्वाषष्टिर्वर्तन्त इति । अत्रोडुचन्द्रादीनि नामानि प्रस्तटानां प्रस्तटमध्यगतविमानानां च तुल्यतयाऽवबोद्धव्यानि । प्रस्तटा नाम समश्रेणितया व्यवस्थिता विमानावासा एव, न पुनस्तदाधारभूताऽन्या काचित्पृथ्वी समस्ति, रत्नप्रभादीनामेवाधस्तात्सप्तानामेकस्याश्चेषत्प्राग्भाराया उपरि पृथ्वीत्वेन शास्त्रे भणनादिति ॥ १३७ ॥ संप्रत्यावलिकागतविमानावासनामान्यभिधित्सुरिन्द्रकासन्नवर्तिचतुर्दिग्गतविमाननामानि तावदाह—

उडुप्पभं च पुव्वेणं, उडुमज्झं दक्खिणे दिसाभागे ।
उडुयावत्तं अवरेणुडुसिट्ठं उत्तरे पासे ॥ १३८ ॥

'उडुप्रभं च' [उडुप्रभनामकं च 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि, उडुमध्यं 'दक्षिणे दिग्भागे' दक्षिणस्यां दिशि, उडुकावर्तं 'अपरेण' अपरस्यां दिशि,] उडुशिष्टं उत्तरे पार्श्वे । एषापि "विषमाक्षरपादं च" इत्यादिगाथालक्षणानुयायिन्येवेति ॥ १३८ ॥ पूर्वदिग्गतावलिकाद्वितीयादिविमानानां नामनिर्देशायाह—

पढमबितियादिपुव्वक्कमेण तह उडुपभस्स पुव्वेणं ।
विज्जा नामविभत्ति, एगट्ठीए विमाणाणं ॥ १३९ ॥

प्रथमद्वितीयादिश्चासौ पूर्वक्रमश्च—पूर्वानुपूर्वीलक्षणस्तेन, तथेति पूरणार्थः, 'उडुप्रभस्य' अनन्तरमेवोपदर्शितस्य 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि

' विधान् ' जानीयाद् बुद्धिमान्, कान्? इत्याह—' नामविभक्ति ' नामविभागं ' एकषष्टेः ' एकषष्टिप्रमाणानां विमानानामिति ॥ १३९ ॥

एतानेव गाथाषट्केनाह—

सत्थिय सिरिवच्छे वद्धमाणए अंकुसे झसे य जवे।
छत्ते विमले कलसे, उसभे सीहे समे सुरभी ॥ १४० ॥

स्वस्तिकः १ श्रीवत्सः २ वर्द्धमानकः ३ अङ्कुशः ४ झषः ५ च यवः ६ छत्रं ७ विमलः ८ कलशः ९ वृषभः १० सिंहः ११ समः १२ सुरभिः १३ इति ॥ १४० ॥

जसहर सव्वओभद्दे, विमले सोवत्थिए सुभद्दे य।
अरए विरए सुप्पभ, इंद महिंदे उविंदे य ॥ १४१ ॥

यशोधरः १४ सर्वतोभद्रः १५ विमलः १६ सौवस्तिकः १७ सुभद्रश्च १८ अरजाः १९ विरजाः २० सुप्रभः २१ इन्द्रः २२ महेन्द्रः २३ उपेन्द्रः २४ चेति ॥ १४१ ॥

पउमे कुमुदे णलिणे, उप्पल पउमे य पोंडरीए य।
सोगंधिए तिगिच्छि य, केसर चंपग असोए य ॥१४२॥

पद्मं २५ कुमुदं २६ नलिनं २७ उत्पलं २८ पद्मं [illegible] च पौण्डरीकं ३० च सौगन्धिकं ३१ तिगिच्छः ३२ च केसरः [illegible] चम्पकः ३४ अशोकः ३५ चेति ॥ १४२ ॥

सोमे सूरे रुए, [illegible] चंदणे [illegible] ।
अंकणा [illegible] या, [illegible] सिरि धम्मे ॥ १४३ [illegible]

सोमः ३६ सूरः ३७ रुचकः ३८ [illegible] ३९ [illegible]

पूर्वस्यां दिशि विमानावासा उक्ता द्वितीयादयस्तदभिधाना एव दक्षिणस्यां दिशि, परं मध्यशब्दोपपदा भणितव्याः, तद्यथा—मध्यस्वस्तिकः १ मध्यश्रीवत्सः २ मध्यवर्द्धमानकः ३ इत्यादि । एवमपरस्यां दिश्यावर्त्तोपपदाः, यथा—आवर्त्तस्वस्तिकः १ आवर्त्तश्रीवत्सः २ आवर्त्तवर्द्धमानकः ३ इत्यादि । एवमुत्तरस्यां शिष्टशब्दोपपदाः, यथा—शिष्टस्वस्तिकः १ शिष्टश्रीवत्सः २ शिष्टवर्द्धमानकः ३ इत्यादि । एवं चन्द्रादिशेषप्रस्तटेष्वपि स्वकीयेन्द्रकनामानुसारेण चन्द्रप्रभ १ चन्द्रमध्य २ चन्द्रावर्त्त ३ चन्द्रशिष्टा ४ दिलक्षणेन पूर्वादिदिग्गतश्रेण्यादिभूतविमानचतुष्कनामनिर्देशस्तावज्ज्ञेयो यावद् ग्रैवेयकपर्यन्तप्रस्तटे आदित्याभिधाने—आदित्यप्रभ आदित्यमध्य आदित्यावर्त्त आदित्यशिष्ट इति । तथैतेष्वेव प्रस्तटेष्वावलिकाप्रविष्टद्वितीयादिविमानेषु दिक्चतुष्टयसंबन्धिषु सर्वेषु स्वस्तिकमध्यस्वस्तिकावर्त्तस्वस्तिकशिष्टस्वस्तिकप्रभृतिर्नामनिर्देशः श्रेणिपर्यन्त एकैकनामहान्या तावद्वाच्यो यावदादित्यप्रस्तटे स्वस्तिको मध्यस्वस्तिक आवर्तस्वस्तिकः शिष्टस्वस्तिक इति संभाव्यते, नरकप्रस्तटेष्वनेनैव क्रमेण नामनिर्देशादिति ॥ १४६ ॥ अथ प्रकीर्णकाभिधानदेवावासघननामनिरूपणायाह—

इट्ठा वा सुभगा वा, णामा जे केइ अत्थि लोगम्मि ।
तन्नामगा विमाणा, भवंति वेमाणियसुराणं ॥ १४७ ॥

'इष्टाः' अभिलषणीयाः सर्वेन्द्रियाह्लादमाश्रित्य काकलीगीत—मयूररूप—कस्तूरिका—शर्करा—हंसतूलीप्रभृतयः, 'सुभगाः' स्वभावत एव सुभगभावभाजः पुरन्दर—नरनाथ—पाथोनाथादयः, वाशब्दावन्योन्यसमुच्चये, के ? इत्याह—'नामाः' परिणामा वस्तुविशेषा

न्यसेत् ' आदिं ' पञ्चलक्षणम्, ततः ' अन्तिमधनं ' सौधर्मप्रस्तटगत-विमानाग्रं लभ्यते। तदेव यदा आदियुतं सद्गच्छार्द्धगुणं क्रियते 'तुः' पुनरर्थः तदा ' सर्वधनं ' सर्वप्रस्तटश्रेणिगतविमानावासाग्रं संपद्यते। अयमत्र परमार्थः—गच्छोत्तरयोः संवर्गे जाते द्वे शते अष्टचत्वारिंशे २४८, अत्र च चतुष्टयलक्षणे उत्तरेऽपनीते पञ्चकलक्षणे चादौ प्रक्षिप्ते लब्धे द्वे शते एकोनपञ्चाशदधिके २४९, एतत्सर्वार्थसिद्धचाख्यप्रथम-प्रस्तटापेक्षयाऽन्तिमो यः सौधर्माभिधानप्रथमकल्पे प्रथमप्रस्तटस्तत्र विमानाग्रं भवति। एतदेवादिना पञ्चलक्षणेन युक्तं सद्गच्छार्द्धेनैकत्रिंशल्लक्षणेन यदा गुण्यते तदाऽऽवलिकागतसर्वविमानाग्रं संपद्यते, तच्चेदम्—अष्टसप्ततिशतानि चतुःसप्तत्यधिकानि ७८७४ ॥ १४९ ॥ यदा कश्चित्सौधर्मप्रथमप्रस्तटादुपरि गत्वा द्वितीयतृतीयादिप्रस्तटे विमानाग्रं जिज्ञासति तदा किं विधेयम्? इत्याह—

जहिं पयडम्मि इच्छसि, सव्वविमाणाण सव्वसंखेवं।
तं बावट्ठिविसुद्धं, चउगुणिय सपंचगं पयरं ॥ १५० ॥

' यत्र ' द्वितीयादौ प्रस्तटे ' इच्छसि ' अभिलषसि हे विमान-प्रमाणजिज्ञासो! ' सर्वविमानानां ' आवलिकागतलक्षणानां ' सर्व-संक्षेपं ' समुदायसङ्ख्यां, तत्र किम्? इत्याह—' तं ' इष्टप्रतरं ' द्वाष-ष्टिविशुद्धं ' द्वाषष्टेरपनीतं विधेहि, तत्र च यदवशिष्टं तत् 'चतुर्गुणितं' चतुर्भिराहतं तदनु ' सपञ्चकं ' पञ्चकयुक्तं कृत्वा ' प्रतरं ' इष्टप्रतर-श्रेणिगतविमानाग्रमवबुध्यस्व। तथाहि—यदा कश्चिदिह पञ्चमप्रतरे विमानाग्रं बुभुत्सते तदा तत्सङ्ख्या पञ्चकलक्षणा द्वाषष्टेरपनीयते जाता सप्तपञ्चाशत् ५७, तस्यां चतुर्भिर्गुणितायां पञ्चकयुक्तायां च लब्धे द्वे

॥ १५२ ॥ पुनरप्युडुप्रस्तटमादौ कृत्वा प्रकारान्तरेण प्रस्तटप्रमाणाद्वि-मानप्रमाणानयनायाह—

इच्छा चउसंगुणिया, रूवहिया ऊणिया य पणगेणं ।
पढमसुहाओ सुद्धा, माणं तं इट्ठपयरम्मि ॥ १५३ ॥

'इच्छा' अभीष्टप्रतरलक्षणा चतुःसंगुणिता रूपाधिका 'ऊनिता च' ऊनीकृता पुनः पञ्चकेन तथा 'प्रथममुखात्' सौधर्मे [प्रथम-प्रस्तटविमानावासाग्रलक्षणात् 'शुद्धा' अपनीता सती यदवशिष्टं 'मानं' श्रेणिगतविमानलक्षणं तत् 'इष्टप्रतरे' पञ्चकादिरूपे जानीहि । यथा—इच्छा सौधर्मपञ्चम] प्रस्तटविमानप्रमाणलक्षणा चतुर्गुणा रूपाधिका पञ्चकोना सती संपन्नषोडशरूपा प्रथमप्रस्तटाग्रादेकोनपञ्चाशदधिकशतद्वयमानात् २४९ अपनीयते, यत्तत्रापनीतशेषं त्रयस्त्रिंशदधिकशतद्वयलक्षणं २३३ तत्तत्र प्रस्तटे श्रेणिगतविमानप्रमाणमिति ॥ १५३ ॥ संप्रतीष्टप्रमाणादेकदिग्गतविमानप्रमाणं सर्वार्थसिद्धप्रस्तटात्प्रस्तटप्रमाणं चाभिधित्सुराह—

उद्दिट्ठं रूवूणं, चउभइयं तं भवेज्ज एगदिसं ।
उवरिल्लाओ तइमं, च पत्थडं तं वियाणाहि ॥ १५४ ॥

'उद्दिष्टं' विवक्षितं विमानप्रमाणं रूपोनं चतुर्विभक्तं क्रियते यत्तत्र लभ्यते तद्भवेदेकस्यां दिशि विमानमानं 'उपरितनात्' सर्वप्रस्तटोपरितनात्प्रस्तटात्सर्वार्थसिद्धाख्यात् 'तइमं' ति तत्प्रमाणमनन्तरोक्तन्यायलब्धैकदिग्गतविमानसमानसंख्यं 'चः' समुच्चये प्रस्तटं 'तं' यत्रैकदिग्गतदेवावासप्रमाणमानीतं 'विजानीहि' अवबुध्यस्व । यथा केनचिद्वे शते त्रयस्त्रिंशदधिके विमानानामुपदर्शिते, ततस्तेषु विमाने

मुहभूमिसमासद्धं, आलंबगसंगुणं तु सव्वग्गं ।
वलए वलए य भवे, सुरनिलयाणं तु संखेवो ॥ १६५ ॥

मुखभूम्योः—प्रतिकल्पं प्रागेवोक्तप्रमाणयोः समासः—मीलनं तस्यार्द्धं-दलं मुखभूमिसमासार्द्धं ' अवलम्बकसंगुणं तु ' त्रयोदशद्वादशादिप्रतरप्रमाणगुणितमेव, किम् ? इत्याह—' सर्वाग्रं ' आवलिकागतसर्वविमानप्रमाणं भवति । सर्वकल्पानुयाय्ययं व्यवहार इत्याह—'वलये वलये' वलयाकारव्यवस्थितप्रस्तटसंबन्धात्सौधर्मादिदेवलोके, चकारः पूरणार्थः, ' भवेत् ' पूर्वोक्तकरणन्यायाज्जायेत ' सुरनिलयानां तु ' श्रेणिप्रतिबद्धदेवावासानां पुनः ' संक्षेपः ' सर्वाग्रलक्षणः । तथाहि—सौधर्मेशानयोर्मुखमेकोनपञ्चाशदधिकशतद्वयलक्षणं २४९, भूमिश्चैकाधिकशतद्वयस्वभावा २०१, अनयोः समासः पञ्चाशदधिकानि चत्वारि शतानि ४५०, एतदर्द्धं पञ्चविंशत्यधिके द्वे शते २२५, एतच्च त्रयोदशलक्षणावलम्बकगुणितं सञ्जातं सर्वाग्रं पञ्चविंशत्यधिकैकोनत्रिंशच्छतलक्षणमिति २९२५ । एवं शेषेष्वपि स्वधिया भावना कार्येति ॥ १६५ ॥

अथ प्रकीर्णकविमानप्रमाणानयनायाह—

कप्पविमाणग्गाओ, सेढीबद्धे विसोहए सेसं ।
सयसयकप्पेसु भवे, पइण्णगाणं परीमाणं ॥ १६६ ॥

' कल्पविमानाग्रात् ' सौधर्मादौ यद्विमानाग्रं द्वात्रिंशल्लक्षादिलक्षणं ततः सकाशात्, किम् ? इत्याह—'श्रेणिबद्धानि' आवलिकाश्रितानि विमानानि ' विशोधयेत् ' अपनयेत् । तत्र च यद् ' शेषं ' उद्धरितं तत् ' स्वकस्वककल्पेषु ' सौधर्मादिषु ' भवेत् ' जायेत 'प्रकीर्णकानां' पुष्पावकीर्णाभिधानविमानानां प्रमाणम् । तथाहि—सौधर्मेशानयोः क-

स्पयोर्विमानाग्रं षष्टिर्लक्षाः ६०००००० , अस्माच्छ्रेणिप्रतिबद्धेषु पञ्च-विंशत्यधिकैकोनत्रिंशच्छतलक्षणेष्वपनीतेषु यदवशिष्टमेकोनषष्टिलक्षस-प्तनवतिसहस्रपञ्चसप्ततिलक्षणं तत्तयोः पुष्पावकीर्णाग्रं भवति। अङ्क-तोऽपि ५९९७०७५। एवं सर्वत्र भावना कार्येति ॥ १६६ ॥ अथ श्रेणिप्रतिबद्धानां पुष्पावकीर्णानां च प्रतिकल्पं कण्ठत एव प्रमाणानि प्रतिपादयितुं गाथाचतुर्दशकमाह—

दो चेव सहस्साइं, नव चेव सयाइं पणवीसाइं।
आवलियासु विमाणा, सोहम्मीसाणकप्पेसु ॥ १६७ ॥
अउणट्ठि सयसहस्सा, सत्ताणउइं भवे सहस्साइं।
पणसत्तरिं विमाणा, हवंति पुप्फावकिण्णाणं ॥ १६८ ॥

द्वे चैव सहस्रे नव चैव शतानि पञ्चविंशानि 'आवलिकासु' श्रेणिषु विमानाः सौधर्मेशानकल्पयोर्वर्तन्त इति, अङ्कतोऽपि २९२५ ॥ १६७ ॥ एकोनषष्टिः शतसहस्राणि सप्तनवतिर्भवेयुः सहस्राणि पञ्चसप्ततिर्विमानानि भवन्ति पुष्पावकीर्णानां सौधर्मेशानयोरेवेति, अङ्कतोऽपि ५९९७०७५ ॥ १६८ ॥

दो चेव सहस्साइं, सयमेगं चेव होइ णायव्वं।
आवलियासु विमाणा, सणंकुमारे य माहिंदे ॥ १६९ ॥
दस णव य सयसहस्सा, सत्ताणउई भवे सहस्साइं।
णव य सया संपुण्णा, हवंति पुप्फावकिण्णाणं ॥ १७० ॥

द्वे चैव सहस्रे शतमेकं चैव भवति ज्ञातव्यं आवलिकासु विमानाः सनत्कुमारे चकारस्य व्यवहितसंबन्धान्माहेन्द्रे चेति, अङ्कतोऽपि २१०० ॥ १६९ ॥ 'दस नव च शतसहस्राणि' एकोनविंशतिरित्यर्थः

चुलसीति सयसहस्सा, सत्ताणउइं भवे सहस्साइं ।
तेवीसं च विमाणा, उड्ढलोए समक्खाया ॥ १८३ ॥

चतुरशीतिः शतसहस्राण्येकोननवतिर्भवेयुः सहस्राणि एकोनकं 'दिवड्ढं' ति द्व्यर्द्धं सार्द्धमित्यर्थः, शतं तु पुष्पावकीर्णानामिति । ८४८९१४९ ॥ १८२ ॥ चतुरशीतिः शतसहस्राणि सप्तनवतिर्भवेयुः सहस्राणि त्रयोविंशतिश्च विमाना ऊर्ध्वलोके समाख्याता इति । ८४९७०२३ ॥ १८३ ॥ अथोक्तमर्थं निगमयन् वृत्तत्र्यस्रचतुरस्र-प्रमाणप्रतिपादनाय प्रस्तावनामाह—

सोहम्माईयाणं, अणुत्तरविमाणपज्जवसियाणं ।
वुत्तं विमाणमाणं, इणिह वट्टाइए वोच्छं ॥ १८४ ॥

सौधर्मादीनामनुत्तरविमानपर्यवसितानां देवस्थानविशेषाणां 'उक्तं' अभिहितं विमानमानम् । 'इदानीं' सांप्रतमेव 'वृत्तादीनि' वृत्तत्र्य-स्रचतुरस्राणि विमानानि 'वक्ष्ये' गणनाप्रमाणतो भणिष्यामीति ॥ १८४ ॥ एतत्प्रमाणानयनोपायभूते मुखभूमी प्रतिकल्पमेकादिदिगपेक्षया प्रतिपा-दयन् तदानयनोपायभूतां गाथां तावदाह—

बावट्ठी खलु पढमं, सेसा पयरपयराउ होंति मुहा ।
सगपयरेहिं विगुणिया, सव्वग्गेहिं मुहा भूमी ॥ १८५ ॥

द्वाषष्टिर्विमानानि सौधर्मे [ईशान] प्रथमप्रतरावलिकागतानि 'खलु' निश्चये 'प्रथमं' आद्यं मुखमित्यर्थः । 'शेषाणि' सनत्कुमारमाहेन्द्र-ब्रह्मलोकलान्तकादीनां कल्पानां संबन्धीनि 'प्रतरप्रतरादिति' अधस्तनाधस्तनप्रस्तापेक्षया पूर्वपूर्वकल्पमन्त्यप्रस्तटे[illegible]नि पूर्वपूर्वकल्प-मुखान्येकोपचितोपरितनप्रस्तटेषु भवन्ति मुखानि । तथा 'स्वकप्रतरैः'

स्वकीयस्वकीयदेवलोकप्रस्तटैः 'विरहितानि' ऊनीकृतानि, किंविशिष्टैः ? इत्याह—'रूपोनैः' रूपरहितैः, कानि ? इत्याह—'मुखानि' आद्य एव भूमयो भवन्ति । तथाहि—सौधर्मेशानयोर्द्वाषष्टिर्मुखम् । तदेव सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पापेक्षया परप्रतरैः सौधर्मेशानसत्कैस्त्रयोदशभिर्विरहितं लब्धैकोनपञ्चाशद्रूपं तयोः कल्पयोर्मुखं भवति । इदमेव च ब्रह्मलोककल्पापेक्षया परप्रतरैः पूर्वकल्पद्वयसंबन्धिभिर्द्वादशभिर्विरहितं लब्धं सप्तत्रिंशद्रूपं तत्र कल्पे मुखं भवति । एवं सर्वत्र । तथा सौधर्मेशानस्वमुखं द्वाषष्टिरूपं स्वकप्रतरै रूपोनैः संपन्नद्वादशरूपैर्विरहितं लब्धं पञ्चाशद्रूपं भूमिर्भवति । एवं सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयुगलकमुखमप्येकोनपञ्चाशल्लक्षणं स्वकप्रतरै रूपोनैः संपन्नैकादशरूपैर्विरहितं लब्धाष्टत्रिंशद्रूपं भूमिर्भवति । तथा ब्रह्मलोके स्वमुखं सप्तत्रिंशद्रूपं स्वकप्रतरै रूपोनैः संपन्नपञ्चकरूपैरूनीकृतं संपन्नद्वात्रिंशद्रूपं भूमिर्भवति । एवं सर्वत्र भावना कार्येति ॥ १८९ ॥ आह रत्नप्रभादिषु पृथ्वीषु दिक्षु विदिक्षु च [यथा पृथक्] पृथग् मुखभूमिप्रज्ञापनोपलभ्यते कल्पेष्वपि किं तथैव प्रज्ञापना उत न ? इति (इत्याह)—

मुहभूमीओ इणमो, दिसाण नो एत्थ होंति विदिसाणं ।
जेण दिसावलियाओ, देवेसु ण होंति विदिसासु ॥१८६॥

मुखभूमयः 'इणमो' त्ति इमा अनन्तरमेव वक्ष्यमाणाः 'दिशां' पूर्वादिलक्षणानां संबन्धिन्यो भवन्ति । व्यवच्छेद्यमाह—'न तु' न पुनः 'अत्र' देवलोकेषु भवन्ति विदिशां मुखभूमयः । कुतः ? इत्याह—'येन' कारणेन 'दिगावलिकाः' दिक्ष्वेव विमानश्रेणयः 'देवेषु'

देवाधिवासत्वेन देवलोकेषु, 'न' नैव भवन्ति विदिक्ष्वावलिका इति ॥ १८६ ॥ कण्ठत एव क्रमेण मुखभूमिप्रमाणानि गाथाद्वयेनाह—

बावट्ठी उणपण्णा, सत्तत्तीस इगतीस छव्वीसा ।
बावीस ट्ठारा या, चोद्दस दस सत्त चउर मुहा ॥ १८७ ॥
पण्णास अट्ठतीसा, बत्तीसा सत्तवीस तेवीसा ।
उणवीस पण्णरेकारसेव अड पंच दो भूमी ॥ १८८ ॥

द्वाषष्टिः सौधर्मेशानयोः, एकोनपञ्चाशत्सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः, सप्तत्रिंशद् ब्रह्मलोके, एकत्रिंशल्लान्तके, षड्विंशतिर्महाशुक्रे, द्वाविंशतिः सहस्रारे, 'अट्ठारा या' त्ति अष्टादश चानतप्राणतयोः, चतुर्दशारणाच्युतयोः, दशाधस्तनग्रैवेयकत्रिके, सप्त मध्यमग्रैवेयकत्रिके, चत्वार्युपरितनग्रैवेयकत्रिके 'मुखानि' आदयः । सर्वार्थसिद्धौ त्वेककलक्षणमुखसद्भावेऽपि मुखव्यतिरिक्तभूमिरहितस्य तस्य निष्फलत्वान्न भणनं कृतमिति ॥१८७॥ पञ्चाशत्सौधर्मेशानयोः, अष्टत्रिंशत्सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः, द्वात्रिंशद् ब्रह्मलोके, सप्तविंशतिर्लान्तके, त्रयोविंशतिर्महाशुक्रे, एकोनविंशतिः सहस्रारे, 'पण्णर' त्ति पञ्चदशाऽऽनतप्राणतयोः, एकादशैवारणाच्युतयोः, अष्टावधस्तनग्रैवेयकत्रिके, [पञ्च मध्यमग्रैवेयकत्रिके,] द्वे उपरितनग्रैवेयकत्रिके भूमयः । सर्वार्थसिद्धौ तु मुखव्यतिरिक्तभूमेरभाव एवेति ॥१८८॥ स्थापना—

मुखानि	६२	४९	३७	३१	२६	२२	१८	१४	१०	७	४
भूमयः	५०	३८	३२	२७	२३	१९	१५	११	८	५	२

अधुना गाथाष्टकेन करणमाह—

मुहभूमिसमासद्धं, सगपयरगुणं तु सोहणागलद्धं ।
तिहि भइए तिह रासी, सोहणागदुगेगभागजुया ॥ १८९ ॥

मुखभूमिसमासार्द्धं ‘स्वकप्रतरगुणं तु’ सौधर्मादिस्वकीयप्रतरगुणितं पुनः शोधनकशुद्धं क्रियते, ततस्त्रिभिर्भक्ते तस्मिन् राशौ यल्लभ्यते ‘तिह रासि’ त्ति तत्त्रिधा राशितया व्यवस्थाप्यते । ततः किं क्रियते? इत्याह—शोधनकद्विकैकभागयुतौ त्र्यस्रचतुरस्रराशी क्रियेते । अयमत्राभिप्रायः—सौधर्मैशानयोर्मुखं द्वाषष्टिः, भूमिश्च पञ्चाशत्, तत्समासार्द्धं षट्पञ्चाशत्, तस्यां स्वप्रतरैस्त्रयोदशभिर्गुणितायां जातानि सप्तशतान्यष्टाविंशत्यधिकानि, एतेभ्यश्चापनीते चतुर्दशलक्षणे शोधनके जातानि सप्तशतानि चतुर्दशाधिकानि ७१४, पुनस्तेषु त्रिभिर्भक्तेषु लब्धमष्टात्रिंशं शतद्वयम्, तस्मिन् त्रिस्थानस्थिते शोधनकस्यापि चतुर्दशलक्षणस्य त्रिभिर्भागो दीयते, लब्धश्चतुष्कः द्वौ चावशिष्टौ, स च चतुष्कस्त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततो द्वौ चतुष्कौ त्र्यस्रेषु क्षिप्येते एकश्चतुरस्रेषु, यौ च द्वाववशिष्टौ तयोरप्येकस्त्र्यस्रेषु एकश्चतुरस्रेष्विति ॥ १८९ ॥ यदा मुखभूमिसमासराशिः कापि कल्पे नार्द्धीकर्तुं पार्यते तदा का वार्त्ता? इत्याह—

मुहभूमिसमासकए, रासी तु ण देज्ज तत्थ जो अद्धं ।
तस्स सगोलंबद्धं, गहेउ गुण सेस जह पुव्वं ॥ १९० ॥

मुखभूम्योः समासे कृते ‘राशिस्तु’ राशिः पुनः ‘न’ नैव ‘दद्यात्’ प्रयच्छेत् ‘तत्र’ वृत्तादिप्रमाणानयने प्रक्रान्ते ‘यः’ कश्चित् ‘अर्द्धं’ द्विरूपं भागं ‘तस्य’ राशेः ‘स्वकावलम्बार्द्धं’ निजकल्पप्रतरप्रमाणार्द्धलक्षणं ‘गृहीत्वा’ आदाय गुणय प्रकृतमेव राशिशेष (राशिं ‘शेषं’) शोधनकशुद्ध्यादिकर्म ‘यथा’ इति दृष्टान्तार्थः ‘पूर्वं’ नरकवक्तव्यतायामिति ॥ १९० ॥ सौधर्मादिषु शोधनकप्रमाणमाह—

चोद्दस बारस छक्कं, चउरो पणगं च चउ तिगं पणगं।
गेविज्जेसु तिग तिगं, एक्को तेवट्ठि सव्वे वि॥ १६१॥

चतुर्दश सौधर्मेशानयोः। द्वादश सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः। षट्कं ब्रह्मलोके। चत्वारि लान्तके। पञ्चकं च महाशुक्रे। 'चउ' त्ति चत्वारि सहस्रारे। त्रिकमानतप्राणतयोः। पञ्चकमारणाच्युतयोः। 'ग्रैवेयकेषु' यथाक्रममधस्तनमध्यमोपरितनेषु त्रिकं त्रिकम्। एकः सर्वार्थसिद्धे। त्रिषष्टिः सर्वेऽपीति स्थापना—१४। १२। ६। ४। ५। ४। ३। ५। ३। ३। ३। १॥१६१॥ यतो विधेयं तदाह—

एयं वासत्ताओऽवणेसु सेसं तिहा विभइऊणं।
तिहं दोण्हं ठवेउं, सोहम्माणत्ताणि हर भागं ॥१६२॥

'एतत्' त्रिषष्टिकं 'द्वाषष्टेः' ऊर्ध्वाधोभागवर्तिविमान[illegible]विमानप्रस्तटसंख्यायाः प्रतिप्रस्तटमपनीय शेषं 'त्रिधा विभज्य' त्रिभिर्भागैर्हृत्वा यत्र लभ्यते तस्मिन् स्थानेषु स्थापयित्वा '[illegible]' चतुर्दिग्विमानेषु हर भागम् ॥१६२॥ [illegible]

तिहिं चेव समा भागं, जं लद्धं तं तिहा उ ठाएज्जा।
ते भागा उ तेसिं, पयरेसो मुणु पइरिक्के ॥ १६३ ॥

[illegible]

गश्चतुरस्रे विमानराशावेव प्रक्षेप इति ॥ १९३ ॥ यदा शोधनकस्य त्रिभिर्भक्तस्य किञ्चिदवशिप्यते तदा यत्कर्त्तव्यं तदाह—

सोहणदोउव्वरिया, तत्थेगो तंसे (सि) एगो (ग) चउरंसे ।
एगुव्वरियं तंसे, एगा वाहा हवइ एसा ॥ १९४ ॥

यदा शोधनकस्य—चतुर्दशादिलक्षणस्य त्रिभिर्भक्तस्य द्वावुद्धरितौ भवतस्तदा ' तत्र ' तयोरेकस्त्र्यस्रे एकश्चतुरस्रे न्यसनीयः । यदा पुनः एकं—एककलक्षणमङ्कस्थानमुद्धरति लान्तकस्य सहस्रारस्य वा देवलोकस्य संबन्धिनि चतुष्टयलक्षणे शोधनके तदैकमुद्धरितं त्र्यस्रराशौ न्यसेत् । एवं च कृते ' एका ' पूर्वादिदिग्गता ' वाहा ' सौधर्मेशानादिकल्पगतवृत्तत्र्यस्रचतुरस्रविमानप्रमाणलक्षणा श्रेणिर्भवति ' एषा ' अनन्तरोक्तेति ॥ १९४ ॥ पूर्वोक्तमर्थं निगमयन् सर्वदिग्गतवृत्तादिविमानप्रमाणानयनायाह—

एयं एगदिसग्गं, चउसंगुणियं तु होइ सव्वग्गं ।
वलए वलए एवं, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९५ ॥

' एतत् ' अनन्तरोक्तं ' एकदिगग्रं ' एकस्यां दिशि वृत्तादिपरिमाणम्, चतुःसंगुणितं ' तुः ' पुनरर्थे भवति सर्वाग्रमिति । एवं सति यत्सिद्धं तदाह—' वलये वलये ' सौधर्मेशानकल्पद्वयादिलक्षणे ' एवं ' उक्तनीत्या वृत्तास्त्र्यस्राश्चकारस्य भिन्नक्रमत्वाच्चतुरस्राश्च गणनाप्रमाणतो विज्ञातव्या भवन्तीति ॥ १९५ ॥ ये चात्रावलिकामध्यगता विमानेन्द्रकास्तेषां यद्विधेयं तदाह—

जे जत्तिया उ कप्पे, पत्थारा तत्तिया उ मज्झिल्ला ।
उवरिमरासीएते, पक्खेयव्वा जओ वट्टा ॥ १९६ ॥

ये 'यावन्तः' त्रयोदशादिलक्षणाः 'तुः' पुनरर्थः 'कल्पे' सौधर्मेशानादिलक्षणे 'प्रस्ताराः' प्रस्तटाः 'तावन्तस्तु' तावन्त एव 'मज्झिह्ल' त्ति मध्यमा विमानेन्द्रकाः 'उपरिमराशौ' वृत्तविमानलक्षणे एते प्रक्षेप्तव्याः । अत्र हेतुमाह—'यतः' यस्मात्कारणाद् वृत्तास्ते, उपरितनराशिश्च वृत्तसंबन्धी इति तेषां तत्र निक्षेप इति ॥ १९६ ॥

अस्य गाथाष्टकस्य भावना नरकेन्द्रककृतभावनानुसारेण स्वयमेवेहावतारणीया । नवरं सुखाववोधार्थं पर्यन्तप्रस्तटभावनोच्यते—तत्र सर्वार्थसिद्धप्रस्तटे एकस्यां दिश्येकस्यैव विमानस्य सद्भावात्तदेव मुखं तत्र भूमिः, ततो मुखभूम्योः समासार्द्धे जात एकः, स च स्वकप्रतरेणैकलक्षणेन गुण्यते "एगगुणं तत्तियं चेव" त्ति वचनात्संजात एक एव, तस्माच्चैकलक्षणे शोधनके शोधिते स्थितं शून्यम्, तच्च वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततः शोधनकस्याप्येकरूपस्य त्रिभिर्भागो दीयते, भागाभावाल्लब्धं शून्यमवशिष्टश्चैककः, तच्च शून्यं त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते तत्र द्वे शून्ये त्र्यस्रसंज्ञिते शून्यराशौ क्षिप्येते, [एकं च चतुरस्रसंज्ञिते,] ततो "राशिरविकृतः खयोजनापगमे" इति वचनात् उभयत्रापि स्थितं शून्यमेव, यश्चैककोऽवशिष्ट आसीत्स त्र्यस्रशून्ये क्षिप्यते लब्धमेकं त्र्यस्रविमानम्, एतदेव च तत्रैकदिग्गतविमानप्रमाणम्, द्विप्रतिबद्धवृत्तचतुरस्रयोश्च तत्राभावः । यदा त्वेतदेव चतुर्भिर्गुण्यते मध्यवर्ती च वृत्तेन्द्रको मध्ये क्षिप्यते तदा पञ्चकलक्षणं पर्यन्तप्रस्तटे विमानाग्रं भवतीति ॥ संप्रत्यनेन करणेन यत्र कल्पे यद् यद् वृत्तादिप्रमाणमायातं तत्तत्र साक्षादेव दर्शयितुं सूत्रकृद् गाथाद्वयमाह—

गश्चतुरस्रे विमानराशावेव प्रक्षेप इति ॥ १९३ ॥ यदा शोधनकस्य त्रिभिर्भक्तस्य किञ्चिदवशिष्यते तदा यत्कर्त्तव्यं तदाह—

सोहणादोउव्वरिया, तत्थेगो तंसे (सि) एगो (ग) चउरंसे ।
एगुव्वरियं तंसे, एगा वाहा हवइ एसा ॥ १९४ ॥

यदा शोधनकस्य—चतुर्दशादिलक्षणस्य त्रिभिर्भक्तस्य द्वावुद्वरितौ भवतस्तदा 'तत्र' तयोरेकस्त्र्यस्रे एकश्चतुरस्रे न्यसनीयः । यदा पुनः एकं—एककलक्षणमङ्कस्थानमुद्वरति लान्तकस्य सहस्रारस्य वा देवलोकस्य संबन्धिनि चतुष्टयलक्षणे शोधनके तदेकमुद्वरितं त्र्यस्रराशौ न्यसेत् । एवं च कृते 'एका' पूर्वादिदिग्गता 'वाहा' सौधर्मेशानादिकल्पगतवृत्तत्र्यस्रचतुरस्रविमानप्रमाणलक्षणा श्रेणिर्भवति 'एषा' अनन्तरोक्तेति ॥ १९४ ॥ पूर्वोक्तमर्थं निगमयन् सर्वदिग्गतवृत्तादिविमानप्रमाणानयनायाह—

एयं एगदिसग्गं, चउसंगुणियं तु होइ सव्वग्गं ।
वलए वलए एवं, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९५ ॥

'एतत्' अनन्तरोक्तं 'एकदिगग्रं' एकस्यां दिशि वृत्तादिपरिमाणम्, चतुःसंगुणितं 'तुः' पुनरर्थे भवति सर्वाग्रमिति । एवं सति यत्सिद्धं तदाह—'वलये वलये' सौधर्मेशानकल्पद्वयादिलक्षणे 'एवं' उक्तनीत्या वृत्तास्त्र्यस्राश्चकारस्य भिन्नक्रमत्वाच्चतुरस्राश्च गणनाप्रमाणतो विज्ञातव्या भवन्तीति ॥ १९५ ॥ ये चात्रावलिकामध्यगता विमानेन्द्रकास्तेषां यद्विधेयं तदाह—

जे जत्तिया उ कप्पे, पत्थारा तत्तिया उ मज्झिल्ला ।
उवरिमरासीएते, पक्खेयव्वा जओ वट्टा ॥ १९६ ॥

ये ' यावन्तः ' त्रयोदशादिलक्षणाः ' तुः ' पुनरर्थः ' कल्पे ' सौधर्मैशानादिलक्षणे ' पत्थडा ' प्रस्तटाः ' तावन्तस्तु ' तावन्त एव ' मज्झिल्ल ' त्ति मध्यमा विमानेन्द्रकाः ' उपरिमराशौ ' वृत्तविमानलक्षणे एते प्रक्षेप्तव्याः । अत्र हेतुमाह—' यतः ' यस्मात्कारणाद् वृत्तास्ते, उपरितनराशिश्च वृत्तसंबन्धी इति तेषां तत्र निक्षेप इति ॥ १९६ ॥

अस्य गाथाष्टकस्य भावना नरकेन्द्रकक्तभावनानुसारेण स्वयमेवेहावतारणीया । नवरं सुखावबोधार्थं पर्यन्तप्रस्तटभावनोच्यते—तत्र सर्वार्थसिद्धप्रस्तटे एकस्यां दिश्येकस्यैव विमानस्य सद्भावात्तदेव मुखं तत्र भूमिः, ततो मुखभूम्योः समासार्द्धे जात एकः, स च स्वकप्रतरेणैकलक्षणेन गुण्यते " एगगुणं तत्तियं चेव " त्ति वचनात्संजात एक एव, तस्माच्चैकलक्षणे शोधनके शोधिते स्थितं शून्यम्, तच्च वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततः शोधनकस्याप्येकरूपस्य त्रिभिर्भागो दीयते, भागाभावाल्लब्धं शून्यमवशिष्टश्चैककः, तच्च शून्यं त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते तत्र द्वे शून्ये त्र्यस्रसंज्ञिने शून्यराशौ क्षिप्येते, [एकं च चतुरस्रसंज्ञिने.] ततो " राशिरविकृतः खयोजनापगमे " इति वचनात् उभयत्रापि स्थितं शून्यमेव, यश्चैकोऽवशिष्ट आसीत्स त्र्यस्रशून्ये क्षिप्यते लब्धमेकं त्र्यस्रविमानम्, एतदेव च तत्रैकदिग्गतविमानप्रमाणम्, विषमत्वाद्वृत्तचतुरस्रयोश्च तत्राभावः । यदा त्वेतदेव चतुर्भिर्गुण्यते मध्यवर्ती च वृत्तेन्द्रको मध्ये क्षिप्यते तदा पञ्चकसंख्यं पर्यन्तप्रस्तटे विमानानां भवतीति ॥ सम्प्रत्यनेन करणेन यत्र कल्पे यद् [illegible]प्रमाणमायातं तत्तत्र साक्षादेव दर्शयितुं [illegible]—

पणगट्ठमट्ठसीया, दुसत्तरग्गा य णव णव सया उ।
सोहम्मे ईसाणे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९७ ॥

पञ्चषष्टानि, मकारोऽलाक्षणिकः अष्टाशीतानि द्विसप्तत्यग्राणि च नव नव शतानि 'तुः' पूरणे सौधर्मे ईशाने वृत्तास्त्र्यस्राश्चकारस्य व्यवहितसंबन्धाच्चतुरस्राश्च, एवमुत्तरत्रापि चकारस्य संबन्धः, यथासङ्ख्यं भवन्ति। स्थापना–९६५। ९८८। ९७२॥ १९७॥

छ च्च सया बाणउया, सत्त सया बारसुत्तरा होंति।
छ च्च सया छण्णउया, वट्टादि सणंकुमारमाहिंदे ॥ १९८ ॥

षट् च शतानि द्वानवतानि, सप्त शतानि द्वादशोत्तराणि भवन्ति, षट् च शतानि षण्णवतानि, किम्? इत्याह—'वृत्तादि' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रप्रमाणं 'सनत्कुमारमाहेन्द्रे' उभयरूपे देवनिवेशे ६९२। ७१२। ६९६। इयं च गाथा गीतिसंज्ञा बोद्धव्येति ॥ १९८ ॥

चोवत्तर चुलसीया, छसत्तरग्गा दुवे दुव सया उ।
कप्पम्मि बंभलोए, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९९ ॥

चतुःसप्ततानि चतुरशीतानि षट्सप्तत्यग्राणि 'दुवे दुव' त्ति द्वे द्वे तुशब्दस्यावधारणार्थस्येह संबन्धाद्द्वे एव शते कल्पे ब्रह्मलोके वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्च विमाना भवन्तीति। २७४। २८४। २७६॥ १९९॥

तेणउयं चेव सयं, दो चेव सया सयं च बाणउयं।
कप्पम्मि लंतगम्मी, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०० ॥

त्रिनवतं चैव शतं, द्वे चैव शते अन्यूनाधिके, शतं च द्वानवतं कल्पे लान्तके वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्च विमाना भवन्तीति। १९३। २००। १९२॥ २००॥

अट्ठावीसं च सयं, छत्तीस सयं सयं च बत्तीसं।
कप्पम्मि महासुक्के, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०१ ॥

[अष्टाविंशं च शतं, षट्त्रिंशं शतं, शतं च 'द्वात्रिंशं' द्वात्रिंशदधिकं कल्पे महाशुक्रे वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्च विमाना भवन्तीति। १२८। १३६। १३२] ॥ २०१ ॥

अट्ठुत्तरं च सोलं, अट्ठ सयं चेव होअणूणं तु।
कप्पम्मि सहस्सारे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०२ ॥

अष्टोत्तरं च शतं 'षोडशं' इति षोडशोत्तरं [शतं] 'अष्टशतं चेव' अष्टाभिरधिकमेव शतं भवत्यन्यूनाधिकं, 'तुः' पुनरर्थे भिन्नक्रमश्च, ततः कल्पे सहस्रारे पुनर्वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्चेति। १०८। ११६। १०८ ॥ २०२ ॥

अडसीती बाणउई, अट्ठासीती य होंति बोधव्वा।
आणयपाणयकप्पे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०३ ॥

अष्टाशीतिर्द्वानवतिरष्टाशीतिश्च भवन्ति बोद्धव्या आनतप्राणतकल्पे वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्चेति। ८८। ९२। ८८ ॥ २०३ ॥

चउसट्ठी बावत्तरि, अट्ठट्ठी चेव होइ बोधव्वा।
आरणअच्चुयकप्पे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०४ ॥

चतुःषष्टिर्द्वासप्ततिरष्टषष्टिश्चैव भवति बोद्धव्या आरणाच्युतकल्पे वृत्तास्त्र्यस्राश्चतुरस्राश्चेति। ६४। ७२। ६८ ॥ २०४ ॥

पणतीसा चत्ता या, छत्तीसा हेट्ठिमम्मि गेवेज्जे।
तेवीस ट्ठावीसा, चउवीसा चेव मज्झिमए ॥ २०५ ॥

१ इयं गाथा मूलादर्शे [illegible] लिखिता।

अट्ठावीसं च सयं, छत्तीस सयं सयं च बत्तीसं।
कप्पम्मि महासुक्के, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०१ ॥

[अष्टाविंशं च शतं, षट्त्रिंशं शतं, शतं च 'द्वात्रिंशं' द्वात्रिंशदधिकं कल्पे महाशुक्रे वृत्तास्त्र्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्च विमाना भवन्तीति। १२८। १३६। १३२] ॥ २०१ ॥

अट्ठुत्तरं च सोलं, अट्ठ सयं चेव होअणूणं तु।
कप्पम्मि सहस्सारे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०२ ॥

अष्टोत्तरं च शतं 'षोडशं' इति षोडशोत्तरं [शतं] 'अष्टशतं चैव' अष्टाभिरधिकमेव शतं भवत्यन्यूनाधिकं, 'तुः' पुनरर्थे भिन्नक्रमश्च, ततः कल्पे सहस्रारे पुनर्वृत्तास्त्र्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्चेति। १०८। ११६। १०८ ॥ २०२ ॥

अडसीती बाणउई, अट्ठासीती य होंति बोधव्वा।
आणयपाणयकप्पे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०३ ॥

अष्टाशीतिर्द्वानवतिरष्टाशीतिश्च भवन्ति बोद्धव्या आनतप्राणतकल्पे वृत्तास्त्र्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्चेति। ८८। ९२। ८८ ॥ २०३ ॥

चउसट्ठी बावत्तरि, अट्ठट्ठी चेव होइ बोधव्वा।
आरणअच्चुयकप्पे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०४ ॥

चतुःषष्टिर्द्वासप्ततिरष्टषष्टिश्चैव भवति बोद्धव्या आरणाच्युतकल्पे वृत्तास्त्र्यस्त्राश्चतुरस्त्राश्चेति। ६४। ७२। ६८ ॥ २०४ ॥

पणतीला चत्ता या, छत्तीसा हेट्ठिमम्मि गेवेज्जे।
तेवीस ट्ठावीसा, चउवीसा चेव मज्झिमए ॥ २०५ ॥

१ इयं गाथा मूलादर्शे पतिता परं श्रीमन्मलयगिरिविरचितबृहत्संग्रहणीवृत्तितोऽत्र लिखिता।

नैकत्रिंशद्रूपेण गुण्यते ततो जातान्येकोनविंशतिशतानि त्रिपञ्चाशद-धिकानि, तेभ्यश्च शोधनकं त्रिषष्टिः शोध्यते ततो जातान्यष्टादशशतानि नवत्यधिकानि १८९०, अस्य च राशेस्त्रिभिर्भागे दत्ते लब्धानि षट् शतानि त्रिंशदधिकानि ६३०, एतानि च वृत्तत्र्यस्त्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यन्ते, तदनु शोधनकस्यापि त्रिभिर्भागो दीयते लब्धा एकविंशतिः २१, इयमपि त्रिषु स्थानेषु न्यस्यते, ततो द्वे एकविंशती त्र्यस्रेषु क्षिप्येते एका च चतुरस्रेषु, एवं च कृते लब्धं यथाक्रममेक-दिक्प्रतिबद्धवृत्तत्र्यस्रचतुरस्रविमानमानमिदम्—वृत्त० ६३० त्र्यस्र० ६७२ चतुरस्र० ६५१। यदा त्वेतदेव राशित्रयं प्रत्येकं चतुर्भिर्गु-ण्यते वृत्तराशौ च द्वाषष्टिरिन्द्रकाः क्षिप्यन्ते तदा सर्वदेवस्थानप्रति-बद्धदिक्चतुष्टयवर्त्तिवृत्तादिविमानप्रमाणं भवतीति ॥ २०७ ॥ तदेव साक्षादभिधातुमाह—

पणुवीसं बासीया, छव्वीसं चेव अट्ठसीयाइं।
छव्वीसं चउरहिया, वट्टादीयाण सव्वग्गं ॥ २०८ ॥

पञ्चविंशतिः शतानीति गम्यते द्व्यशीतानि, षड्विंशतिश्चाष्टा-शीतिः, षड्विंशतिशतानि चतुरधिकानि, किम्? इत्याह—वृत्तादीनां विमानानां सर्वाग्रं भवतीति। २५८२। २६८८। २६०४॥२०८॥ इत्थं वृत्तादिविमानप्रमाणं प्रत्येकं सामस्त्येन च प्रतिपाद्य संप्रति सौध-र्मेशानयोः सनत्कुमारमाहेन्द्रयोश्च कल्पयोर्यानि विमानानि यस्येन्द्रस्या-ऽऽभवन्ति तत्प्रतिपादनायाह—

बावट्ठी आवलिया, पुरच्छिमा दक्खिणा य अवरा य।
सयरस्स पल्लडाणं, एसा आवली पल्लवाए ॥ २०९ ॥

नैकत्रिंशद्रूपेण गुण्यते ततो जातान्येकोनविंशतिशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि, तेभ्यश्च शोधनकं त्रिषष्टिः शोध्यते ततो जातान्यष्टादशशतानि नवत्यधिकानि १८९०, अस्य च राशेस्त्रिभिर्भागे दत्ते लब्धानि षट् शतानि त्रिंशदधिकानि ६३०, एतानि च वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यन्ते, तदनु शोधनकस्यापि त्रिभिर्भागो दीयते लब्धा एकविंशतिः २१, इयमपि त्रिषु स्थानेषु न्यस्यते, ततो द्वे एकविंशती त्र्यस्रेषु क्षिप्येते एका च चतुरस्रेषु, एवं च कृते लब्धं यथाक्रममेकदिक्प्रतिबद्धवृत्तत्र्यस्रचतुरस्रविमानमानमिदम्—वृत्त० ६३० त्र्यस्र० ६७२ चतुरस्र० ६५१ । यदा त्वेतदेव राशित्रयं प्रत्येकं चतुर्भिर्गुण्यते वृत्तराशौ च द्वाषष्टिरिन्द्रकाः क्षिप्यन्ते तदा सर्वदेवस्थानप्रतिबद्धदिक्चतुष्टयवर्त्तिवृत्तादिविमानप्रमाणं भवतीति ॥ २०७ ॥ तदेव साक्षादभिधातुमाह—

पणुवीसं बासीया, छव्वीसं चेव अट्ठसीयाइं ।
छव्वीसं चउरहिया, वट्टाईयाण सव्वग्गं ॥ २०८ ॥

पञ्चविंशतिः शतानीति गम्यते द्वाशीतानि, षड्विंशतिश्चैवाष्टाशीतिः, षड्विंशतिशतानि चतुरधिकानि, किम्? इत्याह—वृत्तादीनां विमानानां सर्वाग्रं भवतीति। २५८२। २६८८। २६०४॥२०८॥ इत्थं वृत्तादिविमानप्रमाणं प्रत्येकं सामस्त्येन च प्रतिपाद्य संप्रति सौधर्मैशानयोः सनत्कुमारमाहेन्द्रयोश्च कल्पयोर्यानि विमानानि यस्येन्द्रस्याऽऽभवन्ति तत्प्रतिपादनायाह—

बावट्ठी आवलिया, पुरच्छिमा दक्खिणा य अवरा य ।
सक्कस्स पत्थडाणं, एसा आई पढमयाए ॥ २०९ ॥

विंशत्यधिकसप्तशतलक्षणः शक्रस्याऽऽभवतीति ॥ २१६ ॥ इत्थं सामान्यतो वृत्तादिविमानानामाभवद्व्यवहारं प्रतिपाद्य संप्रति पूर्वोक्तमर्थं निगमयन् वृत्तादिविमानाऽऽभवद्व्यवहारमेव संख्यया प्रतिपादयितुकामः संबन्धमारचयन् गाथाद्वयमाह—

एवं एते भणिया, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।
सोहम्माईयाणं, सव्वेसिं आणुपुव्वीए ॥ २१७ ॥
संपइ पुण सोहम्मे, ईसाणे चेव सक्कराईणं ।
वट्टाई केवइया, कस्स त्ति अओ परं वोच्छं ॥ २१८ ॥

'एवं' अनेन प्रकारेण 'एते' विमानाः 'भणिताः' उक्ता वृत्तास्त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्राः, केषाम्? इत्याह—'सौधर्मादीनां' सौधर्मेशानद्वयादिकल्पानां 'सर्वेषां' समस्तानां 'आनुपूर्व्या' अनुक्रमेणेति ॥२१७॥ संप्रति पुनः सौधर्मे ईशाने चैव 'सक्कराईणं' ति शक्रः शक्र एव, ततोऽप्यतिशयेन राजनाद्राजा—ईशानेन्द्रः, ततः शक्रराजयोः—सौधर्मेशाननायकयोरित्यर्थः, 'वृत्तादयः' विमानविशेषाः कियन्तः 'कस्य' इति शक्रादेः 'इति' एतत् 'अतः परं' एतदूर्द्ध्वं 'वक्ष्ये' भणिष्यामीति ॥ २१८ ॥ एतदुपयोगि तावत्करणमाह—

मुहभूमिसमासद्धं, ओलम्बगुणं ससोहणगरहियं ।
तिहिं भइए तिह रासी, सोहणगद्दुगंगभागजुया ॥२१९॥

मुखभूमिसमासार्द्धं 'अवलम्बगुणं' अवलम्बकेन त्रयोदशरूपेण गुणितं स्वशोधनकरहितं क्रियते, ततोऽस्मिन् राशौ त्रिभिर्भक्ते यल्लभ्यते तत् 'तिह रासि' त्ति त्रिप्रकारराशितया व्यवस्थाप्यते । एतेनैव

णावित्यर्थः, 'गुणयेत्' ताडयेत् 'ततः' तदनन्तरं 'दोसुं' त्ति विभक्तिव्यत्ययाद्वाभ्यामिति ॥ २२२ ॥ एतदेव भावयन्नाह—

जो तत्थ तंसरासी, चउरंसाणं च जो भवे रासी ।
एते दोण्णि वि रासी, दोहिं गुणे वट्ट तीहिं तु ॥२२३॥

यः 'तत्र' त्रिषु राशिषु मध्ये [स्थित] त्र्यस्रराशिः चतुरस्राणां च विमानानां यो भवेद्राशिः, एतौ द्वावपि राशी द्वाभ्यां गुणयेत् । तुशब्दो वक्ष्यमाणो भिन्नक्रमः, ततः 'वट्ट' त्ति वृत्तविमानराशिं पुनः त्रिभिर्गुणयेदिति ॥ २२३ ॥ ततो यल्लब्धं तदाह—

वट्टगरासी तिउणो, तेरस पक्खिल्ला उ तो पच्छा ।
पक्खेयव्वा वट्टेसु चेव दोनावलिविमाणा ॥ २२४ ॥

वृत्तराशिस्त्रिगुणः कृतो यदा भवति तदा त्रयोदश '[illegible]' [illegible] पुनस्तत्र त्रिगुणितानन्तरं पश्चात्प्रक्षेप्तव्या वृत्तेषु चैव [illegible], ततो भवन्ति 'आवलिविमानाः' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रसंहिताः [illegible] [न] । [illegible] त्रिगुणे [illegible] त्रिगुणस्तत्र [illegible]—[illegible] च विमानानि तानि [illegible], [illegible] सर्वेषु त्र्यस्राणां चतुरस्राणां च विमानानां [illegible] त्रिभिर्गुणनेन [illegible] भवति । [illegible] [illegible] । [illegible]

एकत्रिंशत् 'शतसहस्राणि' लक्षाः अष्टानवतिर्भवेत्सहस्राणि द्वे च शते त्रिनवते सौधर्मे 'पुष्पकीर्णानां' पुष्पप्रकरवद्विप्रकीर्णरूपाणां पुष्पावकीर्णानामित्यर्थः, सौधर्मसामान्यविमानेभ्यो द्वात्रिंशल्लक्षप्रमाणेभ्यः सप्तदशशतानां सप्तोत्तराणां श्रेणिप्रतिबद्धविमानानां शोधने शेषस्य पुष्पावकीर्णराशेरेतत्संख्यस्य संभवादिति ॥ २३२ ॥

सत्तावीसं लक्खा, अट्ठाणउतिं भवे सहस्साइं ।
सत्त सया बासीया, ईसाणे पुप्फकिण्णाणं ॥ २३३ ॥

सप्तविंशतिर्लक्षा अष्टानवतिर्भवेयुः सहस्राणि सप्त शतानि द्व्यशीतानीशाने पुष्पकीर्णानाम्, अत्रापि ईशानविमानेभ्योऽष्टाविंशतिलक्षप्रमाणेभ्योऽष्टादशाधिकद्वादशशतप्रमाणश्रेणिप्रतिबद्धविमानशोधनके कृते प्रस्तुतविमानसंख्यासंभव इति ॥ २३३ ॥ अथ सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः श्रेणिगतविमानप्रमाणानयनाय करणं करणफलं च गाथाष्टकेनाह—

अउणापण्णइतीसामुहभूमिसमास अद्धगं णेच्छे ।
बारसओ ओलंबो, तस्सद्धं गेण्हिउं गुणए ॥ २३४ ॥

एकोनपञ्चाशदष्टत्रिंशल्लक्षणयोर्मुखभूम्योः समासः सप्ताशीतिलक्षणः अर्द्धकं—अर्द्धभावलक्षणं 'न' नैव 'इच्छति' प्रतिपद्यते यतः ततः 'द्वादशकोऽवलम्बः' प्रस्तुतप्रमाणलक्षणो यो वर्तते तस्यार्द्धं गृहीत्वा तेन गुणयेन्मुखभूमिसमासार्द्धमेवेति ॥ २३४ ॥

तो बारस सोहणयं, अवणेहि तिहिं च तो हरे भागं ।
भागहिए जं लद्धं, तत्थ सयं सत्तरं होइ ॥ २३५ ॥

ततोऽवलम्बार्द्धगुणितमुखभूमिसमासराशेः संपन्नद्वाविंशत्याधिकपञ्चशतप्रमाणात्मिकाया द्वादशशोधनकं 'अपनय' स्फेटय, त्रिभिश्च 'ततः'

पंच सया बावीसा, तिएणेव सया उ होंति छप्पएणा।
तिरिण सया अडयाला, सणंकुमारस्स वट्टादी ॥ २३९ ॥

पञ्च शतानि द्वाविंशानि, त्रीण्येव शतानि तु भवन्ति षट्पञ्चाशानि, त्रीणि शतान्यष्टचत्वारिंशानि 'सनत्कुमारस्य' तृतीयकल्पप्रभोः 'वृत्तादीनि' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्राणि विमानानि यथासंख्यं भवन्तीति ॥ २३९ ॥

माहिंदत्थो रासी, पुव्वं पडिरासिऊण जो ठविश्रो।
तत्थ उ वट्टगरासिं, एगगुणं दुगुणमियरं तु ॥ २४० ॥

माहेन्द्रस्थः 'राशिः' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रसंज्ञितः 'पूर्वं' सनत्कुमारवृत्तादिविमानानयनावसरे प्रतिरास्य द्वितीयराशिरूपतया कृत्वा यः स्थापित आसीत् 'तत्र तु' तस्मिन् राशित्रये पुनर्वृत्तकराशिमेकगुणं कुर्यात्, औदीच्यश्रेणिगतविमानानामेव माहेन्द्रनाम्न इन्द्रस्याऽऽभाव्यत्वात्। द्विगुणं 'इतरं तु' इतरं पुनः—त्र्यस्रराशिं चतुरस्रराशिं च कुर्यात्, यतो माहेन्द्रस्य औदीच्य [:] त्र्यस्रराशिश्चतुरस्रराशिश्च शुद्ध एवाऽऽभवति, पौरस्त्यपाश्चात्ययोश्चार्द्धमर्द्धमिति कृत्वा द्विगुणावेवैतौ राशी क्रियेते इति ॥ २४० ॥ एवं सति यदापन्नं माहेन्द्रे तद्दर्शयन्नाह—

सत्तर सयं अणूणं, तिएणेव सया हवंति छप्पएणा।
तिरिण सया अडयाला, वट्टादि महिंदसक्कस्स ॥२४१॥

'सप्ततं शतं' शतं सप्तत्यधिकमित्यर्थः, 'अनूनं' परिपूर्णं त्रीण्येव शतानि भवन्ति षट्पञ्चाशानि, त्रीणि शतान्यष्टचत्वारिंशानि ['वट्टादि' त्ति] विभक्तिलोपाद् वृत्तादीनि वृत्तत्र्यस्रचतुरस्राणि 'माहेन्द्रशक्रस्य' माहेन्द्रनाम्नो नाकनायकस्येति ॥ २४१ ॥ सांप्रतं द्वयोरपि कल्पयोर्यावती श्रेणिगतविमानसंख्या संपन्ना तां दर्शयितुमाह—

'सर्वेषु प्रस्तटेषु' उडुप्रस्तटप्रभृतिद्वाषष्टिप्रमाणेषु मध्ये वृत्तम्, 'अनन्तरं' वृत्ताव्यवहितमेव त्र्यस्रम्, ततः 'एयंतरं' ति एतदनन्तरं चतुरस्रं विमानं भवति, 'पुनरपि' चतुरस्रानन्तरं वृत्तं ततस्त्र्यस्रमित्यादिक्रमेण तावज्ज्ञेयं यावच्छ्रेणिपर्यन्त इति ॥ २४५ ॥ इत्थं तिर्यगवस्थानमभिधाय सांप्रतमूर्ध्वावस्थानस्वरूपनिर्देशायाह—

वट्टं वट्टस्सुवरिं, तंसं तंसस्स उप्परिं होइ।
चउरंसे चउरंसं, उड्ढं तु विमाणसेढीओ ॥ २४६ ॥

वृत्तं सर्वमेवावलिकाप्रविष्टविमानं वृत्तविमानस्योपरि भवति। त्र्यस्रं त्र्यस्रस्य 'उप्परिं' ति उपरि भवति। 'चतुरस्रे' इति विभक्तिव्यत्ययाच्चतुरस्रस्य चतुरस्रमुपरि भवति। 'ऊर्ध्वं [तु]' ऊर्ध्वं पुनः 'विमानश्रेणयः' आवलिकारूपा इत्थं भवन्तीति। औडुप्रस्तटे तु नास्त्ययं व्यवहारः, अधोविमानानां तत्र(त्राऽ)संभवादिति ॥२४६॥ वृत्तादिस्वरूपमेवाह—

वट्टं थ वलयगं पिव, तंसं सिंघाडगं पिव विमाणं।
चउरंसविमाणं पुण, अक्खाडगसंठियं भणियं ॥ २४७ ॥

वृत्तं विमानं 'थ' इति वाक्यालङ्कारे 'वलयमिव' शङ्खदन्तादिघटितवलयाकारमित्यर्थः। त्र्यस्रं शृङ्गाटकमिव विमानम्, शृङ्गाटकं नाम जलजस्त्रिकोणः फलविशेषः। चतुरस्रविमानं पुनरक्षपाटकसंस्थितं भणितम्, अक्षपाटको नाम प्रेक्षणकप्रेक्षणप्रवृत्तजनावस्थानयोग्यः स्थानविशेषः, स किल चतुरस्रो भवतीति ॥ २४७ ॥ एतेष्वेव द्वारनियमनायाह—

सव्वे वट्टविमाणा, एगदुवारा हवंति विण्णेया।
तिण्णि य तंसविमाणे, चत्तारि य होंति चउरंसे ॥२४८॥

बारस सय छव्वीसा, कप्पम्मि सणंकुमार आवलिया ।
अट्ठ सया चोवत्तर, विमाण माहिंद आवलिया ॥२४२॥

द्वादश शतानि षड्विंशानि 'कल्पे' सनत्कुमारे 'आवलिका' इति आवलिकागतविमानसंख्या । तथाष्टशतानि चतुःसप्ता (प्तता) नि 'विमान' इति विभक्तिलोपाद्विमानानां 'माहेन्द्रे' चतुर्थदेवलोके आवलिका भवन्तीति ॥ २४२ ॥ अनयोरेव कल्पयोः सामान्यविमान-संख्यायाः श्रेणिगतविमानानामपकर्षे यः शेषः पुष्पावकीर्णराशिस्तत्प्रमाणं प्रतिपादयितुं गाथाद्वयमाह-

एक्कारस लक्खाइं, अट्ठाणउतिं भवे सहस्साइं ।
सत्त सया चोवत्तर, हवंति पुप्फावकिरणाणं ॥ २४३ ॥

एकादश लक्षा अष्टानवतिर्भवेयुः सहस्राणि सप्त शतानि चतुःसप्ता(प्तता)नि भवन्ति पुष्पावकीर्णानां सनत्कुमारदेवलोके इति ॥२४३॥

सत्तेव सयसहस्सा, णावणउइं खलु भवे सहस्साइं ।
सयमेगं छव्वीसं, हवइ उ पुप्फावकिरणाणं ॥ २४४ ॥

सप्तैव शतसहस्राणि नवतिः 'खलु' वाक्यालङ्कारे भवेयुः सहस्राणि शतमेकं षड्विंशं भवति तु पुष्पावकीर्णानां माहेन्द्रदेवलोके । द्वादशलक्षप्रमाणाया अष्टलक्षप्रमाणायाश्च कल्पद्वयप्रतिबद्धसर्वविमान-संख्यायाः सकाशाद्यथाक्रमसनत्कुमारमाहेन्द्रश्रेणिगतविमानसंख्यापनयने यथोक्तपुष्पावकीर्णसंख्यासद्भावादिति ॥ २४४ ॥ एतानि च वृत्तादि-विमानानि नियमतो यथा स्थितानि तथा प्रतिपादयन्नाह

सव्वेसु पत्थडेसुं, मज्झे वट्टं अणंतरं तंसं ।
एयंतर चउरंसं, पुणो वि वट्टं तओ तंसं ॥ २४५ ॥

'सर्वेषु प्रस्तटेषु' उडुप्रस्तटप्रभृतिद्वाषष्टिप्रमाणेषु मध्ये वृत्तम्, 'अनन्तरं' वृत्ताव्यवहितमेव त्र्यस्रम्, ततः 'एयंतरं' ति एतदनन्तरं चतुरस्रं विमानं भवति, 'पुनरपि' चतुरस्रानन्तरं वृत्तं ततस्त्र्यस्रमित्यादिक्रमेण तावन्नेयं यावच्छ्रेणिपर्यन्त इति ॥ २४५ ॥ इत्थं तिर्यगवस्थानमभिधाय सांप्रतमूर्ध्वावस्थानस्वरूपनिर्देशायाह—

वट्टं वट्टस्सुवरिं, तंसं तंसस्स उप्परिं होइ।
चउरंसे चउरंसं, उड्ढं तु विमाणसेढीओ ॥ २४६ ॥

वृत्तं सर्वमेवावलिकाप्रविष्टविमानं वृत्तविमानस्योपरि भवति। त्र्यस्रं त्र्यस्रस्य 'उप्परिं' ति उपरि भवति। 'चतुरस्रे' इति विभक्तिव्यत्ययाच्चतुरस्रस्य चतुरस्रमुपरि भवति। 'ऊर्ध्वं [तु]' ऊर्ध्वं पुनः 'विमानश्रेणयः' आवलिकारूपा इत्थं भवन्तीति। औडुप्रस्तटे तु नास्त्ययं व्यवहारः, अधोविमानानां तरा(तत्राऽ)संभवादिति ॥२४६॥ वृत्तादिस्वरूपमेवाह—

वट्टं थ वलयगं पिव, तंसं सिंघाडगं पिव विमाणं।
चउरंसविमाणं पुण, अक्खाडगसंठियं भणियं ॥ २४७ ॥

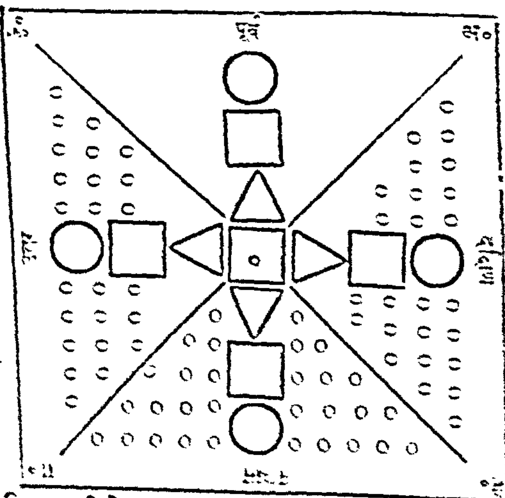
वृत्तं विमानं 'थ' इति वाक्यालङ्कारे 'वलयमिव' शङ्खदन्तादिघटितवलयाकारमित्यर्थः। त्र्यस्रं शृङ्गाटकमिव विमानम्, शृङ्गाटकं नाम जलजस्त्रिकोणः फलविशेषः। चतुरस्रविमानं पुनरक्षपाटकसंस्थितं भणितम्, अक्षपाटको नाम प्रेक्षणकप्रेक्षणप्रवृत्तजनावस्थानयोग्यः स्थानविशेषः, स किल चतुरस्रो भवतीति ॥ २४७ ॥ एतेष्वेव द्वारनियमनमाह—

सव्वे वट्टविमाणा, एगदुवारा हवंति विण्णेया।
तिण्णि य तंसविमाणे, चत्तारि य होंति चउरंसे ॥२४८॥

नन्द्यावर्त्तखड्गचक्रादिचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिरणगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिरण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्— एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां दीपसमुद्राणामुपरिष्टात्तीनि तद्दर्शनमाह—

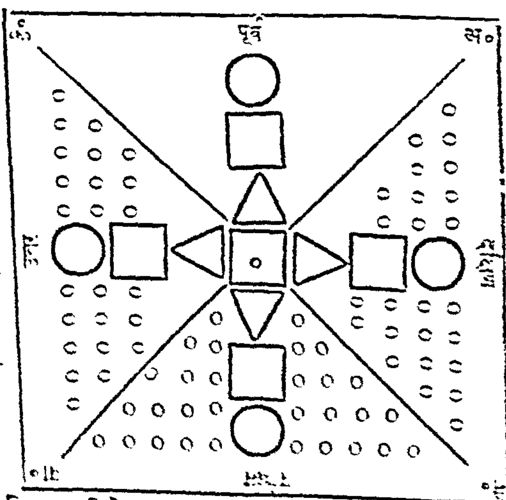

एगदेसि आवलिया, तंसि ससं सयंभुरमणम्मि।
तइं पइसि विमाणा, जे आवलियासस्स उ ॥ २५३ ॥

नन्धावर्तखड्गचक्रादिचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिदस्स णत्थि पुप्फावकिण्ण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्—

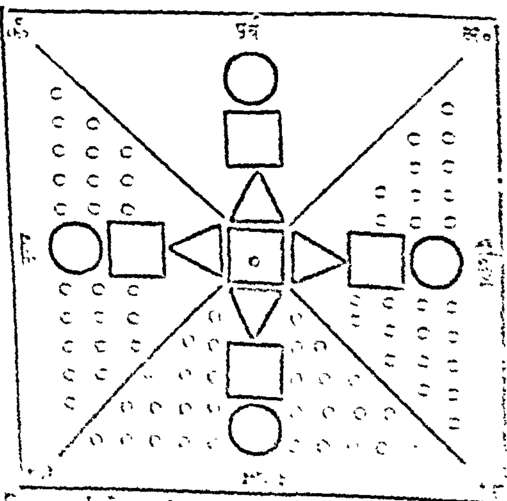
एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

बावट्ठी आवलिया, तीसे अद्धं समंतओ णम्मि ।
उड्ढं पवरिहि विमाणा, जे आवलियासंहा उ ॥ २५३ ॥

नन्द्यावर्तखड्गचक्रादिविचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुष्फावकिरणगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिरणा त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेन्द्रकप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्—

एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरि सन्ति तद्दर्शयन्नाह—

[illegible] ।
[illegible] ॥२५३॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'स-र्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चत-सृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारो' उक्तलक्षणो बोद्धव्यो च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ सम्प्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

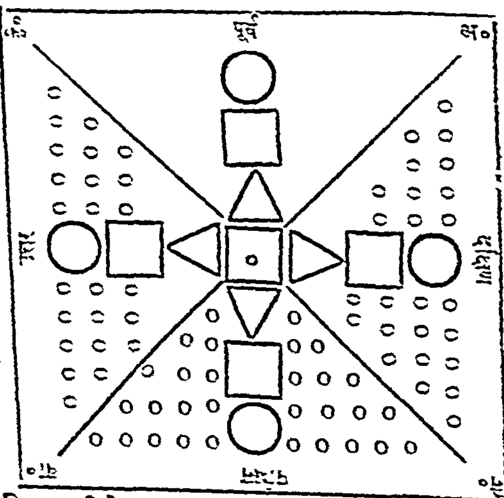
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ता) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरस्यातो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्धावर्त्तखड्गचक्रादिचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिण्णा त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्—

एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

बावट्ठी आवलिया, तीसे अद्धं सयंभुरमणम्मि ।
उड्ढं पडिहि विमाणा, जे आवलियापइट्ठा उ ॥ २५३ ॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'सर्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चतसृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारो' उक्तलक्षणो बोद्धव्यो च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह-

आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ताः) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभावो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'सर्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चतसृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन वेमानाकारप्रतिपादनायाह—

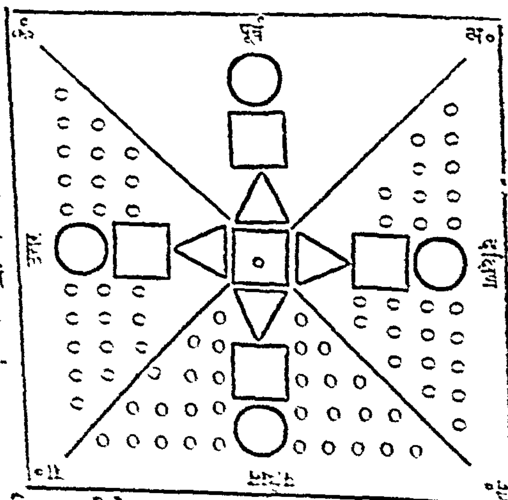
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ताः) स्त्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु दाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्द्यावर्तखड्गचक्रादिचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२९१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिण्णत्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२९२॥ स्थापना चेयम्—

एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

पउमे आवलिया, तीसे अद्धं सयंभुरमणम्मि।
उड्ढं पडंति विमाणा, जे आवलियापइट्ठा उ ॥ २५३ ॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'सर्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चतसृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

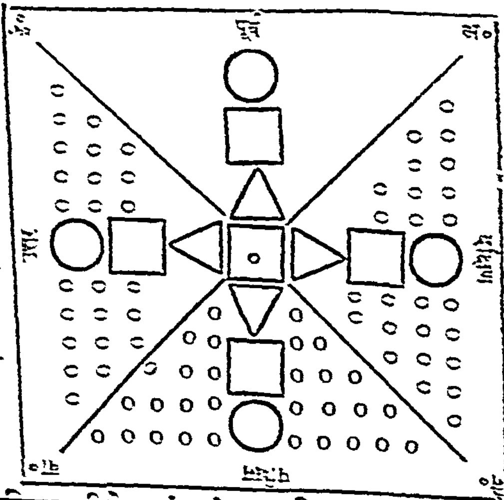
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत(त्ता) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्द्यावर्तस्वस्तिकादिविचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुष्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुष्फावकिण्ण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्— एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

बावट्ठी आवलिया, तीसे अद्धं सयंभुरमणम्मि ।
उड्ढं पडिहि विमाणा, जे आवलियापइट्ठा उ ॥ २५३ ॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'स-र्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चत-सृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

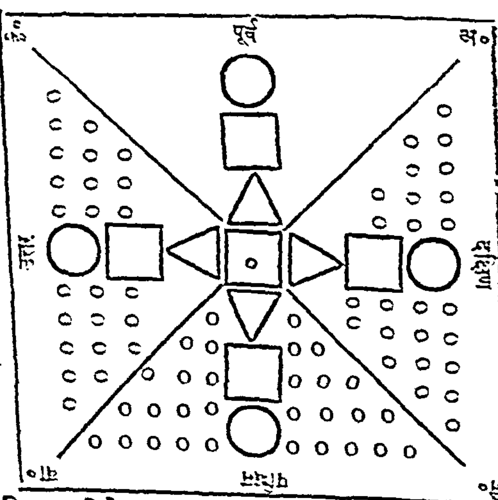
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ता) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्द्यावर्त्तखड्गचक्रादिविचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु क्वचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिएणगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिएण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्—

एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

वावट्ठी आवलिया, तीसे अद्धं सयंभुरमणम्मि।
उड्ढं पडिहि विमाणा, जे आवलियापइट्ठा उ ॥ २५३ ॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'स-र्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चत-सृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वे तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ताः) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने । चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि ।
चउरंसविमाणाणां, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'सर्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि । चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चतसृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति । 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः । चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

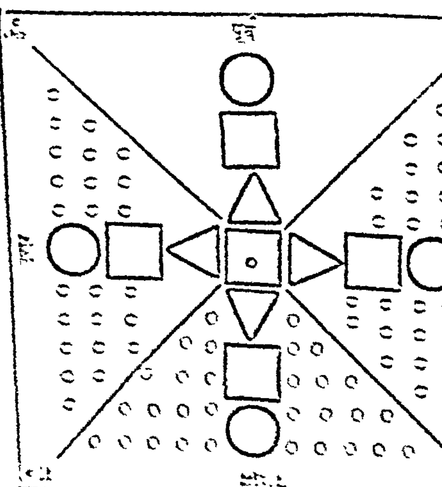
'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(त्ताः) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात् । पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्द्यावर्त्तखड्गचक्रादिविचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथ
सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२९१॥ एतान्यपि
पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुष्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुष्फावकिण्ण त्थ ॥२९२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलु' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षि
णस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्
दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वे
पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्त

पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेष्वृडुप्रभृतिष्विति ॥२९२॥ स्थापना चेयम्—एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां दीपसमुद्राणामुपरिस्थितानि तद्दर्शयन्नाह—

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ॥२९३॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने। चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'स-र्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चत-सृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह—

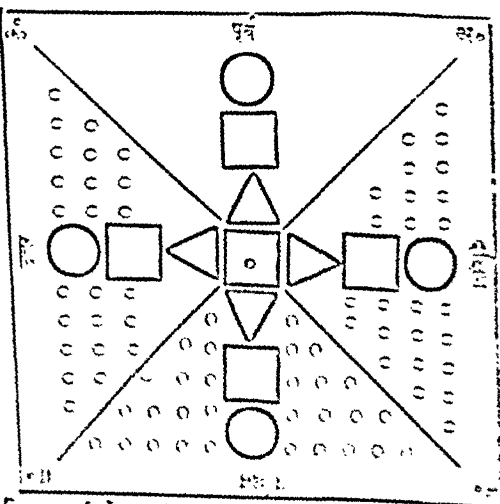
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(ता) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात्। पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

नन्द्यावर्तखड्गचक्रादिविचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु कचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिएणगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिंदस्स णत्थि पुप्फावकिएण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥२५२॥ स्थापना चेयम्— एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरि[illegible] सर्वाः—

बावट्ठी आवलिआ, [illegible] ।
[illegible] ॥२५३॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वाराः' एकप्रवेशनिर्गममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः। त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने । चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र इति ॥ २४८ ॥ एतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तद्दर्शनायाह—

पागारपरिक्खित्ता, वट्टविमाणा हवंति सव्वे वि ।
चउरंसविमाणाणं, चउद्दिसिं वेइया होंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभूषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-द्वाराट्टालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'सर्वेऽपि' सर्वप्रस्तटवर्तिनोऽपि। चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चतसृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति ॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ ।
पागारो बोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे वेदिका भवति। 'प्राकारो' उक्तलक्षणो बोद्धव्यो च शेषयोः पार्श्वयोः। चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ सम्प्रति सामस्त्येन विमानाकारप्रतिपादनायाह--

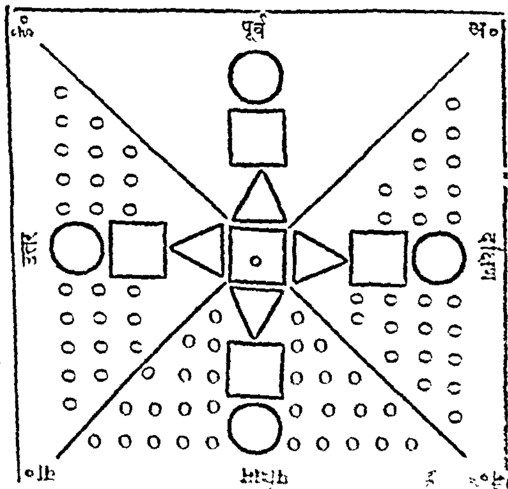
आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।
पुप्फावकिण्णगा उण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेषु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्ता(ता) त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु कदाचनाप्यभावात । पुष्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि-

नन्द्यावर्तखड्गचक्रादिचित्ररूपभाञ्जि संस्थानानि—आकारा येषां ते तथा, सर्वेषां प्रशस्ताकाराणां तेषु क्वचित्कस्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि पुष्पावकीर्णानि कस्यां दिशि सन्ति कस्यां न सन्तीति निदर्शयन्नाह—

पुप्फावकिण्णगा खलु, दाहिणओ पच्छिमेण उत्तरओ ।
पुव्वेण विमाणिदस्स णत्थि पुप्फावकिण्ण त्थ ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'दक्षिणतः' दक्षिणस्यां दिशि श्रेणिगतविमानक्षेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां दिशि 'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रकविमानपेक्षया वर्त्तन्ते। 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उडोर्विमानादेः 'न' नैव 'सन्ति' वर्त्तन्ते पुष्पावकीर्णविमानाः 'अत्र' एतेषु प्रस्तटेषूडुप्रभृतिष्विति ॥ २५२ ॥ स्थापना चेयम्—

एतानि श्रेणिगतविमानानि येषां द्वीपसमुद्राणामुपरिपातीनि तद्दर्शयन्नाह—

वावट्ठी आवलिया, तीसे अद्धं सयंभुरमणम्मि ।
उड्ढं पडंति विमाणा, जे आवलियापइट्ठा उ

द्वाषष्टिर्विमानानि 'आवलिका' या ऋजुसततप्रतिबद्धा तस्याः 'अर्द्धं' इत्यर्द्धप्रमाणा एकत्रिंशदित्यर्थः 'स्वयंभूरमणे' स्वयंभुवो नाम देवास्ते रमन्ते क्रीडन्ति यत्र स तथा तत्र—सर्वपर्यन्तवर्तिनि नीरनिधौ, किम्? इत्याह—'ऊर्ध्वं' ऊर्ध्वां दिशमाश्रित्य पतन्ति विमाना ये आवलिकाप्रविष्टा 'तुः' पूरणार्थः। इदमुक्तंभवति—सौधर्मदेवलोके प्रथमप्रस्तटे या द्वाषष्टिविमानप्रमाणाश्चतस्र आवलिकाः प्रवृत्तास्तासामर्द्धमर्द्धं स्वयंभूरमणसमुद्रस्योपरितनभागेऽवतरति। शेषं चार्वाचीनद्वीपसमुद्रेष्विति सामर्थ्याद्गम्यत इति ॥ २५३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

तिण्णि य दीवे तिण्णेव समुद्दे बाहिरे अबाहाए।
जेसिं पडंति विमाणा, ते आवलियापइट्ठा उ ॥ २५४ ॥

त्रींश्च द्वीपान् त्रीनेव समुद्रान् 'बाह्यान्' समुद्रचक्रवालबहिर्वर्तिनः प्रतीत्य 'अबाधया' इन्द्रकविमानादन्तरालभावेन वर्तते, शेषद्वीपसमुद्रजातमिति गम्यते। के च ते त्रयो द्वीपाः समुद्राश्च? अत आह—येषामूर्ध्वं पतन्ति विमानाः 'ते' ये प्राक् त्र्यस्रचतुरस्रवृत्तरूपतया निरूपिताः 'आवलिकाप्रविष्टाः' आवलिकागताः 'तुः' पूरणार्थः ॥२५४॥ तानेव नामग्राहं दर्शयन् गद्यं सूत्रमाह—

देवे दीवे १ नागे समुद्दे २ जक्खे दीवे ४ भूए य समुद्दे ८ सयंभुरमणे दीवे १६ सयंभुरमणे समुद्दे य ३१ ॥

यथा 'देवः' देवाभिधो द्वीपस्तदनु नागसमुद्रस्ततोऽपि जक्षो द्वीप- [स्ततोऽपि] भूतश्च समुद्रस्ततोऽपि स्वयंभूरमणो द्वीपः [ततोऽपि] स्वयंभूरमणसमुद्रश्च। अत्र च देवादिषु स्वयंभूरमणद्वीपपर्यन्तेषु पञ्चद्वीपसमुद्रेषु शेषाण्येकत्रिंशद्विमानान्येकं द्वे चत्वारि अष्टौ षोडश

क्रमेणोपरिभागे स्थितिनवलम्बन्ते । शेषद्वीपसमुद्राश्चावलिकागतविमानशून्योपरितनभागा एवेति ॥ एतेषां च श्रेणिगतविमानानां यावदन्तरं तत्प्रतिपादयितुमाह—

जे केइ विमाणिंदम्मि विमाणा तेसिमन्तरं जं तु ।
सो संखेज्जइभागो, उड्ढलोयस्स बोधव्वो ॥ २५५ ॥

ये केचित् 'विमानेन्द्रे' इन्द्रकविमानसमाननामन्युडुप्रस्तटादौ प्रस्तटविशेषे 'विमानाः' वृत्तादयस्तेषां 'अन्तरं' परस्परमन्तरालं यत्पुनर्वर्तते स संख्येयभागः, कस्य? इत्याह—ऊर्ध्वलोकस्य विस्तारक्षेत्रापेक्षया, अनुस्वारश्च प्राकृतत्वात्, 'बोद्धव्यः' मन्तव्यः । इदमुक्तं भवति—यानि श्रेणिगतविमानानि यत्रोर्ध्वलोके वर्तन्ते तस्य यद्विस्तारप्रमाणं तस्य संख्येयभागस्तेषां विमानानां परस्परमन्तरालप्रमाणमिति ॥२५५॥ अधुना यावन्ति प्रस्तटान्तराण्यूर्ध्वलोकमपेक्ष्य वर्त्तन्ते तद्दर्शयितुमाह—

बारेक्कारस दस सत्त तिण्णि तिण्णेव पत्थडाणं तु ।
दोण्हं दोण्हं कप्पाण अंतरा अट्ठ गेवेज्जा ॥ २५६ ॥

द्वादश सौधर्मैशानयोः, त्रयोदशानां प्रस्तटानां तत्र सद्भावेनेयतामेवान्तराणां भावात् । एवमेकादश सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः । दश ब्रह्मलोकलान्तकयोः । सप्त शुक्रसहस्रारयोः । त्रीण्यानतप्राणतयोः । त्रीण्येवारणाच्युतयोः । 'प्रस्तटानां तु' प्रस्तटानां पुनर्द्वयोर्द्वयोः कल्पयोरनन्तरमिहैव भावितयोः 'अन्तराणि' विचालरूपाणि वर्तन्ते । तथाष्टौ 'ग्रैवेयकाणि' ग्रैवेयकसंबन्धीन्यन्तराणीति ॥२५६॥ संप्रति तिर्यग्लोकात्कियद्दूरे उडुविमानमिति दर्शयन्नाह—

र्णानां विमानानामिति ॥ २५९ ॥ आदिमान्त्ययोर्विमानेन्द्रयोः प्रमाणं प्रतिपादयन्नाह—

पढमं उडुविमाणं, पणयालीसं भवे सयसहस्सा ।
एगं च सयसहस्सं, भणियं सव्वट्ठसिद्धं तु ॥ २६० ॥

'प्रथमं' प्रथमप्रस्तटवर्तितया, 'उडुविमानं' श्रेणिगतविमानप्रज्ञापनाविधिभूतं पञ्चचत्वारिंशद्भवेच्छतसहस्राणि योजनानामायामतो विष्कम्भतश्च, सर्वतो वृत्तरूपत्वात्तस्य । 'एकं च' एकं पुनर्योजनानां शतसहस्रं भणितं 'सवार्थसिद्धं' समस्तविमानोपरिवर्त्ति । 'तुः' पादपूरणार्थः ॥ २६० ॥ शेषेन्द्रकप्रमाणप्रतिपादनायाह—

तेण परं सेसाणं, पयराणं जे भवे विमाणिन्दा ।
वित्थारेण असंखाई सयसहस्साइं निद्दिट्ठा ॥ २६१ ॥

'तेन परं' इति ततः परं 'शेषाणां' उडुप्रस्तट [सर्वार्थसिद्ध-प्रस्तट] व्यतिरिक्तानां प्रतराणां संबन्धिनो ये भवेयुः 'विमानेन्द्राः' इन्द्रकनामानो विमानाः, [ते] किम् ? इत्याह—विस्तारेणासंख्येयानि योजनानां शतसहस्राणि विस्तीर्णा इति ॥ २६१ ॥ संप्रतीन्द्रकगतावलिकाप्रतिबद्धपुष्पावकीर्णविमानविस्तारप्रमाणप्रतिपादनायाह—

आवलियाहिं विमाणा, वित्थारेणं भणिया असंखेज्जा ।
संखेज्जमसंखेज्जा, भणिया पुप्फावकिण्णा उ ॥ २६२ ॥

आवलिकासु विमाना विस्तारेण भणिताः 'असंख्येयाः' असंख्येययोजनप्रमाणाः । 'संखेज्जमसंखेज्ज' त्ति संख्येययोजनविस्ताराः असंख्येययोजनविस्ताराश्च भणिताः पुष्पावकीर्णास्तु ॥ २६२ ॥

र्णानां विमानानामिति ॥ २५९ ॥ आदिमान्त्ययोर्विमानेन्द्रयोः प्रमाणं प्रतिपादयन्नाह—

पढमं उडुविमाणं, पणयालीसं भवे सयसहस्सा ।
एगं च सयसहस्सं, भणियं सव्वट्ठसिद्धं तु ॥ २६० ॥

'प्रथमं' प्रथमप्रस्तटवर्तितया 'उडुविमानं' श्रेणिगतविमानप्रज्ञापनाविधिभूतं पञ्चचत्वारिंशद्भवेच्छतसहस्राणि योजनानामायामतो विष्कम्भतश्च, सर्वतो वृत्तरूपत्वात्तस्य । 'एगं च' एकं पुनर्योजनानां शतसहस्रं भणितं 'सवार्थसिद्धं' सर्वान्तविमानोपरिवर्त्ति । 'तु' पादपूरणार्थः ॥ २६० ॥ शेषेन्द्रकप्रमाणप्रतिपादनायाह—

तेण परं सेसाणं, पयराणं जे भवे विमाणिंदा ।
वित्थारेणं असंखाइँ सयसहस्साइँ वित्थिण्णा ॥ २६१ ॥

'तेन परं' इति ततः परं 'शेषाणां' उडुप्रस्तट सर्वार्थसिद्ध प्रस्तट व्यतिरिक्तानां प्रतराणां संबन्धिनो ये भवेयुः 'विमानेन्द्राः' इन्द्रकनामानो विमानाः, ते किम्? इत्याह—विस्तारेणासंख्येयानि योजनानां शतसहस्राणि विस्तीर्णा इति ॥ २६१ ॥ सम्प्रतीन्द्रकवर्जितावलिकाप्रतिबद्धपुष्पावकीर्णविमानविस्तारप्रमाणप्रतिपादनायाह—

आवलियाइँ विमाणा, वित्थारेणं भणिया असंखेज्जा ।
संखेज्जमसंखेज्जा, भणिया पुप्फावकिण्णा उ ॥ २६२ ॥

आवलिकासु विमाना विस्तारेण भणिता 'असंख्येय' असंख्येययोजनप्रमाणाः । 'संख्येयासंख्येयाः' ति संख्येययोजनविस्तारा असंख्येययोजनविस्ताराश्च भणिताः पुष्पावकीर्णकास्तु ॥ २६२ ॥

पमाणंगुलओ पुढवाइपमाणा आणिज्जंति ते पमाणंगुलविक्खम्भेण आ-णेयव्वा न पमाणंगुलसूईए " त्ति। प्रमाणाङ्गुलविष्कम्भः सार्द्धोत्से-धाङ्गुलद्वयप्रमाणः, अनेनैव च प्रमाणाङ्गुलप्रमाणेन कूणिकस्य प्राप्तपरि-मितवर्षप्रमाणराज्यस्य वैशालीनगरीमात्रसाधनेऽपि लग्नद्वादशवर्षस्य तद-न्ववीचीनदेशाऽऽक्रमेण भरतक्षेत्रार्द्धं विजित्य वैताढ्यवर्तितिमिस्रगुहा-गमनमुपपद्यते, न पुनरन्यथा। यतोऽत्र सहस्रगुणत्वे किञ्चिदधिकाष्ट-त्रिंशत्सहस्राधिकलक्षद्वयप्रमाणं भरतार्द्धं लभ्यते। चतुःशतगुणत्वे च किञ्चिदधिकानि पञ्चनवतियोजनसहस्राणि। एतावत्तावच्छरप्रमाण-क्षेत्रम्। यत्पुनरर्वाचीनदेशभ्रमणक्रमेण धनुष्पृष्ठक्षेत्रप्रमाणमुत्पद्यते तद-तिबहु, एतच्च कूणिककालभाविभिस्तुच्छदेहप्रमाणैस्तुच्छगमनशक्तिभिश्च सैनिकैर्नातिक्रमितुं पार्यते। यतश्च "प्रद्योतनलेखाहरिको लोहजङ्घनाना लोहोपमानजङ्घतया प्राप्तयथार्थाभिधानः प्रभातसमये भरुकच्छादुत्थित आदित्यास्तसमये उज्जयिनीमार्गं पञ्चविंशतियोजनप्रमाणं महता प्रयत्नेन प्रोल्लङ्घितवान्" इत्यावश्यकचूर्णौ श्रूयते, न च ततोऽपि तदा कश्चि-च्छीघ्रगतिरभवत्। अतोऽन्येषां तद्गमनापेक्षयाऽर्द्धत्रिभागादिगमनाना-मेतावतः क्षेत्रस्य कथञ्चिदुल्लङ्घनं न संभाव्यते। न च सार्द्धद्विगुण-त्वेऽपि प्रमाणाङ्गुलस्य चक्रवर्तिग्रामनगरादीनि भरतक्षेत्रे न मान्ति, पाटीगणितागतगणितपदापेक्षया क्षेत्रप्रमाणानयने सङ्कतवृत्त्यैव ग्रामन-गरादीनां मानसंभवात्। तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्तीति॥

संप्रति शक्रादीनामीशानादीनां च पञ्च विमानानि मान्यात्मन एवाभाव्यानि तेषां नामनिर्देशाय गाथापञ्चकमाह—

पुव्वेण उ वेरुलियं, रुयगं पुण दक्खिणे दिसी (सा) भागे।
अवरेण असोगं पुण, मसक्कसारं च उत्तरओ॥ २६२॥

त्रिलोकस्य मध्यवर्तित्वात् । 'चउद्दिसिं' चतसृषु दिक्षु भवन्ति तन्नामानि विमानानीति ॥ २६५ ॥

एवंणामा उ भवे, कप्पविमाणा हवंति विण्णेया ।
जे उत्तरेण इंदा, तेसिं खलु हुंति पत्तेयं ॥ २६६ ॥

इयं च गाथा व्याख्यातार्थैव, परं ये तु उत्तरेणेन्द्रास्ते ईशानमाहेन्द्रलान्तकसहस्रारप्राणताच्युतनामानः षड् वक्तव्या इति ॥ २६६ ॥ यत्र च प्रस्तटे एतानि यच्च मध्यविमानस्य नाम तद्दर्शयितुमाह—

एव वि कप्पविमाणा, उवरिं कप्पाण होंति नायव्वा ।
मज्झिल्ला य विमाणा, कप्पसरिसनामया होंति ॥ २६७ ॥

एवमपि न केवलमेकद्व्यादय इत्यपिशब्दार्थः, कल्पविमानाः 'उवरिं' ति उपरितनप्रस्तटे त्रयोदशद्वादशादौ 'कल्पानां' स्वदेवलोकानां भवन्ति ज्ञातव्याः । दाक्षिणात्यानामिन्द्राणां दक्षिणस्यां दिशि, औदीच्यानामुत्तरस्यां दिशि । 'मध्यमाश्च' मध्यविमानाः पुनः कल्पसदृशनामका भवन्ति, केचित्सौधर्मेशानादिकल्पसमाननामान इत्यर्थः । यथा सौधर्मावतंसक ईशानावतंसक इत्यादीनि ॥ २६७ ॥ संप्रति त्रायस्त्रिंशेन्द्रसामानिकादिसंबन्धिविमानवक्तव्यतामाह—

तावत्तीसाण उ कंचणाइँ सामाणियाण सयकंता ।
पत्तेयविमाणा दक्खिणेण कप्पेसु तिसु होंति ॥ २६८ ॥

'त्रायस्त्रिंशानां तु' त्रायस्त्रिंशनाम्नां त्रयस्त्रिंशत्संख्यानां च पितृव्यादिमहत्तरस्थानीयदेवानां पुनः 'काञ्चनानि' काञ्चनमयत्वेन प्राप्तकाञ्चनाभिधानानि 'सामानिकानां' इन्द्रसमानरूपायुष्कादिगुणग्रामाणां देवविशेषाणामेव 'शतकान्तानि' शतकान्तरत्नविशेषमयानि 'प्रत्ये-

नेपथ्य प्राकृतत्वात्। 'चतुर्दिशि' चतसृषु दिक्षु भवन्ति चत्वारि
नानीति ॥ २६५ ॥

एवंणामा उ भवे, कप्पविमाणा हवंति विगणेया।
जे उत्तरेण इंदा, तेसिं खलु होंति पत्तेयं ॥ २६६ ॥

इयं च गाथा व्याख्यातार्थैव, परं ये तु उत्तरेणेन्द्रास्ते ईशानमाहे-
लान्तकसहस्रारप्राणताच्युतनामानः षड् वक्तव्या इति ॥ २६६ ॥ यत्र
प्रस्तटे एतानि यच्च मध्यविमानस्य नाम तद्दर्शयितुमाह—

पंच वि कप्पविमाणा, उवरिं कप्पाण होंति नायव्वा।
मज्झिल्ला य विमाणा, कप्पसरिसनामया होंति ॥ २६७ ॥

पञ्चापि न केवलमेकद्व्यादय इत्यपिशब्दार्थः, कल्पविमानाः
'उवरिं' ति उपरितनप्रस्तटे त्रयोदशद्वादशादौ 'कल्पानां' स्वदे-
वलोकानां भवन्ति ज्ञातव्याः। दाक्षिणात्यानामिन्द्राणां दक्षिणस्यां
दिशि, औदीच्यानामुत्तरस्यां दिशि। 'मध्यमाश्च' मध्यविमानाः
पुनः कल्पसदृशनामका भवन्ति, केचित्सौधर्मेशानादिकल्पसमाननामान
इत्यर्थः। यथा सौधर्मावतंसक ईशानावतंसक इत्यादीनि ॥ २६७ ॥
संप्रति त्रायस्त्रिंशेन्द्रसामानिकादिसंबन्धिविमानवक्तव्यतामाह—

तावत्तीसाण उ कंचणाइँ सामाणियाण सयकंता।
पत्तेयविमाणा दक्खिणेण कप्पेसु तिसु होंति ॥ २६८ ॥

'त्रायस्त्रिंशानां तु' त्रायस्त्रिंशनाम्नां त्रयस्त्रिंशत्संख्यानां च पितृ-
व्यादिमहत्तरस्थानीयदेवानां पुनः 'काञ्चनानि' काञ्चनमयत्वेन प्राप्त-
काञ्चनाभिधानानि 'सामानिकानां' इन्द्रसमानरूपायुष्कादिगुणग्रामाणां
देवविशेषाणामेव 'शतकान्तानि' शतकान्तरत्नविशेषमयानि 'प्रत्ये-

ोपश्च प्राकृतत्वात्। 'चतुर्दिशि' चतसृषु दिक्षु भवन्ति चत्वारि ानानीति ॥ २६५ ॥

एवंणामा उ भवे, कप्पविमाणा हवंति विग्णेया।
जे उत्तरेण इंदा, तेसिं खलु होंति पत्तेयं ॥ २६६ ॥

इयं च गाथा व्याख्यातार्थैव, परं ये तु उत्तरेणेन्द्रास्ते ईशानमाहेलान्तकसहस्रारप्राणताच्युतनामानः षड् वक्तव्या इति ॥ २६६ ॥ यत्र प्रस्तटे एतानि यच्च मध्यविमानस्य नाम तद्दर्शयितुमाह—

पंच वि कप्पविमाणा, उवरिं कप्पाण होंति नायव्वा।
मज्झिल्ला य विमाणा, कप्पसरिसनामया होंति ॥ २६७ ॥

पञ्चापि न केवलमेकद्व्यादय इत्यपिशब्दार्थः, कल्पविमानाः 'उवरिं' ति उपरितनप्रस्तटे त्रयोदशद्वादशादौ 'कल्पानां' स्वदेवलोकानां भवन्ति ज्ञातव्याः। दाक्षिणात्यानामिन्द्राणां दक्षिणस्यां दिशि, औदीच्यानामुत्तरस्यां दिशि। 'मध्यमाश्च' मध्यविमानाः पुनः कल्पसदृशनामका भवन्ति, केचित्सौधर्मेशानादिकल्पसमाननामान इत्यर्थः। यथा सौधर्मावतंसक ईशानावतंसक इत्यादीनि ॥ २६७ ॥ संप्रति त्रायस्त्रिंशेन्द्रसामानिकादिसंबन्धिविमानवक्तव्यतामाह—

तावत्तीसाण उ कंचणाइँ सामाणियाण सयकंता।
पत्तेयविमाणा दक्खिणेण कप्पेसु तिसु होंति ॥ २६८ ॥

'त्रायस्त्रिंशानां तु' त्रायस्त्रिंशनाम्नां त्रयस्त्रिंशत्संख्यानां च पितृ-
द.म म ानीयदेवानां पुनः 'काञ्चनानि' काञ्चनमयत्वेन प्राप्त-
म म 'सामानिकानां' इन्द्रसमानरूपायुष्कादिगुणग्रामाणां
।। ५ 'शतकान्तानि' शतकान्तरत्नविशेषमयानि 'प्रत्ये-

'परिषदः' पारिषद्यदेवा आत्मरक्षा अनीकाश्च 'एकविमाने' साधारण-रूप एव सामानिकाश्च। 'तथा' इति समुच्चये, लोकपालाश्चेति ॥ २७६ ॥ एतदेव व्याख्यातुमाह—

परिसाईया सव्वे, एगविमाणे हवंति नियमाओ।
कप्पे सणंकुमारे, माहिंदे बंभलोगे य ॥ २७७ ॥

'परिषदादिकाः' पारिषद्यप्रभृतयोऽनन्तरोक्ता देवविशेषाः 'सर्वे' निरवशेषा एकविमाने भवन्ति 'नियमाओ'त्ति नियमेन, केषु देवलोकेषु? इत्याह—कल्पे सनत्कुमारे माहेन्द्रे ब्रह्मलोके चेति ॥ २७७ ॥ अत्रैवार्थे उपपत्तिमाह—

परिसाईया सव्वे, उवरिं तु हवंति कारणं किं तं?।
भण्णइ जं उवरिमया, कप्पेसु न पेम्मराइल्ला ॥ २७८ ॥

परिषदादिकाः सर्वे 'उपरि तु' उपरितनदेवलोकेषु पुनरेकत्रैव भवन्तीत्यत्र कारणं किं तद्येनैवम्? 'भण्यते' उच्यते—'यद्' यस्मात्कारणात् उपरिमका देवाः 'कल्पेषु' स्वावासविमानलक्षणेषु 'न' नैव 'पेम्मराइल्ल' त्ति प्रेमरागिणः। रागशब्देनात्र मत्सर एव विवक्षितः। नात्यन्तं सौधर्मेशानदेवा इव परस्पररागद्वेषवन्तो वर्तन्त इत्येकविमानेऽपि वसतां तेषां तथाविधरागद्वेषाभावेन पुष्कलसन्निधानमेव एवेति ॥२७८॥ अथ लान्तकादिषु स्वपारिषद्यादिदेवानामवस्थानमाह—

तेण परं जे देवा, परिसाईया वसंति ते सव्वे।
इंदविमाणेसुं चिय, ईसाईदोसरहियत्ता ॥ २७९ ॥

ततः परं ये देवाः 'परिसाईय' त्ति पारिषद्याद्याः 'वसन्ति' अवतिष्ठन्ते ते 'सर्वे' निरवशेषाः, क? इत्याह—'इंदवि-

शक्रस्य देवराजस्य देवीनां भवति 'अवरोधः' अन्तःपुरम्, षोडशानां सहस्राणामष्टाभिर्गुणने एतावत्याः संख्यायाः संभवादिति। अङ्कतोऽपि १२८००० ॥ २८१ ॥ संप्रति सौधर्माधिपतौ स्वस्थितिकालं परिपालयति सत्युत्कृष्टादिस्थितयो देव्यः सौधर्मवास्तव्या यावत्यस्ततश्च्यवन्ते तदर्थप्रतिपादनाय गाथासप्तकमाह—

सक्कस्स देवरराणो, आउठिई जाव खिज्जए ताव।
अच्छरगणपरियट्टा, हवंति जावंतिया सुणसु ॥ २८२ ॥

शक्रस्य देवराजस्य 'आयुःस्थितिः' सागरोपमद्वयलक्षणा यावत्क्षीयते तावत् 'अप्सरोगणपरिवर्ताः' नवनवोत्पादलक्षणा भवन्ति यावन्तस्तान् शृण्विति ॥ २८२ ॥

चत्तालसयसहस्सा, कोडीणं होंति रूवमब्भहिया।
अच्छरगणा परियट्टा, बोधव्वा वज्जपाणिस्स ॥ २८३ ॥

चत्वारिंशच्छतसहस्राः कोटीनां भवन्ति 'रूवमब्भहिय' त्ति रूपेणाधिकानामुत्कृष्टरूपाणामित्यर्थः, मकारोऽलाक्षणिकः, अप्सरोगणानां विभक्तिव्यत्ययलोपौ प्राकृतत्वात् 'परिवर्त्ताः' परिवृत्तयो बोद्धव्याः 'वज्रपाणेः' शक्रस्येति ॥ २८३ ॥

चत्तालसयसहस्सा, कह होंता ? सुणसु भरणए एवं।
पलिओवमाइँ दोराणी, तिपंचसुराणजुए काउं ॥ २८४ ॥

चत्वारिंशच्छतसहस्राणि कोटीनामिति गम्यते, अप्सरोगणपरिवर्ताः कथं भवन्ति ? इति प्राह शिष्यः, आचार्योऽप्युत्तरमाह—शृणु भण्यते 'एवं' यथा, पल्योपमे द्वे 'त्रिपञ्चशून्ययुते' पञ्चदशशून्यसहिते कृत्वा विंशतिपल्योपमकोटीकोटी व्यवस्थाप्येत्यर्थः ॥२८४॥ ततः—

सत्तसुन्नं पाडेउं, लद्धा [illegible]कोडिरिक्खाओ ।
[illegible] त्ति पुणो, [illegible] य ता परपरत्ताओ ॥ २८७ ॥

'सत्तसुन्नं' सप्तकं [illegible] भागहारराशेः शून्यं तच्चै-
[illegible] 'पातयित्वा' अपनीय
[illegible] देवीपरिगृहीतानामिति ।
[illegible] ५०००००००००००००० । रूपाधिका इति यदुक्तं तद्
[illegible] इति पुनः [illegible] ? इत्याह—यतश्चैताः
[illegible] इति ॥ २८७ ॥ अथोत्कृष्टस्थितिदेवीपरिग्रहमानं
[illegible] देवीपरिग्रहमानमतिपादनायाह—

[illegible], [illegible] परिग्गहा ।
[illegible] ॥ २८८ ॥

समसुराणं पाडेउं, लद्धा चत्तालकोडीलक्खाओ ।
रूवब्भहिय त्ति पुणो, जओ य ता परमरूवाओ ॥ २८७ ॥

'समशून्यं' यत्प्रमाणं पञ्चाशल्लक्षणस्य भागहारराशेः शून्यं तच्चैकमेव विंशतिपल्योपमकोटीप्रमाणाद्भाज्यराशेः 'पातयित्वा' अपनीय पश्चात्पञ्चभिर्भागे लब्धाश्चत्वारिंशत्कोटिलक्षा देवीपरिवर्त्तानामिति । अङ्कतोऽपि ४०००००००००००००० । रूपाधिका इति यदुक्तं तद् व्याचष्टे–'रूपाधिकाः' इति पुनः कस्मादुक्तम्? इत्याह—यतश्च 'ताः' अप्सरसः परमरूपा इति ॥ २८७ ॥ अथोत्कृष्टस्थितिदेवीपरिवर्त्तप्रमाणं निगमयन् जघन्यस्थितिदेवीपरिवर्त्तप्रमाणप्रतिपादनायाह—

उक्कोसगठिईणं, एवइया चेव होंति परियट्टा ।
जाओ जहण्णठीया, कोडाकोडीओ ता वीसं ॥ २८८ ॥

'उत्कृष्टस्थितीनां' पञ्चाशत्पल्योपमायुष्काणां देवीनां 'एतावन्त एव' उक्तप्रमाणा एव भवन्ति परिवर्त्ताः । तथा याः 'जघन्यस्थितयः' पल्योपमप्रमाणायुष्का देव्यः कोटीकोट्यः प्रसिद्धरूपा एव 'ताः' इति विभक्तिव्यत्ययात् तासां विंशतिः परिवर्त्तानाम्, यावन्ति शक्रायुःकालराशौ पल्योपमानि तावन्तो जघन्यस्थितीनां देवीनां परिवर्त्ता इति भावः । अङ्कतश्च २००००००००००००००००० ॥ २८८ ॥

एताश्च देव्यः किं सर्वकल्पेषु भवन्ति? उत न? इति उच्यते-नेति, तर्हि क्व भवन्ति? सौधर्मैशानयोरिति ब्रूमः । तत्रापि किं प्रत्येकविमानवास्तव्याः साधारणविमानवास्तव्या वा? उच्यते–उभयथापि न दोषः । यदि प्रत्येकविमानवास्तव्यास्तर्हि कियन्ति विमानानि? इत्याह—

ल्योपमस्थितयस्ताः सौधर्मदेवानां प्रवीचारयोग्या वर्तन्ते। एवमीशानेऽपि याः साधिकपल्योपमादारभ्य यावन्नवपल्योपमस्थितयस्तास्तद्देवलोकदेवानामेव प्रवीचारविषयतामायान्ति। अन्याः पुनः पल्योपमसाधिकपल्योपमस्थितेरारभ्य यावद्दशपञ्चदशपल्योपमप्रमाणस्थितयस्तावद्यथाक्रमं सनत्कुमारमाहेन्द्रदेवानाम्। ततोऽपि याः समयाद्यधिकदशपञ्चदशपल्योपमस्थितयो यावद्विंशति[: पञ्चविंशति]श्च पल्योपमानि तावत्ता ब्रह्मलोकलान्तकदेवानाम्। ततो याः समयाद्यधिकास्थितयो यावत्त्रिंशत्पञ्चत्रिंशच्च पल्योपमानि तावत्ताः शुक्रसहस्रारदेवानाम्। अतोऽपि याः समयाद्यधिकस्थितयो यावच्चत्वारिंशत्पञ्चचत्वारिंशच्च तावत्ता आनतप्राणतदेवानाम्। अतोऽपि याः समयाद्यधिकस्थितयो यावत्पञ्चाशत् पञ्चपञ्चाशच्च तावत्ता आरणाच्युतदेवानां प्रवीचारयोग्या भवन्तीति। प्रवीचारक्रमश्च—"दो कायप्पवियारा कप्पा" (गा० ३४७) इत्यादिना वक्ष्यत इति॥ शेषविमानवक्तव्यतामाह—

सोहम्मे ईसाणे, जे सेसा मीसगा उ ते सव्वे।
तेण परं जे सेसा, सणंकुमारादि णिम्मीसा॥ २९०॥

सौधर्मे ईशाने [च] देवलोके ये 'शेषाः' षड्भ्यश्चतुर्भ्यश्च देवीविमानशतसहस्रेभ्यो व्यतिरिक्ताः 'मिश्रकास्तु' देवदेवीलोकसंकुला एव ते सर्वे विमानाः। 'तेन' इति ततः परं ये शेषाः 'सणंकुमाराइ' त्ति सनत्कुमारादिषु देवलोकेषु 'निर्मिश्राः' देवानामेव तत्रोत्पादः,

---

नवपल्योपमस्थितीनामीशानदेवभोग्यत्वं देवीनामुक्तं तत् परिगृहीता आश्रित्य संभाव्यते। अन्यथाऽपरिगृहीतानां पल्योपमायुष्काणां साधिकपल्योपमायुष्काणामेव क्रमेण सौधर्मे-

केचिदसंख्याता[ः केचिदसंख्याता]योजनकोटयः 'मानेन' आयामविष्कम्भलक्षणेन प्रमाणेनेति ॥२९३॥ अथ प्राकृतयोरेव विमानयोः परिधिमाह—

ऊयालं चिय लक्खा, सहस्स बावण्ण अड सय सियाला।
छ इगहिया धणुसय, पणछट्ठद्धंगुलं परिही ॥ २९४ ॥

एकोनचत्वारिंशच्चैव लक्षाः सहस्राणि द्वापञ्चाशद् अष्ट शतानि सप्तचत्वारिंशानि योजनानां षट् चैकाधिकानि धनुःशतानि तथाङ्गुलानां पञ्चषष्टिरर्द्धाङ्गुलं च परिधिः। अङ्कतोऽपि [योजनानि] ३९५२८४७ धनूंषि ६०१ अं० ६५ $\frac{1}{2}$। अयं च—"विक्खंभ वग्ग दहगुण करणी वट्टस्स परिरओ होइ।" इत्यनेन करणेनोत्पादनीय इति ॥२९४॥ संप्रति सर्वा देवजातीराश्रित्य शरीरप्रमाणं प्रतिपादयितुं गाथाद्वयमाह—

भवणवणजोतिसोहम्मीसाणे होंति सत्त रयणीओ।
एक्कक्कहाणि सेसे, दुदुगे य दुगे चउक्के य ॥ २९५ ॥

'भवनवनज्योतिःसौधर्मेशाने' भवनपतिषु व्यन्तरेषु ज्योतिष्केषु सौधर्मदेवलोके ईशाने च भवन्ति सप्त 'रत्नयः' हस्ताः, उत्सेधाङ्गुलनिष्पन्नाश्चैते गृह्यन्ते. "उस्सेहपमाणओ मिणसु देहं" इति वचनात्। अतः परं का वार्ता ? इत्याह—एकैकहानिः शेषे 'दुदुगे य' त्ति द्विके द्विके च द्विके चतुष्के च, चकारौ समुच्चयार्थौ। इदमत्रैदंपर्यम्—भवनपत्यादीशानान्तानां देवानां सप्त हस्ताः शरीरप्रमाणम्। सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः षट्। ब्रह्मलोकलान्तकयोः पञ्च। शुक्रसहस्रारयोश्चत्वारः। आनतप्राणतारणाच्युतेषु देवानां त्रयो हस्ताः शरीरप्रमाणमिति ॥ २९५ ॥

'[illegible]' इति [illegible] ? [illegible] '[illegible]' [illegible]- [illegible] ? [illegible]- [illegible]- [illegible]- [illegible] ? [illegible] '[illegible]' [illegible]- [illegible] [illegible] — [illegible]- [illegible]

[illegible] । [illegible] ।

[illegible]

[illegible]

इत्याह—['एकादिं'] एक आदिः—प्रथमो यस्य स तथा तम्, पुनः कीदृशम्? इत्याह—'एकाधिकं' एकेनाधिकमिति ॥ २०२ ॥ ततोऽपि किं कार्यम्? इत्याह—

तं आइसंजुत्तं, हिट्ठिमरयणीओ गच्छठाणसमा।
ठावेत्तु घेत्तुमेगं, एक्कारसभाग काउमहे ॥ ३०३ ॥

'तं' एकाद्यधिकतया स्थापितं गच्छराशिं आदिना—आदौ स्थापितेनैव राशिना संयुक्तं—समेतं कुर्यात्। तथा 'अधस्तनरत्नीन्' प्राग्देवलोकदेहप्रमाणहस्तान् सप्तादिलक्षणान्, कथंभूतान्? इत्याह—'गच्छस्थानसमान्' प्राग्निन्यस्तशोधयिष्यमाणराशिस्थानप्रमाणान् तदुपरिष्टादेव 'स्थापयित्वा' तावत्सु स्थानेषु विन्यस्येत्यर्थः, ततो गृहीत्वा एकं रत्निं तेभ्य एव रत्निभ्यः सकाशात् तं चैकादशभागान् कृत्वा 'अधः' इति तेभ्य एव रत्निभ्योऽधस्तात्स्थापयेति ॥ ३०३ ॥ ततोऽपि किम्? इत्याह—

आईसहियं सोहे, एक्कारसहित्तु (हिं तु) तत्थ जं सेसं।
तं सेसरयणिसहियं, अहिअहियतरुस्सयं जाण ॥ ३०४ ॥

आदिना—प्रागुक्तस्वरूपेण सहितं—गच्छस्थानसमं स्थापितं 'शोधयेत्' अपनयेत्। प्राक्कृतेभ्य एकादशभ्यस्तु भागेभ्यस्तत्र शुद्धे यच्छेषं तत् 'शेषरत्निसहितं' उद्धरितहस्तसमन्वितं 'अधिकाधिकाऽतरोच्छ्रयं' अधिकाधिकेषु—पूर्वपूर्वकल्पस्थितेद्व्यादिसागरोपमलक्षणाया एकादिक्रमेण वृद्धिमुपागतेष्वतरेषु—सागरोपमेपूच्छ्रयं देहगतं जानीहि ॥ ३०४ ॥ इयतस्य गाथाष्टकस्य भावार्थः—

सौधर्मेशानकल्पद्वयस्थितेर्द्विसागरोपमरूपायाः सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पद्वयस्थितेश्च सप्तसागरोपमरूपाया विशे(श्ले)षः पञ्च, तेभ्यश्चैकस्मिन्

त्वेयं यावत्सप्तसागरोपमस्थितीनां देवानां षड्हस्ताः शरीरोच्छ्रयो भवतीति।

स्थापना—

सागरो०	३	४	५	६	७
हस्ताः	६	६	६	६	६
अंशाः	४	३	२	१	०
छेदाः	११	११	११	११	०

अथ एतदर्थमेव कण्ठत एव भागहानिं प्रतिपिपादयिषुः गाथाद्वयमाह—

अयरोवमाइं जेसिं, दोण्णि ठिती तेसि सत्त रयणीओ।
सत्तेक्कारसभागा, रयणीए हाणि तइयम्मि ॥ २०५ ॥
अट्ठ चउत्थे नव चेव, पंचमे हाणि दस य छट्ठम्मि।
छ च्चेव य रयणीओ, पुण्णाओ सत्तमे अयरे ॥ २०६ ॥

'अतरोपमे' सागरोपमे 'येषां' देवानां 'द्वे' द्विप्रमाणे 'स्थितिः' आयुष्कालस्तेषां सप्त 'रत्नयः' हस्ता देहोच्छ्रयः। अयमभिप्रायः—पल्योपमादारभ्य यावद्द्विसागरोपमस्थितिकालः पूर्यते तावत्सप्तैव हस्ता देहमानम्। सप्तैकादशभागा 'रत्नेः' हस्तस्यैकादशभागीकृतस्य हानिः क्रियते तृतीये सागरोपमे, सागरोपमत्रयायुष्काणां देवानां षड् हस्ताश्चत्वारश्चैकादशभागा देहमानमित्यर्थः ॥ २०५ ॥ अष्टैकादशभागाश्चतुर्थे सागरोपमे नव चैव पञ्चमे हानिर्दश च षष्ठे सागरोपमे षड् चैव च रत्नयः पूर्णाः सप्तमेऽतर इति ॥ २०६ ॥

यदा तु ब्रह्मलोकलान्तकयोर्देवदेहमानं जिज्ञास्यते तदा सप्तानां चतुर्दशानां च सागरोपमाणामुत्कृष्टस्थितिरूपाणां विशे(श्ले)षो विधीयते, स च सप्त सागरोपमाणि, तस्मादेकं रूपं गृह्यतेऽवशिष्टाः षड्, तच्च रूपमेकादशभिर्भागैर्विभज्यते तदधश्चैकादशच्छेदः। अयं च राशिर्द्विधा स्थाप्यते, यथा—

११	११
११	११

तत्र षड्रूपो यः शेषराशिः स प्रथमादेकादशराशेः पात्य- तेऽवशिष्टाः पञ्चैकादशभागाः ५/११ ➡

स्थितः सर्वकनकमयः । स चानेकैः पञ्चवर्णैः कपिशीर्षैर्योजनायामै रर्द्धयोजनविस्तृतैः किञ्चिदूनयोजनोच्छ्रितैर्मणिमयैरुपशोभितः । तस्य चैकैकस्यां बाहायामेकैकं द्वारसहस्रं भवति । तानि च द्वाराणि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितानि अर्द्धतृतीययोजनशतविस्तृतानि तावत्प्रमाणप्रवेशानि रत्नकनकमयानि । विमानमध्यभागवर्तिवक्ष्यमाणलक्षणा उपकारिकालयनोपरिप्रासादा पूर्वोत्तरस्यां दिशि योजनशतायामा पञ्चाशद्योजनविस्तृता योजनसमुच्छ्रिता सभा सुधर्माख्या रम्या भवति । उपकारिकालयनमध्ये च मूलप्रासादः पञ्चयोजनशतोच्चः, अर्द्धतृतीययोजनशतविस्तृतः । एतत्सर्वं [illegible] साक्षान्नैवोपलभ्यते । एतदर्द्धं च सर्वेषु अमरनगरादिष्वपि वाच्यम् । प्रस्तुतमुच्यते, द्वारप्रमाणं सहस्रद्वयलक्षणं [illegible] ॥२०८॥ तथा -

[illegible] ।

[illegible] ॥२०९॥

[illegible]

[illegible]

परं मूलप्रासादापेक्षया अर्द्धार्द्धप्रमाणा आयामविष्कम्भोच्चत्वे द्रष्टव्याः ॥ २०९ ॥ अथ कल्पेष्वेव वक्तव्यान्तरसूचिकां द्वारगाथामाह—

कप्पाण पइट्ठाणं, संठाणविमाणबाहउच्चत्तं ।
संखेज्जवित्थडा वि य, वण्णो माणो य गंधे य ॥२१०॥

'कल्पानां' सौधर्मादिलक्षणानां प्रतिष्ठन्ति—प्रतिष्ठां लभन्ते विमानान्यस्मिन्निति 'प्रतिष्ठानं' घनोदध्यादि तत्स्वरूपतो वाच्यम्। तथा 'संस्थानविमानाबाधोच्चत्वं' तत्र संस्थानं वृत्तादि, विमानानि विष्कम्भतः परिक्षेपतश्च, बाधा—क्षयस्तद्विपर्ययादबाधा—शाश्वतभाव इत्यर्थः, उच्चत्वं विमानानां तत्पीठानां चोच्चभावो वक्तव्यः। तथा संख्यातविस्तरा अपिचेतिशब्दादसंख्यातविस्तराश्च। तथा 'वर्णः' शुक्लादिः 'मानं' प्रतिष्ठानबाहल्यविमानोच्चत्वसंयोजने 'चः' समुच्चये 'गन्धः' घ्राणेन्द्रियग्राह्यो गुणः, चशब्दात्स्पर्शादिश्च वक्तव्य इति ॥ २१० ॥ सांप्रतमेतान्येव द्वाराणि व्याचिख्यासुर्गाथादशकमाह—

घणउदहिपइट्ठाणा, दोसादिंसु तिसु य घणवाओ ।
तीसु य तदुभयम्मी, आगासपइट्ठिया सेसा ॥ २११ ॥

घनः—निबिडः स चासावुदधिश्च—उदकराशिर्घनोदधिः प्रतिष्ठानं—उक्तलक्षणं येषां ते घनोदधिप्रतिष्ठाना विमाना सौधर्मादिकयोः कल्पयोः। तथा 'त्रिषु च' सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोककल्पेषु पुनः 'घनवातः' घनवातप्रतिष्ठिता विमाना इत्यर्थः। 'तीसु य' त्ति त्रिषु लान्तकशुक्रसहस्रारेषु पुनः 'तदुभये' घनोदधिघनवातलक्षणे विमाना वर्त्तन्ते। 'आकाशप्रतिष्ठिताः' शुद्धाकाशलब्धप्रतिष्ठानाः 'शेषाः' आनतादिदेवलोकविमानाः सन्तीति। उक्तञ्च—"घणउदहिपइट्ठाणा, सुरभव-

होंति दोसु कप्पेसु । तिसु वायपइट्ठाणा, तदुभयसु पइट्ठिया तीसु ॥ १ ॥ तेण परं उवरिमया, आगासंतरपइट्ठिया सव्वे । एस पइट्ठाण-विही, उड्ढंलोए विमाणाणं ॥ २ ॥" इति ॥ ३११ ॥

ननु तिष्ठत्ता(तिष्ठतु ता)वत्साम्प्रतं प्रस्तावप्राप्तमपि संस्थानद्वारम्, एतद्वयं ज्ञातुमिच्छामः—किमेतान्यावलिकाप्रविष्टानि विमानानि पुष्पावकीर्णानि च सर्वदेवावासेषु भवन्ति ? उतास्ति कश्चिद्विशेष इति ?, अत्रोच्यते—

आवलियपविट्ठा बाहिरा य जा उवरिमा उ गेवेज्जा ।
आवलियपविट्ठा चेवऽणुत्तरा जे विमाणवरा ॥ ३१२ ॥

' आवलिकाप्रविष्टा बाह्याश्च ' प्रतीतरूपा एव विमानाः, किम् ? इत्याह—यावदुपरिमाणि ' तुः ' पूरणार्थः ग्रैवेयकाणि, सौधर्मेशानाभ्यामारभ्य यावदुपरिमाणि ग्रैवेयकाणि तावत्सर्वदेवलोकेष्वावलिकाप्रविष्टानि तदितराणि च विमानानि सन्तीति भावः । एतच्च प्रायो व्यवहारापेक्षमेव, यतोऽधस्तनग्रैवेयकत्रिके आवलिकाप्रविष्टान्येव विमानानि सन्तीति । आवलिकाप्रविष्टाश्चैव ' अणुत्तराः ' न विद्यन्ते उत्तराणि—[प्रधानानि] वर्णगन्धरसस्पर्शादिभिर्गुणैर्विमानानि येभ्यस्ते तथा ' ये ' इति समयप्रसिद्धाः, अत एवाह—' विमानवराः ' प्रधानविमानाः सर्वार्थसिद्धप्रस्तटविमाना इति भावः ॥ ३१२ ॥ उक्तमपि प्राक् सर्वविमानसंस्थानं द्वारगाथोपन्यस्तसंस्थानद्वारानुरोधेनाह—

तत्थावलियपविट्ठा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।
पुप्फावकिण्णगा पुण, अणेगविहरूवसंठाणा ॥ ३१३ ॥

व्याख्यातार्थैवेयं गाथा । एतद्द्वारोपन्यासः किमर्थमिह ? इति चेत्,

परिमाणं ' ति " क्रमू पादविक्षेपे " इति वचनात् क्रमः—पादविक्षेपलक्षणस्तस्य परिमाणं भवति, इदं क्षेत्रतः क्रमपरिमाणम् । कालतस्तु—' अहाइ छम्मासियं तु कालस्स ' त्ति दिवसमादिं कृत्वा पण्मासं यावदनेन क्रमेण गमनं तत् पाण्मासिकं क्रमपरिमाणं कालतो भवति । 'आयामपरिहिवित्थर' त्ति आयामः—दैर्घ्यं परिधिः—परिक्षेपः विस्तारः—विष्कम्भस्तान् यथासंभवं ' देवगतिभिः ' चण्डादिकाभिः पूर्वोक्तक्रमपरिमाणयुक्ताभिर्मिमीत इति संबन्धः । " चंडाए विक्कंभो, चवलाए तह य होइ आयामो । अब्भिंतर जवणाए, बाहिरपरिही उ वेगाए ॥ १ ॥ " मातव्या इति क्रियायोगः । " चत्तारि वि सकमेहिं, चंडाइगईहिँ जंति छम्मासं । तह वि न वि जंति पारं, केसिंचि सुरा विमाणाणं ॥ १ ॥" अत्र चाभ्यन्तरपरिधिर्विमानप्राकारमध्यभागमपेक्ष्य बाह्यपरिधिस्तु विमानपृथ्वीपर्यन्तमपेक्ष्य मन्तव्य इति ॥ तथा 'जीवाः' एकेन्द्रियाः पृथिवीकायिकरूपाः चकारस्य व्यवहितसंबन्धात् 'पुद्गलाश्च' औदारिकादिवर्गणारूपाः ' व्युत्क्रामन्ति ' निरन्तरं विमानतयोत्पद्यन्ते, उपलक्षणाच्च्यवन्ते न तु विमानाकारः । यत एवं ततस्तानि शाश्वतानि विमानानि द्रव्यरूपतया वर्तन्त इति ॥ ३१४ ॥ अथोच्चत्वद्वारं गाथाद्वयेनाह—

सोहम्मे ईसाणे, उच्चत्तं पंच जोयणसयाइं ।
सेसाण वि सव्वेसिं, सयपरिवड्ढीएँ नेयव्वं ॥ ३१५ ॥

' सौधर्मे ईशाने ' सौधर्मेशानयोः कल्पयोरित्यर्थः, उच्चत्वं विमानमध्यवर्तिप्रधानप्रासादानां पञ्च योजनशतानि । शेषाणामपि कल्पानां सर्वेषां शतपरिवृद्ध्योच्चत्वं नेतव्यमिति ॥ ३१५ ॥

सोहम्मीसाणेसुं, विमाणपुढवीण होइ बाहल्लं।
सत्तावीस सयाइं, सयपरिहीणा य सेसेसुं ॥ २१६ ॥

सौधर्मेशानयोः 'विमानपृथ्वीनां' घनोदधिलक्षणा (ण) प्रतिष्ठानोपरिभागगतानां विमानपीठबन्धरूपाणां भवति 'बाहल्यं' पिण्डः, कियत्संख्यम्? इत्याह—सप्तविंशतिशतानि। शतपरिहीणाश्च विमानपृथिव्यः 'शेषेषु' देवलोकेषु ॥ २१६ ॥

अयमस्य गाथाद्वयस्याभिप्रायः—प्रथमकल्पद्वये पञ्चशतोच्छ्रयाः प्रासादाः, सप्तविंशतिशतानि च बाहल्यतो विमानपृथिव्यः। सनत्कुमारमाहेन्द्रयोस्तु षट्शतान्युच्छ्रयो विमानानाम्, षड्विंशतिशतानि च पृथ्वीबाहल्यम्। एवं ब्रह्मलोकलान्तकयोः सप्तशतानि विमानोच्छ्रयः पञ्चविंशतिशतानि च पृथ्वीबाहल्यम्। एवमेकैकशतवृद्धो विमानोच्छ्रयः एकैकशतहीनं च पृथ्वीबाहल्यं तावद्वाच्यं यावत्सर्वार्थसिद्धप्रस्तटे एकादशशतानि विमानोच्छ्रयः, एकविंशति [शतानि] च पृथ्वीबाहल्यम्। उभयमीलने च सर्वत्र द्वात्रिंशत्संपद्यत इति॥ अधुना संख्यातासंख्यातविस्तरद्वारम्—

सव्वे वि विमाणा खलु, संखमसंखेज्जवित्थडा होंति।
नवरं अणुत्तरेसुं, एगे संखेज्जविच्छिन्ने ॥ २१७ ॥

सर्वेऽपि विमानाः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'संखमसंखेज्जवित्थड' त्ति केचित्संख्येयविस्तराः केचिदसंख्येयविस्तराः सर्वप्रस्तटेषु भवन्ति। नवरं 'अनुत्तरेषु' पञ्चसु विमानेषु मध्ये 'एकः' सर्वार्थसिद्धविमानः 'संख्येयविस्तीर्णः' लक्षयोजनप्रमाणविस्तारः। शेषास्तु चत्वारः सामर्थ्यादसंख्येययोजनविस्तारा इति ॥ २१७ ॥ अथ वर्णद्वारम्—

पढमेसु पंचवण्णा, एक्कगहाणी उ जा सहस्सारो ।
दो दो कप्पा तुल्ला, तेण परं पोंडरीयाइं ॥ २१८ ॥

प्रथमयोर्द्वयोर्देवलोकयोः पञ्च—कृष्णनीलरक्तलोहित[1]शुक्ललक्षणाः वर्णाः—चक्षुरिन्द्रियग्राह्या गुणविशेषा येषां ते पञ्चवर्णा विमाना वर्तन्ते । तदुपरि का वार्त्ता? इत्याह—'एकैकहानिस्तु' एकैकवर्णहानिः पुनर्वक्तव्या, कियद्दूरं यावद्? इत्याह—यावत् 'सहस्रारः' अष्टमः कल्पः, आह किं प्रतिकल्पमेकैकवर्णहानिः ? उत कथञ्चिदन्यथा ?, अन्यथेति ब्रूमः । कुतः ? यतः—'द्वौ द्वौ' सनत्कुमारमाहेन्द्रादिलक्षणौ 'तुल्यौ' सदृशवर्णतया समानौ कल्पौ वर्त्तेते । एतदुक्तं भवति—सनत्कुमारमाहेन्द्रयोश्चतुर्वर्णाः, ब्रह्मलोकलान्तकयोस्त्रिवर्णाः, शुक्रसहस्रारयोर्द्विवर्णा विमाना भवन्ति । तदुपरि विधिमाह—'तेन' इति ततः—सहस्रारात् 'परं' अग्रत आनतप्रभृतिसर्वार्थसिद्धपर्यन्तानि 'पुण्डरीकाणि' धवलानि शङ्खेन्दुकुन्दतुषारहारसमवर्णानीति भावः ॥ २१८ ॥ संप्रति मानद्वारम्—

होइ पमाणं सव्वेसु चेव बत्तीस जोयणसयाइं ।
सोहम्माईयाणं, बाहल्लुच्चत्तसहियाणं ॥ २१९ ॥

भवति प्रमाणं सर्वेषु चैव विमानेषु द्वात्रिंशद्योजनशतानि, केषाम् ? इत्याह—'सौधर्मादीनां' [सौधर्म] देवलोकादीनां 'बाहल्योच्चत्वसहितानां' योजितपीठबाहल्यप्रसादोच्छ्रयाणामिति ॥ २१९ ॥ इदानीं गन्धद्वारं चशब्दाक्षिप्त (प्तानि) द्वारान्तराणि चाह—

१ अत्र "लोहित" स्थाने "हारिद्र" इति भाव्यम् ।

अच्चंतसुरहिगंधा, फासे नवणीयमउयसुहफासा ।
निच्चुज्जोया रम्मा, सयंपभा ते विरायंति ॥ २२० ॥

अत्यन्तं—अतिशयेन सुरभिः—मृगमदघनसारागुरुप्रभृतिसुगन्धिद्रव्यकल्पोपमानो गन्धो येषां तेऽत्यन्तसुरभिगन्धाः, 'स्पर्शे' स्पर्शविषये नवनीतवन्मृदुकः शुभः स्पर्शो येषां ते नवनीतमृदुकशुभस्पर्शाः, तथा 'नित्योद्द्योताः' शशाङ्कार्कादिबिम्बवन्निरन्तरस्फुरत्तारतेजःपुञ्जप्रकाशितदिक्चक्राः, अत एव 'रम्याः' रमणीयाः 'स्वयम्प्रभाः' स्वयं—आत्मनैवान्यनिरपेक्षा प्रभा—प्रभावो येषां ते तथा 'ते' विमानाः 'विराजन्ते' चकासतीति ॥ २२० ॥ इत्थं विमानस्वरूपगतां द्वारगाथामुपन्यस्य व्याख्याय चेदानीं तद्गतदेववक्तव्यताप्रतिबद्धां द्वारगाथामाह—

उववायपरीमाणं, अवहारुच्चत्तमेव संघयणं ।
संठाणगंधफासे, ऊसासो चेव आहारो ॥ २२१ ॥

उपपातेन सह परीमाणं, कुतो देवा उत्पद्यन्ते ? किञ्च तेषां परिमाणम् ? इत्येवंलक्षणम् । अपहारश्चोच्चत्वं चापहारोच्चत्वम्, 'एवः' समुच्चये । तत्रापहारो नाम वर्तमानसमयदेवलोकदेवानां समयापहारेणापहारकालः । 'उच्चत्वं' शरीरप्रमाणम् । 'संहननं' अस्थिसञ्चयविशेषः । संस्थानं च गन्धश्च स्पर्शश्च संस्थानगन्धस्पर्शाः । उच्छ्वासः 'चेव' इति भिन्नक्रमः(मे)तत आहारश्चैव वाच्य इति ॥२२१॥ एनामेव द्वारगाथां व्याचिख्यासुर्गाथाचतुर्दशकमाह—

सोहम्मीसाणेसुं, उववाओ अकम्मकम्मभूमीणं ।
पंचिंदियतिरियनरेहिं कम्मभोमेहिं सेसाणं ॥ २२२ ॥

सौधर्मेशानयोः कल्पयोः 'उपपातः' उत्पत्तिः कुतः सकाशात्? इत्याह—कर्म—कृष्यादि मोक्षसाधकं वा सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राराधनरूपं तत्प्रतिषेधादकर्म, कर्म चोक्तलक्षणमेव, ततोऽकर्मणः कर्मणश्च योग्या भूमयोऽकर्मकर्मभूमयः। तत्र त्रिंशद्देवकुर्वादिका अकर्मभूमयः, पञ्चदश भरताद्याः कर्मभूमयः, तासां संबन्धिभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्नरेभ्यः संज्ञितिर्यग्भ्यो नरेभ्यश्चेत्यर्थः। शेषकल्पनिर्द्धारणार्थमाह—कर्मप्रधाना भूमिः—जन्मक्षेत्रं येषां ते कर्मभूमास्तेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्नरेभ्य एव सकाशादुत्पत्तिः 'शेषाणां' इति विभक्तिव्यत्ययात् शेषेषु—सनत्कुमारादिदेवलोकेष्विति ॥ २२२ ॥ तथापि विशेषमाह—

पंचेंदियतिरियाणं, उववाओ होइ जा सहस्सारो।
सेसाण सुरगणाणं, होइ मणुस्सेहिं उववाओ ॥ २२३ ॥

'पञ्चेन्द्रियतिरश्चां' संज्ञिरूपाणामुपपातो यावद्भवेत् सहस्रारः, सहस्रारं यावदित्यर्थः। 'शेषाणां' आनतप्राणतादिसंबन्धिनां सुरगणानां भवति मनुष्येभ्य उपपात इति ॥ २२३ ॥

संजयमीसगअस्संजयाण उववाओ अच्चुओ जाव।
गेवेज्ज मीसरहिया, तेण परं संजया चेव ॥ २२४ ॥

संयतमिश्रकाऽसंयतानामुपपातः 'अच्युतो यावत्' अच्युतं यावदित्यर्थः। तत्र संयताः—सर्वथा षड्जीवनिकायवधव्यावृत्ताः ब्रह्मचारिणो निगृहीतेन्द्रियकषायाः सम्यक्प्रत्युपेक्षणाद्यनुष्ठानपरायणाः प्रमत्ताद्याः प्राणिविशेषाः। मिश्रकाः—संयमानुष्ठानान्मिश्रभावमापन्ना देशविरता इति यावत्। असंयताः—देशसर्वसंयमशून्या मिथ्यादृष्ट्यादयोऽविरतसम्यग्दृष्टिपर्यन्ताः, परं सम्यग्मिथ्यादृष्टिवर्जा इह गृह्यन्ते,

" न सम्ममिच्छो कुणइ कालं " इति वचनात् तेषां क्वचिदप्युपपाताभावात्। 'गेवेज' त्ति ग्रैवेयकेषु 'मिश्ररहिताः' असंयताः संयताश्चेत्यर्थः। तत्रासंयता ये खलु ऋद्धिपूजायशस्कामा नैर्ग्रन्थं लिङ्गमापन्ना आरब्धपरिपूर्णयतियोग्यक्रियाकाण्डा अन्तरङ्गभावशून्यास्त एव गृह्यन्ते। यथोक्तम्—" जे दंसणवावन्ना, लिंगग्गहणं करेंति सामन्ने। तेसिं पि य उववाओ, उक्कोसा जाव गेवेज्जा ॥ १ ॥ " 'तेन परं' इति ततः—ग्रैवेयकेभ्योऽग्रे संयताश्चैवोत्पद्यन्ते, नासंयता नापि संयतासंयता इति ॥ ३२४ ॥ अथ परिमाणद्वारम्—

उक्कोसेण असंखा, उववज्जंती जहन्नएगोगो।
जा सहसारो कप्पो, तेण परं जाण संखेज्जा ॥ ३२५ ॥

'उत्कर्षेण' प्रकर्षवृत्त्या असंख्याः 'उपपद्यन्ते' जायन्ते देवतया तिर्यग्मनुष्या एकसमयेन। जघन्येन 'एकः' तिर्यगादिः, कियद्दूरमयं व्यवहारः? इत्याह—यावत्सहस्रारः कल्पः। 'तेन परं' सहस्रारात्कल्पादूर्ध्वं जानीहि यथा संख्येया एवोत्पद्यन्ते, यतः संज्ञिमनुष्याणामेव तत्रोत्पत्तिस्तेषां च प्रकृत्यैव संख्यातरूपत्वादिति ॥ ३२५ ॥ संप्रत्यपहारद्वारम्—

ओसप्पिणिउस्सप्पिणि, संखाईयाहिँ जा सहस्सारो।
तेण परं अवहारो, पलियअसंखेज्जभागेणं ॥ ३२६ ॥

अवसर्पिण्युत्सर्पिणीभिः विभक्तिलोपश्च प्राकृतत्वात्, संख्यातीताभिरपहार इत्युत्तरेण योगः, यावत्सहस्रारः, प्रतिसमयापहारेण तत्रोत्पत्रोत्पद्यमानदेवानामपह्रियमाणानामसंख्यातावसर्पिण्युत्सर्पिणीसमयैः सर्वापहारो भवतीति भावः। 'तेन परं' आनतादिकल्पेष्वपहारः

'पल्याऽसंख्येयभागेन' अद्धापल्योपमस्यासंख्येयतमांशेन । अयमत्र भावः—असंख्यातासूत्सर्पिण्यवसर्पिणीषु यावन्तः समयास्तावन्तः सौधर्मादिषु सहस्रारान्तेषु कल्पेषु प्रत्येकं समुदायेन च प्रागुत्पन्नोत्पद्यमानका देवा लभ्यन्ते । पल्योपमासंख्येयभागसमयप्रमाणाश्चानतादिषु सर्वार्थसिद्धबहिर्वर्तिविमानपर्यन्तेष्विति ॥ ३२६ ॥ अधुनोच्चत्वद्वारम्—

सोहम्मे ईसाणे, उच्चत्तं होइ सत्त रयणीओ ।
एक्केक्कहाणि सेसे, दुदुगे य दुगे चउक्के य ॥ ३२७ ॥
गेवेज्जेसुं दोरयणी, एक्का रयणी अणुत्तरेसुं तु ।
भवधारणिज्ज एसा, उक्कोसा होंति णायव्वा ॥ ३२८ ॥

सौधर्मे ईशाने 'उच्चत्वं' शरीरोच्छ्रयो भवतीति देवानाम्, कियान्? इत्याह—सप्त 'रत्नयः' हस्ताः, उत्सेधाङ्गुलापेक्षमेतत्, "उस्सेहपमाणओ मिणसु देहं" इति वचनात् । शेषदेवस्थानदेहोच्छ्रयसिद्धयर्थमाह—'एकैकहानिः' एकैकस्य हस्तस्य परिहाणिः कर्तव्या, क्व? इत्याह—'सेसे' त्ति वचनव्यत्ययात् 'शेषेषु' सनत्कुमारादिषु । कथम्? इत्याह—द्विके द्विके चकारस्य भिन्नक्रमत्वाद्द्विके च चतुष्के च । अयमत्र भावः—सौधर्मेशानयोः सप्त हस्ताः, सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः षट्, ब्रह्मलोकलान्तकयोः पञ्च, शुक्रसहस्रारयोश्चत्वारः, आनतप्राणतारणाच्युतेषु त्रय इति ॥ ३२७ ॥ ग्रैवेयकेषु सर्वेष्वपि द्वौ । एको रत्निरनुत्तरेषु, लिङ्गव्यत्ययः प्राकृतत्वात् । 'तुः' पुनरर्थः । 'भवधारणीया' भवं यावद्धार्यते या सा भवधारणीया—स्वाभाविकी 'एषा' सप्तहस्तादिका देहावगाहना उत्कृष्टा भवति ज्ञातव्येति ॥ ३२८ ॥ अथैतेषामेव जघन्यामवगाहनामाह—

अंगुलभागमसंखो, सुराण ओगाहणा जहन्ना उ ।
सव्वेसु सयसहस्सं, उत्तरवेउव्वि उक्कोसा ॥ २२९ ॥

अङ्गुलभागः ‘असंख्यः’ असंख्येयः ‘सुराणां’ देवानामवगाहना ‘जघन्या’ सर्वजघन्या, ‘तुः’ पूरणे, इयं चोत्पत्तिकाले भवति । उत्तरवैक्रियाणां तूत्कृष्टामवगाहनामाह— ‘सर्वेषु’ देवस्थानेषु ‘शत-सहस्रं’ योजनलक्षं यावदुत्तरवैक्रियोत्कृष्टावगाहना भवति । उत्तर-वैक्रियस्य जघन्या त्वङ्गुलसंख्येयभागमाना, प्रयत्नेन तस्य तथाविध-नैपुण्याभावादिति ॥ २२९ ॥ [अथ संहनन] द्वारम्—

संघयणेण सुराणा, असंघयणी महाबला सुरा ।
ताणा महाणुभावा, अणादियगुणा विरायंति ॥ २३० ॥

‘संहननेन’ तथाविधास्थिसंचयरूपेण, विचार्यमाणाः ‘सुराः’ देवाः कीदृशाः ? इत्याह— ‘असंहनिनः’ षण्णां संहननानामन्यतमेनापि रहिताः, वैक्रियशरीरत्वेन तस्य तथाविधास्थिसंचयस्य अभावात् । यत उक्तम्— “नेवट्ठी नेव सिरा, देवाण सरीरसंघयणं ।” महाबलाः प्रकर्षेण संहननाभावेऽपि विक्रियन्ते: ‘सुराः’ अतिशयप्रभूतबल-वन्तः ‘तेषां’ निर्मितस्वरूपः ‘महानुभावाः’ अचिन्त्यशक्ति-तयाऽतिशयप्रभूतस्य हृदिस्थाः ‘अनादिगुणाः’ अनादि-कायष्टविधगुणलब्धाः सन्तः ‘विराजन्ते’ शोभन्ते (राजन्ते) । नाभिषट्देवकेषाम्, सर्वेषु संहननस्य दुर्गतितया सन्नादर्शन-मन्तव्यमिति ॥ २३० ॥ अथ संस्थानद्वारम्—

सव्वेसिं देवाणं, समचउरंसं पसत्थसंठाणं ।
[illegible] ॥ २३१ ॥

'सर्वेषां' जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदभाजां भवनपत्यादिभेदभाजां वा 'संस्थानं' शरीराकारः समाः–शरीरलक्षणानुवर्तनेनाविषमाश्चतस्रोऽस्रयः–देहपार्श्वलक्षणा यत्र तत्समचतुरस्रम्, महान् अर्घः–विशिष्टार्थसाधकत्वसंभावनालक्षणो यस्य तत्तथा तादृग्माहात्म्यं यस्य तन्महार्घमाहात्म्यम् । भवधारणीयशरीरापेक्षमेतत् । उत्तरवैक्रियं पुनः शरीरं नानाविधरूपाणि–समचतुरस्रन्यग्रोधपरिमण्डलादीनि संस्थानानि यत्र तत्, नानाविधरूपसंस्थानत्वादस्येति ॥३३१॥ संप्रति गन्धद्वारम्—

गंधेण सुरहिगंधा, सुहफासा विम्हयं जणंतहियं ।
सिंबलिरूयब्भहिया, अणोवमा अरयलंविच्छा ॥ ३३२ ॥

'गन्धेन' घ्राणेन्द्रियग्राह्यगुणलक्षणेन यदा पर्यालोच्यन्ते तदा किम्? इत्याह—'सुरभिगन्धाः' मृगमदकर्पूरागुरुप्रभृ[त्य]तिशायिदेहसौगन्ध्यभाजः । अथ स्पर्शद्वारम्—सुखहेतुत्वात्सुखः शुभो वा स्पर्शः शरीरप्रभवो येषां ते सुखस्पर्शाः, 'विस्मयं' अहो! किमेतदिति चित्तचमत्कारलक्षणं 'जनयन्ति' वितन्वते 'अधिकं' शेषशुभभावजनितविस्मयापेक्षातिरिक्तं दृष्टाः सन्तः, पुनः स्पर्शमेव व्यनक्ति– 'शाल्मलीरूताभ्यधिकाः' शाल्मलेर्वृक्षस्य यद् रूतं अर्कतूलादिभ्योऽपि सुकुमालप्रकृति ततोऽप्यधिकसौकुमार्याः, 'अनुपमाः' रूपलावण्यादिगुणविपर्ययेणाऽप्युपमातुमशक्याः । वर्णकप्रस्तावादपरमप्याह—'अरयलंविच्छ' त्ति अरजसः–शरीरवस्त्रादिषु मललक्षणरजोरहिताः, अलम्बेच्छाः–संपन्नसर्वेन्द्रियार्थतया प्रकृतिपुरुषतया चाविद्यमानतथाविधाकाङ्क्षाः । एतदपि महर्द्धिकदेवापेक्षं प्रायेणेति ॥ ३३२ ॥ इदानीमुच्छ्वासमाहारद्वारे युगपदेवाह—

जइ जस्सयराइँ ठिदी, तदि मासद्धेहि तस्स उस्सासो।
तदि वाससहस्सेहि य, आहारो उवरिमसुराणं॥ २३३॥

'जइ' त्ति यावन्ति यस्य 'अतराणि' सागरोपमा[णि] स्थितिः 'तइ' त्ति तावद्भिः 'मासार्द्धैः' पञ्चदशदिनरूपैः 'तस्य' देवस्य 'उच्छ्वासः' इति उच्छ्वासनिःश्वासौ प्रवर्त्तेते। तथा 'तइ' त्ति तावद्भिः स्वस्थितिसागरोपमप्रमाणैर्वर्षसहस्रैः 'च:' पुनरर्थः 'आहारः' मानसाभ्यवहारलक्षणः संपद्यते। केषाम्? इत्याह—'उवरिमसुराणं' ति उपरितनसुराणां सौधर्मादिवास्तव्यदेवानाम्। प्रायःपक्षापेक्षमेतत्, अन्यथा चमरबल्योरप्येकसागरोपमसाधिकसागरोपमस्थितितया पक्षेणोच्छ्वासो वर्षसहस्रेण चाहारः प्रवर्तते। सागरोपमाधःस्थितीनां तु देवानामाभ्यां गाथाभ्यामाहारोच्छ्वासविधिर्विज्ञेयः—"दसवाससहस्साइं, जहण्णमाउं धरन्ति जे देवा। तेसि चउत्थाहारो, सत्तहिँ थोवेहिँ उस्सासो॥ १॥ दसवाससहस्साइं, समयाई जाव सागरं ऊणं। दिवसमुहुत्तपुहुत्ता, आहारूसास सेसाणं॥ २॥" इति॥ २३३॥

अथ वक्तव्यान्तरविवक्षया द्वारगाथामाह—

लेस्सा दिट्ठी णाणं, उवओगे चेव होइ जोगे य।
तत्तो य समुग्घाओ, विउव्वणा साय इड्ढी य॥ २३४॥

'लेश्या' तेजोलेश्यादिका 'दृष्टिः' मिथ्यादृष्ट्यादिका 'ज्ञानं' मत्यादिकं 'उपयोगश्चैव' साकारानाकारभेदो भवति वक्तव्यः। 'योगश्च' मनोवाक्काययोगादिः 'ततश्च' तदनन्तरं 'समुद्घातः' वैक्रियसमुद्घातः 'विकुर्वणा' वैक्रियकरणशक्तिप्रमाणं 'सातं' सुखं 'ऋद्धिश्च' परिवारादिकेति॥२३४॥ अथैनामेव द्वारगाथां गाथादशकेन व्याचष्टे—

[illegible] ' द्वौ ' [illegible] । ' [illegible] ' [illegible] ' मनसि ' [illegible] चित्ते एव [illegible] । इदमुक्तं भवति — यथा [illegible] प्रानपरिणतान्यतरयो-स्थानमंगीकृत्य [illegible] संकल्पयोगनयोगेन [illegible] संकल्पकल्पनाकाङ्क्षाविषयसेवेन्द्रियार्थयोग [illegible] सर्वाङ्गिणमनयोर्निदिश्यमानं [illegible] वेदोदयोपशमं सर्वाङ्गस्वा-स्थ्यमुत्पद्यते ततोऽनन्तगुणमेव सौधर्मेशानादिदेवानां कायादिप्रवीचा-रानुसारेणोत्कृष्टेन संभोगसुखं जायत इति । इत्थं कल्पवक्तव्यतामभि-धाय कल्पातीतदेवलोकवक्तव्यतामाह— ' उपरि ' ग्रैवेयकानुत्तरेषु वि-मानेषु देवानां ' प्रवीचारणा ' वेदोदयोपशमार्थव्यापाररूपा 'नास्ति' न विद्यते, अत्यन्तमन्दपुरुषवेदोदयत्वे तत्कृतोपतापाभावात् ॥ २४७ ॥

अथायुर्द्वारम्—

दो साहि सत्त साही, दस चोद्दस सत्तरेव अयराइं ।
सोहम्मा जा सुक्को, तदुवरि एक्केक्कमारोवे ॥ २४८ ॥

द्वे तथा द्वे साधिके एव तथा सप्त ' साहि ' त्ति साधिकानि स-प्तैव दश चतुर्दश सप्तदशैव ' अतराणि ' सागरोपमाणि देवानामुपरि स्थितिः। किमादिः? किंपर्यवसानश्चायं व्यवहारः? इत्याह—सौधर्मा-द्यावच्छुक्रस्तावत् क्रमेणेति। तदूर्ध्वं का गतिः? इत्याह—' तदुपरि ' सहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेषु नवसु ग्रैवेयकेषु क्रमेण ' एकैकं ' सागरो-पमं पूर्वपूर्वस्थितेरुपरि समारोपय यावन्नवमग्रैवेयके एकत्रिंशत्सागरो-

पमाणि। विजयादिषु चतुर्षु पुनर्यद्यप्यनेन क्रमेण द्वात्रिंशदेव सागरोपमाण्युत्कृष्टा स्थितिः प्राप्नोति तथापि तत्र त्रयस्त्रिंशदेव, जघन्येन त्वेकत्रिंशत्। " तेत्तीस सागराइं, उक्कोसेणं ठिई भवे चउसु। विजयाइसु विन्नेया, जहण्णयं एगतीसं तु ॥ १ ॥ " इति ॥ ३४८ ॥ अथ जघन्यामाह—

पलियं अहियं दो सार साहिया सत्त दस य चोद्दस य।
सत्तरस सहस्सारे, तदुवरि एक्केकमारोवे ॥ ३४९ ॥

'पलियं' ति पल्योपमं सौधर्मे। 'अधिकं' साधिकं पल्योपमं ईशाने। 'दो सार' त्ति द्वे सागरोपमे सनत्कुमारे। साधिके द्वे सागरोपमे माहेन्द्रे। सप्त ब्रह्मलोके। दश लान्तके। [चतुर्दश शुक्रे] सागरोपमानि। सप्तदश सहस्रारे कल्पे। 'तदुपरि' लान्तकादिषु (आनतादिषु) देवस्थानेष्वेकैकमारोपयेत्तावद्यावद्विजयादिष्वेकत्रिंशदिति ॥ ३४९ ॥ सांप्रतं च्यवनद्वारम्—

एक्को व दो व तिण्णि व, संखमसंखा व एगसमएणं।
देवा चयंति नियमा, उववाओ अओ परं वोच्छं ॥ ३५० ॥

एको वा द्वौ वा त्रयो वा 'संखमसंखा व' त्ति संख्याता असंख्याता वा 'एगसमएणं' ति एकसमयेनेत्यर्थः 'देवाः' सामान्यतो भवनपत्यादयः प्रक्रमानुगताः सौधर्मादिदेवलोकवासिनो वा 'च्यवन्ते' म्रियन्ते 'नियमात्' अवश्यन्तयेति। 'उपपातं' उत्पादं जीवा अत्रोत्पद्यन्त इत्येवंरूपमतः परं वक्ष्य इति ॥ ३५० ॥

मिच्छा सासणदिट्ठी, सम्मद्दिट्ठी य तिविह जीवा उ।
अज्झवसायविसेसा, संघयणविसेसओ य गई ॥ ३५१ ॥

हेट्ठा गेविज्जाणं, पुढवी खलु सक्करप्पभा होइ।
हेट्ठा अणुत्तराणं, पुढवी रयणप्पभा होइ ॥ २५३ ॥

अधस्तात् 'ग्रैवेयकाणां' अष्टानां ग्रैवेयकप्रस्तटानां पृथ्वी खलु शर्कराप्रभा भवति। तथा अधस्ताद् 'अनुत्तराणां' पञ्चानां विमानानां पृथ्वी रत्नप्रभा भवति ॥२५३॥ एवं च सति किं सिद्धम्? इत्याह—

उवरिं लोगंताओ, सत्त वि खलु लंबियाओ पुढवीओ।
उडुचंदविमाणाणं, एयम्मि उ अंतरे खुड्डं ॥ २५४ ॥

'उपरि' ऊर्ध्वलोके 'लोकान्तात्' सिद्धिक्षेत्रपर्यन्तभागलक्षणात् सप्तापि 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'लम्बिताः' मुक्ताः 'पृथिव्यः' रत्नप्रभादिकाः पृथ्वीपिण्डमपेक्ष्य, किम्? इत्याह—'उडुचन्द्रविमानानां' काञ्चनरुचिरापरनामनवमदशमप्रस्तटगतविमानानां संबन्धिन्येतस्मिन्नन्तरे 'खुड्डं' ति निष्ठां प्राप्ताः पिण्डपातमपेक्ष्य। इह च प्रस्तुतयोरेवोडुचन्द्रनाम्नोः प्रथमद्वितीयप्रस्तटयोरन्तरेऽभ्युपगम्यमाने वक्ष्यमाणस्य नवमप्रस्तटान्तरे सप्तमपृथ्वीपिण्डस्य पातानुपपत्तेः ॥ २५४ ॥ इत्थमेताः पृथिव्यो लम्बिताः कल्पानामधोभागे पतन्ति। अथ केषु नाम प्रस्तटान्तरेषु पतन्ति? इत्याह—

एएहिं अंतरेहिं, इमेहिं भागेहिं सत्तगच्छेओ।
सट्टाणमुत्तियाओ, सव्वत्थ पडंति पुढवीओ ॥ २५५ ॥

'एतेषु' वक्ष्यमाणे (णेषु) नवाष्टादशादिषु 'अन्तरेषु' प्रस्तटविवरलक्षणेषु, तत्रापि 'एतेषु' वक्ष्यमाणेष्वेव 'भागेषु' पञ्चकादिषु परं तेषां भागानां सप्तकच्छेदः कार्यः, नवमाद्यन्तरस्य सप्तभागीकृतस्य

णानां षड्भागानां पूर्वस्थितेः सप्तसागरोपमलक्षणया (णायाश्च) मीलने एतत्संख्यासंभवादिति ॥ ३६९ ॥

दस अयराइँ जहराणा, पढमे पयरम्मि लंतगस्स ठिती ।
उक्कोसा दस अयरा, चत्तारि य पंचभागा उ ॥ ३७० ॥

दशातराणि जघन्या प्रथमे प्रतरे लान्तकस्य स्थितिः । उत्कृष्टा दशातराणि चत्वारि च पञ्चभागाः ' तुः ' पूर्ववत् ॥ ३७० ॥

चउरुत्तरिया वुड्ढी, बितियाओ आरभेत्तु भागेहिं ।
करणं ता गोयव्वं, चोदस अयराइँ पंचमए ॥ ३७१ ॥

' चतुरुत्तरिका ' प्रतिप्रतरं पञ्चभागचतुष्टयोपलक्षणा वृद्धिर्द्वितीयात्प्रस्तटादारम्य भागैस्ततः करणं तावन्नेतव्यं यावच्चतुर्दशातराणि पञ्चमके प्रतर इति, विंशतिप्रमाणानां पञ्चभागानां दशानां च प्राक्कल्पस्थितिसागरोपमाणां मीलने एतत्संख्यासंभवादिति ॥ ३७१ ॥

चोद्दस अयर जहराणा, पढमे पयरम्मि ठिइ महासुक्के ।
ते चेव उ उक्कोसा, तिरिग्ग चउरभाग अराग्गे उ ॥३७२॥

चतुर्दशातराणि जघन्या प्रथमे प्रतरे [स्थितिः] महाशुक्रे । तान्येव च चतुर्दशसागरोपमाण्युत्कृष्टा स्थितिस्त्रयश्चतुर्भागा अन्ये त्विति ॥३७२॥

एवं तिगवुड्ढीए, बितियाओ आरभेत्तु भागेहिं ।
करणं ता नेयव्वं, सत्तरसयरा चउत्थम्मि ॥ ३७३ ॥

एवं त्रिकवृद्ध्या द्वितीया[त्प्रस्तटा]दारम्य भागैः करणं तावन्नेतव्यं यावत्सप्तदशातराणि चतुर्थे महाशुक्रप्रस्तट इति ॥ ३७३ ॥

सत्तरस जहराणा उ, पढमे पयरम्मि ठिइ सहस्सारे ।
ताइं चिय उक्कोसा, चउत्थभागो मुणेयव्वो ॥ ३७४ ॥

सप्तदश जघन्या 'तुः' पूरणे प्रथमे प्रतरे स्थितिः सहस्रारे। तान्येव च सप्तदश सागरोपमाणि उत्कृष्टा स्थितिश्चतुर्थभागः सागरोपमस्यैकस्य गुणितव्य इति ॥ २७४ ॥

एगुत्तरवुड्ढीए, नेयव्वं जा चउत्थयं पयरं।
अट्ठारस अयराइं, ठिइ उक्कोसा चउत्थम्मि ॥ २७५ ॥

'एकोत्तरवृद्ध्या' एकैकस्य चतुर्भागस्योपचयेन नेतव्यं यावच्चतुर्थकं प्रतरं तत्राष्टादशातराणि स्थितिरुत्कृष्टा चतुर्थे इति ॥ २७५ ॥

चउपयरा णायव्वा, कप्पा चत्तारि आणयाईया।
अट्ठार जहण्णाई भागुत्तरवुड्ढि फलमाह ॥ २७६ ॥

चतुष्प्रतरा ज्ञातव्याः कल्पाश्चत्वारः 'आनतादिकाः' आनतप्राणताऽऽरणाऽच्युताः। तत्रानतप्रतरचतुष्टयविमानेष्वित्यर्थः, अष्टादश जघन्या 'आइ' त्ति आदिप्रतरे। अथ 'भागुत्तर' त्ति प्रतिप्रतरमेका [एक] सागरोपम[चतु]र्भागाभ्यधिकां 'वृद्धिं' जघन्यस्थितेरेवोपचयलक्षणात्, विभक्तिलोपश्च प्राग्वत्, किम्? इत्याह—फलं 'आह' उक्तवानुत्कृष्टस्थितिरूपतया गणधरादिरिति। तत्र चतुर्थप्रतरे एकोनविंशतिसागरोपमलक्षणम्, चतुर्णां चतुर्भागानामष्टादशसागरोपमाणां च मीलने एतत्संख्यासंभवात्। एवं प्राणताऽऽरणाऽच्युतेष्वपि स्वस्वजघन्यस्थितिमपेक्ष्य प्रतिप्रतरं सागरोपमचतुर्भागवृद्ध्योत्कृष्टस्थितिभावना कार्येति ॥ २७६ ॥ अथैतेष्वेव जघन्यस्थितिमाह—

गुणवीसा संपुण्णा, इगवीस ठियाहिया जहाकमसो।
नवपयरा भागुत्तरवुड्ढी जा उवरिगेविज्जा ॥ २७७ ॥

एकोनविंशतिः 'संपुण्ण' त्ति संपूर्णा विंशतिरेव एकविंशतिस्सम्भा

[illegible]स्थितिर्व्याख्याता 'यथाक्रमशः' यथासंख्यं प्राणताऽऽरणाऽच्युतेष्विति । अथ ग्रैवेयकाण्यधिकृत्याऽऽह—' नवप्रतराणि ' नव प्रतरा येषु तानि तथा सर्वग्रैवेयकाणि आगोत्तरवृद्ध्या एकैकसागरोपमवृद्ध्या (सागरो-पमानि) 'जाणिज्जा' त्ति [illegible]ग्रैवेयकाणि [illegible], [illegible] [illegible]सागरोपमवृद्ध्या पर्यन्तग्रैवेयके एकत्रिंशत्सागरोपमाणीत्यर्थः ॥ २७७ ॥ सांप्रतं ग्रन्थमुपसंहरन्नुपदेशमाह—

[illegible] [illegible], मुणिउं [illegible] ।
[illegible] [illegible] पुण, [illegible] ॥ २७८ ॥

[illegible]

॥ [illegible] श्रीमुनिचन्द्रसूरि[illegible] ॥

अथ प्रशस्तिः।

श्रीमच्चन्द्रकुलावतंसकसमः श्रीमान् बृहत्संज्ञिते
गच्छेऽभूदिह सर्वदेवमुनिपश्चारित्रपात्रं परम्।
विद्वल्लोकमनश्चमत्कृतिकृतः पाण्डित्यतो विश्रुत-
स्तस्मादप्यजनि प्रभुर्व्रतवतां श्रीनेमिचन्द्राभिधः ॥१॥
श्रीविनयचन्द्रनामाऽध्यापकशिष्यास्तदन्वये जाताः।
श्रीमुनिचन्द्रमुनीन्द्रास्तैरेषा विरचिता वृत्तिः ॥ २ ॥
श्रीमच्चक्रेश्वरसूरिपुङ्गवैरपरकोविदसहायैः।
अणहिलपाटकनगरे विशोध्य नीता प्रमाणमियम् ॥ ६ ॥
प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य ग्रन्थमानं विनिश्चितम्।
अनुष्टुभां (भां) सहस्रे द्वे षट्शती च नवाधिके ॥ ४ ॥
निष्पत्तिमागतेयं वस्वैङ्कहरांख्यवत्सरे पठचाम्।
कन्यायां तु सहन्ये सोहिकसोढकसत्कवसतौ ॥ ५ ॥

॥ श्रीमन्मुनिचन्द्रसूरिकृतवृत्तियुतं
देवेन्द्रनरकेन्द्रकप्रकरणं
समाप्तम् ॥

उपयोगी पुस्तको ।

कुवलयमालाकथा—આ કથા દાક્ષિણ્યાંક શ્રીઉદ્યોતનસૂરિ એ પ્રાકૃતભાષામાં રચેલી છે ઉપરથી શ્રીરત્નપ્રભાસૂરિ એ સુંદર સરલ સંસ્કૃતમાં ગદ્ય પદ્ય મય રચી છે. પ્રારંભિક સંસ્કૃતના અભ્યાસકોને માટે આ કથાનું વાચન અત્યંત લાભકારક છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

चैत्यवन्दनमहाभाष्य—આ ગ્રંથ પ્રાકૃતમાં ગાથાબંધ શ્રીમાન્ शान्ति सूरि એ રચ્યો છે આ ગ્રંથમાં ચૈત્યવંદન વિધાન તેમજ ચૈત્યવંદન સૂત્રોનું સર્વાંગપૂર્ણ સહેતુક વિવેચન છે. આ ગ્રંથનો સર્વજન લાભ લઇ શકે એ ઉદ્દેશથી તેને છાયા તેમજ ઉપયોગી ટિપ્પન આદિથી વિભૂષિત કરવામાં આવેલ છે. કિંમત ૧-૧૨-૦

पातञ्जलयोगदर्शन तथा योगविंशिकासटीक—આ બન્ને ગ્રંથો સાથે છપાવેલ છે. પહેલો महर्षि पतञ्जलि કૃત અને બીજો શ્રીहरिभद्रसूरि કૃત છે બન્ને ગ્રંથની ટીકા રચનાર न्यायाचार्य श्रीमान् यशोविजयोपाध्याय છે આ બન્ને અલભ્ય ગ્રંથોને ઘણા પરિશ્રમથી શુદ્ધ કરી તૈયાર કર્યા છે. સાથે સંસ્કૃતના અનભ્યાસી તત્ત્વરસિકો આ ગ્રંથનો લાભ લઈ શકે એ હેતુથી તેનું વિવેચન હીંદી ભાષામાં આપેલ છે. તેમજ યોગના વિષયમાં એક મહાન્ નિબંધ પણ આરંભમાં દાખલ કરેલ છે. કિંમત ૧-૮-૦

प्राचीन जैन लेखसंग्रह द्वितीयभाग—આ ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય શ્રીમાન્ जिनविजयजी એ ઘણીજ યોગ્યતા પૂર્વક કર્યું છે. આ સંગ્રહમાં શત્રુંજય, ગિરનાર, આબુ, તારંગા આદિ મહાતીર્થોના લગભગ ૬૦૦ પુરાતન શિલાલેખો આવેલા છે પાછળ તેને લગતી ઉપયોગી વિસ્તૃત નોંધ આપેલી છે. આ ગ્રંથ કેવો ઉપયોગી છે તે સંબંધમાં વિશેષ નહીં જણાવતાં सरस्वती—साहित्य—बुद्धिप्रकाश આદિ માસિકોના તંત્રીઓના અભિપ્રાયો વાંચવાનીજ માત્ર ભલામણ કરીએ છીએ. આ ગ્રંથની માત્ર પાંચસો કોપી છપાવવામાં આવી છે જેમાંથી ઘણી ખરી તો ખપી ગઇ છે એટલે જેઓને આ ગ્રંથની આવશ્યક્તા લાગે તેઓએ સમય ચૂકવો ન જોઇએ નહીંતો જેમ અત્યારે આ ગ્રંથના પ્રથમ ભાગની માગણી આવે છે પણ તે ખલાસ થઇ જવાથી ઘણા નિરાશ થયા છે—તેમ થશે મ્હોટું પુસ્તક તૈયાર થઇ ગયા પછી બીજી વખત તેની આવૃત્તિ થવી એ કેટલી અશક્ય છે તે કહેવાની આવશ્યક્તા નહોય. આ ગ્રંથ ડેમી ૯૬ ફારમનો અને સુશોભિત પાકા બાઇન્ડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યો છે જ્યાં

કિંમત ૩-૮-૦